

Handwritten notes in the top left corner: "აქვე წყობილია" and "1899".

აკაკის

თ ვ ი უ ზ ი

პრემიუმი

წელწადი მეორე

№ X

ოქტომბერი, 1899

ჭუთანისი

ლაშაშვილის სტამბა * Типография Гансманнаძე

1899

ზირველი განყოფილება.

83.

I	აკაკის კოლხიდელი (ლექსი)	1— 2
II	კოლხიდელს აკაკი (ლექსი)	3 — 4
III	თავ-ზადანსავალი აკაკის	5 — 21
IV	გაიოზ ბართლომიჩი (მოთხრობა) მაჩხანეღის	22— 43
V	* * (ლექსი) სისონს შეჩხანგურესი.	44
VI	მოსუტის აღსარება და * * (ლექსი) დ. თომასეიღის.	45 — 48
VII	აკაკის წერილი თ. ილია ქვექვიძეს- თან	49— 72
VIII	ზავი ჟვის სამეფო მიცანა-სა.	73— 90
IX	საქართველოს დედა ქალაქი ტფი- ლისი (კავრძ.) მ. ჯანაშვილის	91—104

შეორე განყოფილება.

I	სოფ. ჭალატში, ხალხური ლექსე- ბი და გამოცანები, წარმოდგენილი აფ. შერევილასის-მიერ.	1—38
II	გურული ასახსნელები, ჩაწერილი აფ. შერევილასის-მიერ.	39—48

აქაკის

თ ვ ი უ რ ი

ქრეშელო

წელიწადი მეორე

№ X

ოქტომბერი, 1899

9570

ქუთაისი

ლამბაზიძის სტამბა * Типография Галбашидзе

1898

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 19 Октября 1899 г.

შ ი ნ ა ა რ ს ი:

პირველი განყოფილება.

	83.
I აპაკის კოლხიდელი (ლექსი)	1— 2
II კოლხიდელს აკაკი (ლექსი)	3— 4
III თავ-ზადანსავალი აკაკის	5— 21
IV გაიოზ ბართლომიჩი (მოთხრობა) მანხანელის	22— 43
V * * (ლექსი) სისონს მეჩხნგურესი.	44
VI მოხუცის აღსარება და * * * (ლექსი) დ. თომაშვილისა.	45— 48
VII აპაკის წერილი თ. ილია ჭავჭავაძეს- თან	49— 72
VIII შავი ძვის სამეფო მიტანი-სა.	73— 90
IX საპართველოს დედა-ქალაქი ტვი- ლისი (ტაკრძ.) მ. ჯანაშვილისა	91—104

მეორე განყოფილება.

I სოფ. ჯალატყე, ხალხური ლექსე- ბი და გამოცანები, წარმოდგენილი აფ. მერკვეილაძის-მიერ.	1—38
II გურული ასახსნელები, ჩაწერილი აღ. მერკვეილაძის-მიერ.	39—40

პატივის ცემა ახლისგან ძუძლის
ახალსა მისცემს აღნადგინებით.
არა სწამს ძუძლსა, რომ ჰაზრი ესე
ახალთა ჰქირდონ კრტინვით, კიცხევით.

გამოცდილებას სწავლის გვირგვინად
მოხუცებულნი ჩუენ ვეწამებით,
და ამით ძუძლნი ჯერ-არს პატივით
ისხდენ ახალთან სპეტაკის თმებით.

სწავლა და ცნობა ვიდრე იპოენის
სამკაულს თვისსა, გამოცდილებას,
სოფელსა შინა მარტივად სცხოვრებს,
არა აქვს საზრდო მესხიერებას.

გარეგან ცოდნაც ყოვლის ხილულის
ვერ მოგვირეწს ჩუენ სიბრძნის დიდებას,
ვერც შესცვლის წესსა გარემოების,
ვერც ზე აღიყვანს სიტყვიერებას.

ძუძლი, ახალი ჯერ-არს რომ იყოს,
განუკვეთელად, ერთად. ერთ-გვარად,
მაშინ იქმნება ცნობა და ცოდნა,
ასპარესზედა მდგომი თამამად.

მაშინ არს ძალი, ძალ-უძღვეველი,
შეერთებული შემტკიცებულად,
მაშინ არ დრტვინავს სამშობლო ძუძლი,
იხილავს თავსა განახლებულად.

ძტლისგან ახლის მართ სიყუარული,
ახლისგან ძტლის პატივის ცემა,
ამ ორთა ტკბილად სატყვიერება —
არს მამულისა სიცოცხლის კმევა.

ერთის უღლის ქტსუ ესენი ორნი
საზოგადოსა ყანას ეყოფა,
და ყანის იუქლსა, დამუშავებულს
ღვარძლი თავისით გამოეყოფა!

კ.

კოლხიდელს

ა კ ა კ ი.

მებოძა თქვენი ბრძნული წერილი,
მაგრამ პირადად მე არ მეხება:
გაურჩევლად ხნოვანებისა,
კარგის ყოველთვის შჩვევია ქება!

თუ საფუძველი კარგია ძველი,
წუნს როკორ დასდებს ხუროთ-მოძღვარი?
ეცდება კიდნც, რომ ზედ ააგოს
საშვილიშვილო წმინდა ტაძარი!..

თუ ეს არ მესმის, რალა მსმენია?
რა საჭიროა ამის მოძღვრება?!

თავ-გადასავალი.

ქვეყანაში თვალ-გაუხელებლი, ცხოვრებაში გამოუც-
დელი და ოცნებით გაბერილი, აპრილის დამლევს დავა-
დები რუსეთის გზას. ორპირამდე (მარნამდე) ცხენით
ვიარე, იქ ნავში ჩავჯექ და მივანდვე თავი გადარეულ
რიონს. ფოთამდე ორ დღეს მოვუნდი სიარულს; აქაც
სამ დღეს დავრჩი, დავესწარ ფოთის კურთხევას და მერე
კი სამხედრო ცეცხლის-გემით გავეშურე ოდესისკენ. პე-
ტერბურგში პირდაპირ მიმავალისათვის, რასაკვირველია,
ხმელეთით წასვლა უფრო მოხერხებული იყო და არც
ისე საშიში, როგორც ზღვით, მაგრამ ამ გზით მიტომ
გამისტუმრეს, რომ იქ ვარანცოვის ქვრივი ეგულებოდათ
და მისი ნახვა დამავალეს. იმ დროს საზოგადოდ ქარ-
თველებს ისეთი სიყვარული და ხსოვნა ჰქონდათ ვარან-
ცოვის, რომ თუ რუსეთში მყოფი, ან მიმავალი ქართვე-
ლი ვარანცოვის ქვრივს არ გაუვლიდა და არ ნახავდა,
ვერც კი წარმოიდგენდენ. ჩემმა მშობლებმაც მიტომ
დამავალეს, რომ უთუოდ შივსულიყავ კნენინასთან და მათ
მავიერ მოკითხვა ვადამეცა; ძღვნად—მისართმევადაც
ერთი დიდი გიშრის ჯვარი, ზედ ჯვარცმა-გამოსახული,
გამატანეს. ჩემს ოცნებაში ზღვაცა და ხმელეთიც ნამდ-
ვილზე მეტად მქონდა წარმოდგენილი და მიტომაც აღარა
გამკვირებია რა!.. გართობით კი ისე გამართო ახალ-ახალ,

უცხო სანახაობამ, რომ დროს ველარ ვგებულობდი. ჩემი პოეტურა ოცნება ისე გაიზარდა მგზავრობის დროს, ისე აქრელდა და აფერადდა, რომ გაბრუებულმა ცა და ქვეყანა, ზღვა და ხმელეთი საქადრაკო ფიცრად გავიხადე და ჩემ ნება-სურვილზე ვახტუნებდი მეფესა და ლაზიერს. რას მივხვდებოდი მაშინ, რომ გამოუცდელია მატყუარა ნატერის თვალია?!.

ვარანცოვის კნენამ შვილივით მიმიღო და დედა-შვილურადაც მომიქცა. გამომკითხა ყველას ამბავი და ბოლოს, გიშრის ჯვარი რომ გადავეცი, დიდი სიამოვნება დაიმჩნია. „ვახსოვართ ქართველებს და სიხანს, რომ ჩემ ქმარს მალე არ დაივიწყებენო?!“

— «სანამ საქართველოს სახსენებელი არ მოისპობა, ვარანცოვის სახელიც არ დავიწყდება-მეთქი.» წამოვიკნავე მე ეს უფროსებისაგან ჩვენში ბევრჯელ ნათქვამი და ჩემგან გაგონილი და გულში ჩაჩენილი სიტყვები.

მოხუც-კნენას ცრემლები მოერია, ღიმილით შემომხედა და მაკოცა. ჩემი მიტანილი ჯვარი სტუმრების ხელიდან ხელში გადადიოდა. ყურადღებით სინჯავდენ. გიშერი შავი ქარვა ეგონათ და მოსწონდათ, მაგრამ ჯვარზე გამოქანდაკებული ქრისტეს სახე, როგორც ეტყობოდა, ვერ აკმაყოფილებდა მათ ესთეტიკურ მოთხოვნილებას. ერთ სტუმარ-ქალთაგანს მიუბრუნდა კნენა და უახრა: იტალიაში ხომ არა გგონიათ თქვენი თავი? ნუ დაივიწყებთ, რომ ამისთანა რამეებს უბრალო მეგიშრეები აკეთებენ იმერეთში! ისინი გლენები არიან და არსად რამე უნახავთ გარდა გარდამოხსნისა და ხატებისა ეკკლესიებში. მათი სამხატვრო გალღერია, მათი შკოლა — მარტო ბუნებაა საქართველოსი, მაგრამ ბუნება საოცნებო და ალტაცებაში მომყვანი! ეს უბრალო ხელოვნება განა არ

ამტკიცებს, რომ იმათ, თუ გარემოებას ხელი არ შეეშალა მათთვის, თვისი საკუთარი რაფაელები და მიქელანჯელოები ეყოლებოდათ? განსვენებულ კნიაზს ალტაცებით უყვარდა ქართველები, დიდ პატივსაც სცემდა მათ წარსულს და მომავალზე იმედობდა. სულ იმას ამბობდა: ეს პატარა საქართველო დიდ რუსეთის ქარგაში უმშვენნიერესი ფერადი და უმტკიცესი ოქროქსოვილი იქნებაო! მხოლოდ ჩვენ კი უნდა მივუშვათ ნებაზე, ვუწინამძღვროთ და გარედან ხელი შევეუწყოთო... ერთი საათი მეტი ილაპარაკა სულ ქართველებზე და საქართველოზე. წავლა რომ დავაპირე, გამოთხოვების დროს, ღიმილით მიუხრა: აი. ახლა თქვენ, ახალგაზდა ქართველებმა, უნდა გაამართლოთ ჩემი ქმრის იმედებიო! მერე მკითხა: რამდენ ხანს დარჩებით ოდესაშიო? და რომ მოვახსენე: რამდენიმე დღეს-მეთქი, მეორე დღისთვის სადილად დამპატიეთა. ორმოცი წელიწადი მეტია მას აქეთ, მაგრამ ასე მგონია, თუ ეს ყოლიფერი ახლად იყო მეთქი, ისე ნათლად ჩამჩჩა მისი ალერსიანი სახე გულში და სიტყვებიც ტკბილად ყურში მიწვიან.

სასახლიდან დაბრუნებულმა მთელი დღე ოდესის დათვალიერებას მოვანდომე. ბევრი საუცხოვო რამ ვნახე, მაგრამ დიდათ არ შემიმჩნევია: არც მრავალ-სართულიანი სახლები, არც განიერი ქუჩები და არც ზედ-მაკალ ხალხის გაცეტებული მისვლა-მოსვლა. მე მხოლოდ ბოდოზში თავ-მოყრილმა გემებმა გამაოცეს!.. ან რა მიაქვთ, ნეტავო. ამდენი და ან რა აქვთ წასაღები, რომ ზღვაზე ძლივს ეტევიან-მეთქი? ვამბობდი გუნებაში და თანაც გულს ვაყოლებდი ზღვის ფრთვივას. მეორე დღეს, ვარანცოვის კნეინასთან რომ ვეპირებოდი წასვლას, სწორედ იმ დროს, სსტუმროს მსახურმა შემომი-

ტანა წერილი, დოქტორი ანდრიევსკი მწერდა: კნენა ავად გახდა, დღეს აღარავის მიღება არ შეუძლია და მის მაგიერ მე გთხოვთ, ჩემთან მოხვიდეთ სადილად. მითუმეტესად, რომ კნენა ვარანცოვის დავალებით ერთი რამ უნდა გადმოგცეთო! მე მისი აღრესი არ ვიცოდი და შევწუხდი, მაგრამ გამოვლა, რომ თავისი საკუთარი კარგა გამოგზავნა ჩემთვის. მეც ჩავჯექი და ვეახელი.

ანდრიევსკი ვარანცოვია სასახლის საკუთარი მკურნალი იყო, შინაური კაცი, და სადაც უნდა ყოფილიყო ვარანცოვი, ყველგან თან ახლდა. ცოლად ჰყავდა ქართველი ქალი, თავად თუმანიშვილის. ქართველები დიდ პატივსა სცემდნენ და ისიც მათ სიყვარულს იჩენდა. უეჭველია, რომ ვარანცოვის დროსაც იქნებოდნენ ქართველების მოძულარი რუსები, მაგრამ ვერ გაბედავდნენ გამოცხადებას!. საზოკადოდ ხელქვეითები უფროსის ნება-სურვილს უთანხმებენ თავის გრძობა-გონებას.. ფარისევლურად ხელში იჭერენ ორივეს რიკ-ტაფელასავით და დროს აყოლით, ხან მარჯვნივ გაჰკვრენ, გაახუზუნებენ ზოლმე და ხან მარცხნივ, ანდრიევსკი არ ეკუთვნოდა. ამ გვარ ხელქვეითთაგანს...

ცოლშვილის მოყვარული და მოალერსე, ანდრიევსკი როგორც ყველგან, ისე ოფისშიაც ხელგაშლილად სცხოვრობდა. იმ დღესაც, მე რომ ვეწვიე, სახლი სტუმრებით აევსო. ჩვეულობრივის მოსალმების შემდეგ ანდრიევსკის მეუღლემ ბოდიში მოიხადა ვარანცოვის კნენას მაგიერ და გადმომცა რაღაც ქაღალდში გრძლად გამოხვეული ლედვის ჩირივით. «ეს იმან გამოგიგზავნათო!» ხელში რომ ავიღე მემძიმა. ვნახე, რომ სულ ბაჯალღუ-ოქროები იყო. გაფწითლდი. ქირის ოფლმა დამასხა და სხვებს კი, უაუოღ. ეგონათ სიხარულმა აიტაცაო. ცო-

ტა ხნის სიჩუმის შემდეგ მაღლი გადაუხადე და საჩუქარი უკანვე დაუბრუნე. «სწუნობო? — შეკრთომით მკითხა ანდრიევსკის მეუღლემ. — საჩუქრის მიუღებლობა ე-ს გაუგონიაო? ეს სახსოვრად გამოგოგზავნა კნენინაო.» დასწუნება რა ბრძანება არის მეთქი? — ნოვახსენე — სახსოვრად რომ სხვა რამე ებოძებია, დიდის სიმდაბლით და შაღლოპით მივიღებდი, მაგრამ ფული-კი სწორედ არ მხებრხება-მეთქი. — სტუმრებმაცა და მასპინძლებმაც გაცემებით დამიწყეს ყურება. ცხადია, უგურ-ბრიყვად ჩამავდეს, მაგრამ თვითონ ანდრიევსკიმ-კი სიცილით უთხრა ცოლს: — «ბაბალო, აკი გითხარ რომ არ მიიღებდა?!»

— მაგას ჯერ ისევ საქართველოში ჰგონია თავი, ასე მაღე მამა-პაპის წესსა და რიგს ვერ მოიშლისო... მე რე მოვიდა ჩემთან. ბეჭე დამადვა ხელი და ღიმილით მითხრა: ჩემო ახალ-გაზდა შეგობარო! ტყუილა ნუ დაგირცხვინია, აქ საწყენი არა არის რა!.. ჩვენში ეს მიღებულია, და ხომ გაგიგონია — თქვენებური ანდაზაა — «რა ქვეყანა-შიაც მიხვიდე, იმ ქვეყნის ქული დაიხურეო.» ისიც მართალია, ვინც გაჩუქა და შენც მართალი ხარ. რომ არ მიიღე ეს საჩუქარი. ამას მე უკანვე გადავსცემ კნენინას, ვუამბობ ყოლიფერს და ბევრსაც ვაცინებ, მაგრამ მხოლოდ პირობით კი: ერთი წელიწადიც არ გაივლის, რომ შენ სულ სხვა თვლით შეხედავ ცხოვრებას, დღევანდელ შენს შეცდომას იგრძნობ და მაშინ სიტყვა მომეცი. რომ მომწერო და შემატყობინო!.. მართლაც, წელიწადს კი არა, ოთხ თვესაც კი არ გაუვლია, რომ ვიგონებდი ამ შემთხვევას და გუნებაში ვამბობდი: «რა გამოუტდელი ვიყავ მეთქი?!» გულიც კი მწყდებოდა მაგრამ, აღარა მიმიწერია-რა ანდრიევსკისათვის.

სტუმრებში, იმ დღეს, იქ ერთი ვიჯაც პუწკია ახალ-

გაზღა ერია, სულ საულღვაშეზე ისვამდა ხელს, ის მოვი-
და, მომიჯღა გვერდით და ჩამეკითხა:

— გეტყობათ, კნიაზ, რომ ბევრი ფული მიგაქვსთ თან?

— რატომ არა?!

— მაინც?

— ხუთასი.

— ხუთასი ათასი?— ეს რომ მითხრა, მე გიყი მე-
გონა და სკამი უკან დავაჩოჩე და საჩქაროდ მივაძახე: ხუ-
თასი მანეთი მეტი.

— ხუთასი მანეთი? — გამიტრიზავა— მერე და ეგ რას
გეყოფათ?

— გზაში მეტი არ მომინდება და მერე თვიურად
გამომიგზავნიან სახლიდან.

— რამდენს?

— ხუთ-ხუთ თუმანს თვეში.

— მერე ეგ განა კმარა?

— საჭეიფოდ კი არ მივდივარ!...

— მაშ კიდევ მოგრჩებთ!.. მითხრა კიდევ და ცინვით
და გადახედა სხვებს.. ზოგიერთებმა ღრეჭა დაიწყეს. მივხე-
დი, რომ მე დამკნოდენ და ცეცხლი მომეკიდა. მეტი
ველარა გავბედე-რა და მეც სიცილით ვუხარარი:

— მე საქმეზე მივდივარ, საჭეიფოდ ღროც არ მექ-
ნება, და რასაკვირველია, მეყოფა თვეში ხუთი თუმანი..
ნათქვამია: «კაცია და გუნებაო!» თქვენ თავს კი ნუ
მადარებთ!. თქვენ, როგორც გეტყობათ, სულსხვა ბრძან-
დებით! როგორც ვხედავ ხუთი თუმანი თვეში მარტო
ულღვაშეზე მოგინდებთ! — ამის თქმა და ზოგიერთი ქალე-
ბის გადახარხარება ერთი იყო!.. ჩემი მოსაუბრე გაწითლ-
და, ხელები მოაშორა საულღვაშეს, ზეზე წამოდგა, რაღაცას
თქმას აპირებდა, მაგრამ სახლის პატრონმა აღარ აცა-

ლა, ჩაგვერია სიტყვაში: გრაფო! გრაფო! საზოგადოდ ქართველ კაცთან ფულზე ლაპარაკი უადგილოა. ვგენი ფულს სულ სხვა თვლით უყურებენ ვიდრე ჩვენ. მაგათ თვალში ფულს ფასი არა აქვს. ცხოვრება უზრუნველი აქვსთ და მოთხოვნილება უფულოდაც დაკმაყოფილებული. ყოველივე საჭირო რამ თავის სახლშივე აქვსთ, გარედ ფეხის გადგმა არ ეჭირვებათ: საქმელი, სასმელი, ტანბ, ფეხი, იარაღი, საქონელი, ნივთები და სხვანი... ასე გასინჯეთ, რომ კოლონიალური წვრილმანებიც უსასყიდლოდ მოუდისთ! გვარი-შვილებს თავის საკუთარი ვაჭრები ჰყავთ ყმებად, სომხები და ურიები, და ისინი იხდიან, რაც კი ბატონებს დასჭირდებათ: ჩაი, შაქარი, ყავა, ბრინჯი, სანთელი, ზეოი, და სხვა და სხვა გვარი სასმელები და სხვანი... თუმცა მაგათ საჩხერეში არა ვყოფილვარ, მაგრამ ვიცი, რომ წერეთლებს თავის საკუთარი ბაზარიცა აქვსთ. ფული ქართველს საზანდრისთვის საჩუქრად, ან ეკლესიების შესაწირავად თუ დასჭირდება, თვარა სხვად რად უნდა? ფულის საჭიროებას საიდან შეისწავლიდენ? ერთს საანგდოტო, მაგრამ ნამდვილ ამბავს კი გეტყვით და ყური დამიდგეთ:

ერთი ქართველი დიდი-კაცი, გამოჩენილი გვარი-შვილი, რომელიც თეირანშიაც ბევრჯელ ყოფილიყო და სტამბოლიც რამდენჯერმე ჰქონდა მოვლილი, რომ გარდაიცვალა, რასაკვირველია, ყოლიფერი შვილებს დაუტოვა. ორი შვილი დარჩა. უფროსი უცოლ-შვილო იყო, უმემკვიდროდ უნდა გადასულიყო და გაყოფის დროს უნცტრუსს ძმის უთხრა: მე მაინც მარტო-ბელი კაცი ვარ, ყმა და მამული ღმერთმა შენ მოგახმაროსო. მე ქალაქში რომ ქარვასლაა, ისიც მეყოფაო, თუ ფულებსაც, რაც დარჩა, დამასაკუთრებო. უმცროსიც რასა-

კვირველია, დიდის სიამოვნებით დაეთანხმა. გაიყარნენ სიყვარულით, მშვიდობიანად უფროსი გადავიდა ტფილისში, დადგა თავის ქარვასლაში, გახსნა ოქრო-ვერცხლით სავსე სკივრი და მიჰყო ხელი ცხოვრებას. ყოველ დილა-საღამოს გააღებდა ზანდუქს, დასჩერებოდა ფულებს და ამბობდა სიცილით: ვინ გამოლევს ამ ეშმაკის გაქედლებსო!.. დ.ხ.რჯვა არ უნდაო?.. გიგეს ქალქელმა ვაჭრებმა და მივიდნენ, სახოვეს, ხელი გაგვიმართეო. რასაკვირველია, უარს არავის ეტყოდა!.. ვისაც რამდენი უნდოდა, მიჰქონდა. ვაჭრები რომ ბაზრობიდან დაბრუნდებოდნენ ხოლმე, საჩუქრები მოჰქონდათ თავადთან და ისიც ამბობდა თავისს გუნებაში: ასე არა სჯობიაო? მე მადლი და საჩუქარი და ისინი კი ხელს იმართვენო. როცა თვისი საკუთარი ექნებათ და ჩემი აღარ დასჭირდებათ-რა, ჩემსას მადლობით დამიბრუნებენო. ნუ დაივიწყებთ, რომ ფულებს რომ აძლევდა, ცარიელ სიტყვას ენდობოდა, თვარა, არა თუ საბუთებს არ იჭერდა ხელში. მოწმებებსაც არ ისწრებდა!.. ვინ გამიბედავს, რომ უარი შემკადროსო? და მართლაც ვინ გაუბედავდა? იმ დროს რომ ქართველს ვაჭარი ოთხში ამოეღო, ვინ რას ეტყოდა და ან ვის გაუკვირდებოდა?.. ბოლოს, როცა ჩვენ ხელში გადმოვიდა საქართველოს სვე-ბედი და წეს წყობილებაც შეიცვალა, ვაჭრებმა ყველაზე უმაღლ გამოახილეს თვადი და ქართველ თავადის მოვალეებმაც უარი სტკიცეს ფულის პატრონს; ჩვენ არა ვიცით რა, და თუ ვინმემ ისესხა თქვენგან, საბუთიც ხელში გექირებათ და წარმოგიდგინეთო. გარისხდა თვადი, ეუცხოვა. მაგრამ ფულის დაკარგვას კი არ სწუხდა, უარის თქმა როგორ გამიბედესო! მიჰმართა მთავრობას, მაგრამ მათგანაც იგივე პასუხი მოისმინა! «დალაპეროს ღმერთმაო — სიქვა — ვინ იუქი-

რებდა თუ ამისთანა უპირობა შემოვიდოდა ჩვენშიო? კიდევ მაღლობა ღმერთს. დინიბეგიშვილების საბუთი მაინც მიჭირავს ხელში.. ის ცოტა პირ-გატეხილი კაცი იყო და უჭირაოდ ვერ ვანდევ ათასი ოქროს! აუჩივლა სასა-მართლოში დინიბეგიშვილებს. თვითონ მსესხებელი აღარ იყო ცოცხალი და შვილებმა რომ დაინახეს თავადი ჯიბეში იყოფს ხელს, საბუთის ამოსაღებადო, მკვდრის ფერი დაეღვათ!... ქართველმა ამოიღო პატარა ქაღალდი: ათასგვარად დაკუჭნული და დადვა მაგიდაზე. ვახსნეს, ნახეს და რა გამოდგა? ერთი ღერი უღვაშის!.. აი ეს მამითქვენის უღვაშის ღერია და გირაოდა მაქვსო. მსაჯულებმაც და მოპასუხებებმაც, რასაკვირველია, სიცილი აიტეხეს და ქართველი კი ბედსა სწყყევლიდა: ჰაი ამისთანა დროს!... ახლანდელ კანონს, სამართალს, ნამუსსა და პირის წყალსაო!.. ქალაქელი ვაჭრები დღესაც კიდევ სიცილით ამბობენ: დინიბეგიშვილისთანა ძვირფასი კაცი ქვეყანაზე არ ყოფილაო: ერთი ღერი იმის უღვაში ათას ოქროდ გაიციდაო!“

—ეგ კარგია, — გააწყვეტია სიტყვა გრაჟმა — მაგრამ არ ამტკიცებს, რომ იმ დროს, ქართველები ველურ მდგომარეობაში ყოფილან და ცხოვრების არა გაგებიან რა?

—მართალია, გრაფო — უპასუხა ნაღვლიანად ანდრიევსკიჲ — მაგრამ შემოტანილმა ცივილიზაციამ, მალე გამოიყვანა იგინი მაგ მდგომარეობიდან და ბიჯი წინ წაადგმევია შორს წასასვლელად... სწორედ იმ ახირებულ ქართველის შვილის-შვილმა გამოიჩინა ცივილიზაციის შვილობა და ფოსტა რომ გატეხეს ავაზაკებმა, ისიც შიგერია!.. განსვენებულმა ვარანტოვმა ცრემლები გადმოჰყარა: ვინ ქართველი და ვინ ამისთანა უცნაური უმაგალითო მათში საქმეო?.. სამაგალითოდაც, დასაჯა და მანა-

შავენი. — საუკუნოდ მადნებში მუშაობა მიუსაჯეს დიდ-
სა და პატარას, ყველას.

საზოგადოდ ქართველები დიდად დარცხვენილები იყვნენ და ქალებმა ხომ თითქმის შავები ჩაიცვეს. დი-
დი-კაცის ცოლები ერთხანად მგლოვიარედიჯდნენ. კარში
აღარ გამოდიოდნენ. ისე ეუცხოებოდათ ქართველისაგან
ამგვარი საქციელი. ვინ ქართველი და ვინ ავაზაკობა?
ვის გაუგონია დღემდე ჩვენში ამ გვარი რამეო? — იძახ-
დნენ საზოგადოდ — ვაი შერცხვენილს, ვაი თავ-მოქრილს!..
მოგვეხადა ქული და შეგვირცხვა უღვაშები!.. და სხვანი!..
კნიაზმა ჰკითხა ერთხელ ქალებს: ნუ თუ მაგრე დაგენა-
ნათ რამდენიმე კაცის ციმბირში გაგზავნაო? და კნენა
მანანა ორბელიანისამ ეს პასუხი მისცა ქართველ ქალე-
ბის მაგივრად საზოგადოდ: «ისინი რომ სულაც არ გაეჩინა
ღმერთს ჩვენ შესარცხვენად — უკეთესი იქნებოდა, მაგრამ
ჩვენ ის გვაწუხებს, რომ იმ შეჩვენებულებმა ქართველებს
სახელი გაგვიტყესო!». თათრის სჯულზე და კვალზე წავი-
დნენ და მცხეთა ბორჩალოდ გადაგვიქციესო!.. ვარანცოვმა
ხელზე აკოცა მანანას და ღიმილით უპასუხა: კნენავ, ნუ
შესწუხდებით. თვითო-ოროლა ცუდი ყველგან ურევიაო.
თვით მაცხოვარმაც ვერ აირჩია ისე თორმეტი მოციქული,
რომ ერთი იუდა მაინც არ გამორეოდაო!. იმან ქრისტე
გაჰყიდა, მაგრამ ქრისტიანობას მითი ჩირქი არა მოსცხე-
ბია რა!.. იმედია, რომ საზოგადოდ ქართველები თვისს
ქრისტიანულ ზნე-ჩვეულებას უფროც გამტკიცებენ მო-
მავალშიო. მერე მომიბრუნდა მე და მიბრძანა: ერასტ
ივანიჩი! საქართველო სულ სხვა ბაღია და მის ყვავილებ-
საც სხვა გვარი მებაღეობა ეჭირვებაო!..

მასპინძელი დინჯად ლაპარაკობდა. მის გულიანად
ნათქვამ ამბავს ყველა ყურს უგდებდა და მეც იმ პირველ

წახვისათანავე ისე შეწყევარა თავი, რომ მოშორება აღარ მინდოდა. მართლაც, რაც ხანი კი დავრჩი ოდესაში, ყოველ დღე იმასთან ვიყავი. — როგორც ცხოვრებაში გამოუცდელს, დარიგებას მძღვებდა. მირჩევდა პეტერბურგში რომ ჩახვალ, ასე მოიქეცი და ამ გვარად.. მარტო რომ არ წავსულიყავ, ჩემის, ჩემსავითვე გამოუცდელს, მსახურის ანაბარად, თანა-მგზავრიც მიშოვა. ერთი მისი ნაცნობთაგანი მიდიოდა სწორედ იმ ხანებში მოსკოვს და იმას შემეძინა. როგორც გამოცდილს ჩაბარა ჩემი თავი და გამისტუმრა. — ჩემი მსახური, რომელიც ლალად გამყვა რუსეთში, ერთხანად მეტად გართული იყო უცხო-უცხო სანახაობით, მაგრამ, ჩემი არ იყოს, გაკვირვებით არა გაჰკვირვებია რა!.. ერთხელ-ორჯელ კი ცოტა რამეზე შეკრთა გზაში. ეუცხოვა! მაგრამ ბოლოს იმასაც მიეჩვია და აღარას ამბობდა. — მაშინ რკინის გზა მხოლოდ მოსკოვსა და პეტერბურგ-შუა იყო, სხვაგან კი რუსეთში ფოსტის გზით მიდი-მოდიოდენ. ჩვენც რასაკვირველია ფოსტის ცხენებით მივდიოდით. ერთხელ რაღაც უცნაური ჭყვილის ხმა შემოგვესმა: თვითქო პირუტყვეების ხროა სადმეო. რომ მივუახლოვდით, ერთი მინდორი გამოჩნდა, სადაც დამწკრივებულ-იყვენ რუსის დედაკაცები და ცელით ბელახს სთიბავდენ... თანაც უცნაურად გაჰკიოდენ... ის თურმე მათი მუშური იყო!.. იქაური ქალები მეტად ახირებულად იცმენ: გულ-მკერდი მოღვლილი აქვთ, კაბა მოკლეა, მუხლებამდიც ვერ უწევს და მუხლებს ქვეით შიშველ-ტიტვლებს სულ აღარა აცვიათ რა. — ეს რომ დაინახა ჩემმა ივანემ იკივლა: არიქა ბატონო, თვალეები დახუჭეო! თვითონ მიიფარა თვალეებზე ხელი და დაიწყო ქუქყუნი: დალახვროს ღმერთმა, ამისთანა ქვეყანა! აქ სად წამოვსულვართ, ამ უნამუსო ქვეყანა-

შიო და სხვანი! — სწორე მოგახსენოთ, მეც მეუცხოვა იმგვარი ჩაცმულობა, მაგრამ თვალეზზე ხელი კი არ მიმითარებია. ჩემმა მგზავრმა რომ გამომკითხა: რა მოსდის შენ მსახურსო? და ჩემგანაც პასუხი გაიგო, სიცილით კინაღამ მოკვდა. ჩააციკდა ჩემს ივანეს: მაგრე ჩაცმული ცოლი რომ გყავდეს, არ გინდაო?... მალე ბრძანება გამოვა, რომ თქვენმა ქალებმაც მაგრე უნდა ჩაიცვან ხოლმეო!. — მანამდღი არაფერი სჭამოს თქვენმა გვერდებმა, მიაწყველა ქართულად და მერე რუსულად ჰკითხა: ნეტავ ქალბატონებიც ასე იცმენო?... — ზან და ხანო! უპასუხა სიცილით. და მერე მე მითხრა: ყოველ ქვეყანას თავისი ზნე და ჩვეულება აქვს და ვისაც არ უნახავს და არ გამოუცდია, რასაკვირველია, გაუკვირდებაო?! თვითონ დიდ-გამოცდილად მოჰქონდა თავი, მაგრამ ერთ რამეში კი ვერც იმან გამოიჩინა დიდი გამოცდილება: ტუღაში რომ მივედიო, რკინის ქარხანაში წავიდა ლოგინის საყიდლად და მეც მაყიდვინა, თითქო პეტერბურგში კი აღარ ყოფილიყოს, და გზაში თრევით თავი შეგვაწუხებია. ქალებს გარდა იქაურმა ჩიტებმაც კი ჩააგდეს საგონებელში ჩემი მსახური; ე ხე რომ არსად არის, რაზე ჯდებიან და სად სძინავთ ამ ჩიტებსო? ამზობდა გაოცებული. პეტერბურგში რომ მივედიო და აღარ დაღამდა, აშანაც მეტად დააღონა. სწორედ ერთ თვეს მოეუნდით მგზავრობას. ჩემი ძმა პეტერბურგში არ დამიხვდა. კანკოები «ცარსკოე სელოში» გადაეყვანათ და მხოლოდ მეორე დღეს წავედი მის სანახავად.

ჩემი ძმა უპურო აღრე, თურმე, მიმელოდა და გზაში რომ დამავიანდა, შეშინებოდა: ვაი თუ რამე დაემართათაო?! რომ მივედი დიდათ გაიხარა. იქ ჩემი ნაცნობი იმერლებიც ბევრი დამიხვდა და შემომხვებინ გარს. ზოგი რასა მკითხავდა და ზოგი კიდევ რას?...
3

ბოლოს ყველამ მიჩიეს, რადგან სამხედრო სამსახურში აპირებ შესვლას, აქ დარჩი ჩვენთან, კანვობას არა სჯობია რაო! ჩვენი სამსახური, სამსახური კი არ არის, ლხინი და ქეიფაო! მართლადაც, საზოგადოდ კანვობის და განსაკუთრებით ქართველების მდგომარეობა უსაქმური კაცისათვის სანატრელი იყო. კარგად სვამდენ, კარგად სკამდენ, კარგად ეცვათ. დღეში რამდენიმე საათს ცხენებს აქენებდენ, ათამაშებდენ და დანარჩენ დროს აქეთ-იქით საქეიფოდ ინახავდენ.—როგორც კავკასიელებს დიდ პატივსა სცემდენ საზოგადოდ, განსაკუთრებით ქალები. ბევრად უკეთესი მიღებული იყვენ ყველაზე ქართველები, როგორც დიდი ოჯახის შვილები და თვალ-ტანადობითაც არჩეულები.

ჩემს ძმას გამოვუტყუდი, რომ მე, მართალია, სამხედრო სამსახური მსურს, მაგრამ მისთანა ადგილს მინდა შევიდე, სადაც სწავლის გაგრძობა შესაძლებელი იქნება, რომ ბოლოს, ლენარლის შტაბში გამოვიდე. და თქვენი კანვობა კი ხელს არ მომცეის-მეთქი. ჩემმა ძმამ მომიწონა და მითხრა: დღესვე, შადლუღიდან რომ დაბრუნდებით, ჩვენ უფროსიან, პეტრე ბაგრატიონთან წაგიყვან და ის მოგცემს რჩევასა და დარიგებასაო.

ორი საათი იყო ნაშუადღევის, რომ დაბრუნდა და წამიყვანა ბაგრატიონთან. სახლის პატრონმა ქართულად მომიკითხა. მე გავკვირდი და იმანაც სიცილით მითხრა: განა ქართველი აღარა გგონივარო? დიდი ხანია რუსეთში ვარ და ცოტა დამავიწყდა, თვარა შენზედ უკეთ ვიცოდი ქართული! შენც, როგორც იმერელი, უეჭველია, იმერულ კილოთი უკიდებ და მე კი წმინდა ქართულად ვიცოდი. ტფილისში საახნაურო სასწავლებელში ვსწავლობდი ერთად ტატო ბარათაშვილთან, პოეტი რომ იყო

და მისი ბრალიც იყო ჩემი რუსეთში წამოსვლა და კორპუსში გადასვლა. გამიგონაო შაირებით დიდ-კაცების ლანძღვა? ავციოლია ჩვენც, მისი მეგობრები. ის სწერდა და ჩვენ ვაგზავნიდით: როცა ფოსტალიონი მოვიდოდა ხოლმე ჩვენ სასწავლებელში, ჩვენ შემოკვებვოდით გარს, უცბად ავუზვედით ჩანთის თავს, სადაც წიგნები ელაგა და ჩაუვლებდით ხოლმე ჩუმად ჩვენ გალექსილ წერილებს. ის რას მოიფიქრებდა? რომ ნახავდა ჩანთაში წერილებს, მიჰქონდა ადრესისამებრ. ერთი ალიაქოთი ატყდა ტფილისში! გამოძიება დაინიშნა. ბოლოს გაგვიგეს, დაგვიჭირეს და ბარათაშვილს ჰონორარად ოცდა ხუთი რუბლი მიანიჭეს; ჩვენც იმდენივე გადაგვიწყვიტეს, მაგრამ მე გავიქეცი, გამოვედი სასწავლებლიდან. კორპუსში გამომგზავნეს და მას აქედ აქა ვარ სამსახურში. ამას გარდაც ბევრი რამ გაიხსენა საქართველოში მყოფობის დროიდან. მზიარულ გუნებაზე იყო. ცოლმა რომ მზიარულად ნახა, ჰკითხა: კარგ გუნებაზე ხარ და უთუოდ შადლულს კვრგად ჩაუვლია?

—სამაგალითოდ! — მიუგო სიცილით — ხელმწიფე იმპერატორმა სამჯერ მიბრძანა შადლულმა!.. და ეს მით უფრო სასიამოვნოა ჩემთვის, რომ ქართველების მიზეზით მოხდა.

—როგორ?

—ძალიან ისახელეს თავი საზოგადოდ! და ბურთი და მოედანიც დღევანდელი დღის აბაშიძეს, ამილახორს და ანდრონიკაშვილს დარჩათ. გიორგი ნაკაშიძეც, ხომ ვიცით რაც ცხენოსანია? ზმხანაგები დასცილიან... მაგრამ იმანაც კი სასწაული მოახდინა. უკანასკნელ ბურჯამდე რომ მივიდა და ცხენი უნდა გადაეხტუნებრა იმასაც სხვებსავეთ, უცრად ცხენი შეუჩერდა და თვითონ გადავარდა ბურჯს იქით.

— ახ!

— სულაც არა!.. ერთი კი გადატრიალდა ჰაერში და მერე რაღაც უცაბედად ფეხებზე დადგა კატასავით!.. არ დაცემულა. მაყურებლებს ეგონათ, თუ განგებ ქნაო და ქების ტაში დაუკრეს!.. ხელმწიფემ ბრძანა, რომ აბა-შიძე, ცხენზე მჯდომი, გადახატეთ და სურათი სასახლის გალერეოში ჩამოჰკიდეთო!..

— საკვირველია, პირველ ხანებში ვინ მოიფიქრებდა, რომ ქართველები მაგისტანა ცხენოსნები გამოდგებოდნენ! ხომ ვახსოვს, როგორ ვარდებოდნენ ხოლმე წამ-და-უწუმ?

— ყველაფერსა აქვს საზღვარი და ქართველის ვაშ-კაცობასა და მხედრობას არც ჰქონია საზღვარი და არც ექნება.

ძველ დროში ქარზველები განთქმული იყვნენ ცხენოსნობითაც ყველგან. — დღევანდელ ქართველებსაც სინხლში აქეთ მამა-პაპური ღირსება, მაგრამ დრო რომ აღა-რია თხოვილობს და უვარჯიშოდ არიან, ვეღარას ახერხებენ. — აი ახლა: თათრები, ჩერქეზები, ჩაჩნები და ყაზახები რომ მოვიდნენ, მაშინვე კარგი ცხენოსნები იყვენ, მაგრამ მერე ვარჯიშობით მეტი აღარა შეუძენიათ რა!.. რაც იყვენ, ისევ იმად დარჩენ... ქართველებმა კი, რომ ივარჯიშეს, გაუსწრეს შათ. თათრების რაზმში რომ სახელ-განთქმული ცხენოსანი იყო, მასრი-ბეგი, დღეს იმას ბევრი სჯობია ქართველებში; ასე გასინჯე, რომ ესეც აღარ ჩამოუარდება! — ჩემ ძმაზე მიათრთა. — თქვენ?... თქვენ როგორი-ღა ცხენოსანი ხართ? მომიბრუნდა მე.

— დიდი არაფერი, — ვუპასუხე სიცილით.

— რატომ?

— მე ცხენებისათვის კბ. არ შიბტენია!.. წვივები მქ-ქირა ხელში!

—შენმა ძმამ მითხრა, რომ გიმნაზიაში ყოფილხარ და მჯერ რატომ უნივერსიტეტში არ შეხვალ?

—სამხედრო სამსახური ამოვიტყერი გულში?

—ძმასთან გინდა ერთად რომ იყო სამსახურში?

—არა!.. კანვოიში სამსახური არ შემიძლია!..— აქ ჩემმა ძმამ გადასცა ყოლიფერი ჩემი გულის პასუხი და ბაგრატიონმა მეორე დღისთვის დამიბარა.

მეორე დღეს მარტო დამიხვდა თავისს კაბინეტში. ჩუბინაშვილის ლექსიკონი გადაეშალა და სინჯავდა. მომისვა გვერდით და მკითხა: გუშინ სხვებთან არ მიხლოდა გამომეკითხა. რატომ არ გინდა, რომ ჩემთან შემოხვიდე კანვოიში და შენ ძმასთან ერთად იმსახურო? რას გაჩუმიდი! მითხარი დაუფხარავად, როგორც მამას.

—მე ისიცა მწყინს, რომ ჩემი ძმა მანდ არის... მაგან ათიქმის გაათავა გიმნაზია და მანდ კი მისთანა ქართველი უნდა შევიდეს, რომელმაც არა იცის-რა და სხვა გზა აღარა აქვს. მე რომ შევხედე, მანდ ცულლუტობის მეტს ვერას ისწავლის კაცი.—ღენერალმა გაიცინა და ბეჭე დაძაღვა ხელი.

—დრო ბევრი აქვთ და ვისაც სწავლა უნდა, განაკვერ მოახერხებს?

—კი. მაგრამ სადაც სხვა ყველა ქეიფობს, იქ ერთი რას გააწყობს? ქვეყანა წამხედურობით კეთდება და წამხედურობითვე ირღვევა.

—ოჰო. შენ ფილოსოფოსი ყოფილხარ, როგორც ჯატყობ და უმჯობესი არ არის, რომ უნივერსიტეტში შეხვიდე და სამეცნიერო გზას დაადგე?—მითხრა ხუმრობით..

—სამხედრო სამსახური ასეთი რამ არის, რომ ბევრი მოცალდება არ გექნება, სწავლა-მეცნიერებას გამოუდგე. აი მეც მარტომ ნიკოლაევენას ქმარს, ლეიხტენბერგის პრინცს

ვახლდი აღიუტანტად, ის დიდი მეცნიერი კაცი იყო, ქი-
მიკოსიც იყო. მეც ვითომ შემიყვარდა მის ხელში მეცნიე-
რება, მაგრამ მერე, დრო რომ აღარ დამრჩა, ჩამოვრჩი.

— ეგებ ყოლიფერი ცხადია, მაგრამ მე სულ სხვა
განზრახვით მივღივარ სამხედროში!...

აქ დაწვრილებით გავუზიარე მას, თუ რა იღუმალი
განზრახვა მქონდა სამხედრო სამსახურში შესვლის...

— ეს რომ ვსთქვი, გადამეხვია და მაკოცა. — მესმის!
მესმის შენი აზრი!.. ღმერთმა ჰქნას, რომ სურვილი შეგ-
სრულებოდეს. მე დღესვე წაკალ ჩემ მეგობარ კნიაზ
შეხავსკოისთან. ის გვარდიის მსროლელ ბათალიონს უფრო-
სობს. იმას ჩავაბარებ შენ თავს. მამასავით გიპატრონებს
და სხვა მაშინ შენ იციო!.. სადილად დამტოვა... ნა-
სადილევსაც ბევრი რამ გამომკითხა.. და წასვლის დროს
მითხრა: ახლა კრასნოე სელოში მიდის ჯარი, იქ შადლუ-
ლი იქნება, შემოდგომის დამდეგამდე აღარა იქნება
რა!.. მაშინ მოდი ჩემთან, მე დაგაყენებ გზაზეო... მანამ-
დე, ამ ორ თვეს-კი სხვაგან სადმე შეინახე თავიო. ჩემმა
ქმამაც, რადგანაც კანკოებიც წასასვლელები იყვენ, ჰე-
ტერბურგს წამიყვანა და მიმიყვანა ქართველ სტუდენ-
ტებთან.

აკაკი.

გაიოზ ბართლომიჩი

(მოთხრობა).

I.

დღეს, ოც-და-ორს მაისს, ახალის ცხოვრების სანატრელი განთიადი ვარდის ფრად უბრწყინდება ქალაქ ტფილისში გაიოზ ბართლომიჩი მკონარაშვილს და ისეთი ძლევა-ჰოსილი, რაღაც მედიდური დიდებულება ეხატება სახე-თვალეზზედ, თითქოს მთელი ცა-ქვეყნის ძალთა მძლევი ძლიერება—ოკეანე ცხოვრების სიბრძნე-მეცნიერებისა, საკვირველ-მომკმედი ბრწყინვალე აზრები ენციკლოპედიურ განათლებისა და უკვდავი გენიოსობა ცაძდე დიდებულ შექსპირისა — ყველა ეს მის თავში ჩაბუდებულია. დიად, ასეთი არა-ჩვეულებრივი გამომეტყველება მიიღო დღეს გაიოზ ბართლომიჩის შუქნათლიანმა სახემ და აღფრთოვანებული ფიქრი მისი დაჟინებით გაიძახის თავის გუნებაში: «იხარე ჭერო, გახში მტერო!» და ყველა ამაების მიზეზი კი ის არის, რომ ამაღამ ჯვარს იწერს იგი ტანწერწეტა, ტურფა-მშვენიერ, მიმქრალ-მინახეზულ, საოცნებო კნიაჟნა ანიკოზედ, რომელიც ოც-და რვა წლამდე იჯდა სახლში გასათხოვარი და ყოველ დღე და ღამ და ყოველ წამ-წუთში თავ-ბედს იწყევლიდა

საქმრო-ბედის ლოდინში იმედ-დაკარგული, რის გამოც
ნარდი ქარვად იცვლებოდა, გვალვისაგან მოტრუსულ
ველის ყვავილივით სქენებოდა, განთიადის მოციმციმე
მთვარესავით ფერი ელეოდა, ციღამ მოწყვეტილ ვარსკვ-
ლავსავით ჰქრებოდა და ცეცხლ-წაიღებულ კაქახუნი-
ვიჟ *) იწოდა საკირის ალივით აპრილებულ გრძობა-
თა სურვილებით. გამუდმებულ ციებ-ცხელებით დაზარ-
ფებულ ადამიანსავით ჯან-ღონე გამოლეთუს ანიკოს
ხშირად სიყვარულ-მოწყურებულ ვნებათა ღელვით აღ-
შფოთებული სული ყელთან ებჯინებოდა, გულზე ქახ-
რაკივით მოქერილისევედა-ნაღველი აბრზობდა, სიკვდილს
ნატრობდა ნაზი-ნარ-ნარის ოხვრა-კენესით და შურის
ცრემლად ითქრებოდა მალვით-ფარვით, როდესაც კი
გაიგებდა თავის რომელიმე ნაცნობ ქალის დანიშვნას ანუ
გასაღება-გაბედნიერებას.

ბედ-გაუხსნელობით უსაზღვროდ სასო-წარკვეთილს
ანიკოს ველარ წარმოედგინა, თუ იმაზე უიღბლო, ბედშა-
ვი და ბედკრული ქალი კიდევ იქნებოდა ცას ქვეშეთ;
მაგრამ, ეჰ, მარტის დღესავით ჭრელო, ცვალებადო და
დაუდევგარო წუთი-სოფელო! ადამიანთა ყოველგვარი სი-
ხარული, მწუხარება და თუ უხანო სიცოცხლე ჩქარ-წარ-
მავალ სიზიარსა ჰკავს, და ერთის თვის წინ თავის ფიქ-
რით ყოვლად უბედურს ანიკოს დღეს თავიზედ უბედნიე-
რესი ქალი აღარავინ ჰგონია მთელს ქვეყანაზედ. სანე-
ტარო შარბათის გრძობით ტკბილად დამთვრალი და
სულ გულის ენით-გამოუთქმელის სიამოვნება-სიხარულით
აღფრთოვანებული ანიკო გაიავარდისფრებულ ოცნების
ცაში დაფრინავს და დანავარდობს ფრთა-გაშლილ, მოა-

*) კაქახუნი — შამხნარ-ლიხიანი მინდორი.

ქიკიკე მერცხალსავით; აღზნებულ სიყვარულის გამო-
ხატულებათა განუსაზღვრელ სივრცე-სიმაღლეში მიიკარ-
გებიან.

საწყალი ანიკო! იგი დღეს, მხოლოდ დღესა ჰგრძ-
ნობს იმ ღვთის ტრაპეზამდე ამაღლებულს ლოცვა-კუთ-
ხევით აღფრთოვანებულ ტკბილ-ნეტარებას სიყვარული-
სას, რომლის სისრულით გამოთქმა-გამოხატვა არ ძალ-
უძს არც ერთს გულთმისნურად მეტყველს და ნიჭ-მად-
ლიანს ენას მაღალ-აზროვან მწერალ-მხატვრისას, და მე
ხომ ყოვლად უნიჭო ქაღალდი-ჩხაპიას სულაც არ შემიძ-
ლიან, მით უფრო, რომ საამისო სიყვარულის გრძნობათა
უმეტნაკლებოდ დამასურათებელი სიტყვა-გამოთქმანი
ჯერაც არ შეუმუშაებია არც ერთს ადამიანთა გვარ-ტო-
მობის ენას. ქვეყნიერებაზედ, დიად, თავის დაგვიანებულს
ბედზედ გულ-ნამტირალი ანიკო ეხლა ჰგრძნობს იმ წარ-
მოუთქმელს ნეტარებას ზე-აღმტაც სიყვარულისას! რო-
მელიც თავის სიცოცხლეში არ ეგრძნო, არ გამოეცადა.
ყოველ დღე და ღამე-კი, გახდა თუ არა ცამეტის წლისა
ოცდა რვა წლამდე, სულ სიყვარულზედ ოცნებობდა
მაღვით-ფარვით, სულ ის ელანდებოდა, ის ეზმანებოდა,
ის ენატრებოდა, ისა სწყუროდა თანდისთან უფრო და
უფრო გაგიჟებით, და მის ყოვლად-ძლიერ წყურვილში
წყურვილ-მოუკლავი ანიკო ყოველ დღე და ღამ საბრა-
ლოდ იტანჯებოდა, დნებოდა, ილეოდა და ჰქრებოდა
ევლოგიის სანთელსავით, ჩამავალ მზის უკანასკნელ სხი-
ვივით და ბროლ-მარმარილოს კოშკში ნაჯდომ მშეთუნა-
ხავ ქალის მოთმინებასავით.

დიდის ხნის ცდა-ლოდინში სასო-წარკვეთილს ანი-
კოს აღარ ეგონა, თუ მისი დაზამთრებული გული ასე
უცბად გამოიზაფხულებდა ასაყვავებლად; თუ დანატრე-

ბულ სიყვარულისაგან გაჯოჯოხეთებულ სიცოცხლეს წადილ-მოწეული სიყვარულივე უქცევდა სანეტარო სამოთხედ; მაგრამ დღეს კი ღრმად დარწმუნდა, რომ მწარე მოძულეებულ სიცოცხლის გამსაცხლებელი, დამატკბობელი და ამყვავებელი მალამო სიყვარული ყოფილა ქვეყანაზე. ოჰ, რა ძლიერ სწყურიან ანიკოს იქცეს ეხლა რამ საარაკო ფრინველად და მთელის ქვეყნის ქალწულებს ახაროს და ურჩიოს შემდეგი: ბევრს ნულა ჰფიქრობთ, სიცოცხლე მოკლე, უხანო, ჩქარ-წარმავალი სიზმარია, მალე შეუწყვთ ჩანგის სიმებივით თქვენი გული და სული კაცის გულსა და სულს, მალე გათხოვდით, და მწარე სიცოცხლე თქვენც ჩემსავით ნეტარად დამატკბობელ შარბათის დაუშრეჩელ ზღვად გექცევათ; როცა თქვენც შესაქრთსულდებლად და შესაერთხორცებლად მოემზადებით ქრისტეს სიტყვებით წმინდის გულით აღსასრულებლად, რომელიც ჰგონობს: «იყავით ერთ-სულ და ერთ-ხორც».

დიალ, განა ჩაღად კი ღირს სიცოცხლე უსიყვარულოდ?! და ან ვიღასთვის და რიღასთვის უნდოდა ქვეყნის დამზადებელს ზენას ზღვა და ხმელეთი თავის მანათობელი მზე მთვარე-ვარსკვლავებით და სანეტარო-სავაგლახო სამოთხე ჯოჯოხეთით, როდესაც უსიყვარულოდ აღარც ერთი ხილული და უხილავი სულდგმული არ იშვებოდა და არ იბოგინებდა ცა-ზღვა-ხმელეთის განუსაზღვრელ სივრცეში ღვთის სადიცებლად?..

II.

ძლივს ბედ-გახსნილი, ცამდე ბედნიერ, თვალ-უუუუნა ანიკოს საკმრო, გაიოზ ბართლომიჩი ერთი საწყალ-

ლატაკი ქიზიყელ «ნაპრიჩეტნიკალის» შვილია, რომელმაც სემენარის მესამე კლასიდან მოსხლეტილმა იმდენი იპირინა მწარე-მუხანათ ცხოვრების ლაქნარიან ბუწკნარებში მარჯვე მონადირის სულ-აღებულ მეძებარივით, იმდენი იარა ცოდვილს დედა-მიწაზედ ნახევარზედ მშვიერ-მწყურვალმა, უგროშფულომ, იმდენი იჩინაღა მწევარივით გაწკლერტილმა კუდის ქნევა-ლაქუცით, რომ აი დღეს, საქორწილოდ ძვირჟასის ტანისამოსით მოღაზედ გამოპრანქული გაიოზ ბართლომიჩი იალბუზის ბულსავეთ კისერ-ჩათქვირებული «სეკრეტარია». რომლის ქუდის ნატურის თვალივით ბქყვრიაღა «კაკარდა» ყველა მომჩივან ბეჩავებს ანდამანტივით იზიდავს და არწმუნებს: ჩემი ბრწყინვალე ქკუა-გონების პატრონ გაიოზ ბართლომიჩის დაწერილი არზა-საჩივარი ქვას გაპხეთქავს. დაღმა მიმავალ მტკვარსაც აღმა მიაბრუნებს, ცოდვილს სამოთხეში შეაბრძანებს, ალალ მართალს ჯოჯოხეთის გენიაში ჩააგდებს, ჯოჯოხეთის სატანასაც გააანგელოზებს და ანგელოზს გააქაჯებსო. და ჩვენს მეარზე «სეკლეტარსაც» შინ და გარედ ცერცვივით აყრიან აქეთ-იქიდან ვერცხლის მანათებს ანუ «მუტრუკის ნაღებს», როგორც ქიზიყელები ეძახიან.

საწყალ, საწყალ ნაპრიჩეტნიკალს ბართლომეს კი, მამას სახელ-ვანთქჟულ «მეარზე სეკლეტრისასა». მეტის-მეტის სიღარიბით მყაუნა-ნიქამ კუსავით გააწვრილებია კისერი. ძლივს-ღა დაათრევს დაგლეჯილ წაღებიდან თითებ-გამოყოფილ ფეხებს ქიზიყის უსწორ მასწორო, ოღრო-ჩოღროიან ორღოზეებში და, გეფიკებით ქვეყნის მაცხოვრებელ მუშის მარჯვენას, ხარის ქედს და ფურის ძუძუს, ისე ძლიერად სწყურთან დანატრებულ ყალიონის-

გამობოლებაც კი, როგორც ოცის წლის ქალს — გათხოვ-
ბა, რიყეზე განაშულ-აფორთხალებულს თევზს — წყალში
შეღალღალებს, გალიაში დამწყვდეულ ჩიტუნის — ცაში
ფრენა-ქიკტიკი, უგროშფულ ო ტიკუსუნე ლოთიფოთს
— ქარვა-ლალის ღვინო, სიცხე-პაპანაქებაში მუშა-მომ-
კალს — სურნელთა მფენი ველის ნიავი და სამთელქვეყ-
ნოდ შობილს მოზარდ კენიოსობას — ცა-ქვეყნის ყოვლად-
ცოდნის სიბრძნე-მეცნიერება: მაგრამ ოთხი გროშიც არ
აბადია, რომ თავის გულის გასართობი «მახორკა» იყი-
დოს სოფლიქამია მარტირუხასაგან და ყალიონის წვეა-
ბოლებში მაინც მოიკლას ის თავისი მკვლელი სევდა-
ნალველი, რომელიც გამუდმებით გულს უღრღნის და
უქმს სამარის ქიასავით იმ დღიდან მოკიდებული, რა-
დღესაც უსულგულო, უწყალო, მოღალატე ადამიანებმა
ბართლომე პრიჩეტნიკი საუკუნოდ გამოასალმეს ნათლო-
ბა-ნიშნობის და ქორწილ-ქელებების ფლავ-ბოზბაშ-ლავაშ-
ნაზუქებს და ქარვა-ლალის ღვინით სავსე სველ-სველ ხე-
ლადებს.

ოჰ, ზეციერო მამაო, რაოდენი წინდაუხედავი უმა-
დურობა და უსაპართლობა ტრიალებს ამ შხამ-გესლით-
გაყენთილ, უცოდო მადლო, ცრუ-ამაო, დაუნდობელ
წუთის ქვეყანაზედ!.. სამოცის წლის ქირ-ვარამისაგან რუ-
სულ კურდღელივით გათეთრებულ ბართლომე პრიჩეტ-
ნიკს, რომელიც ყოველგან ჭამა-სპაშიაც დიდად ჩქარობ-
და, სწრაფობდა, ფიცხობდა და მუსრს ავლებდა ბაყბაყ-
დევივით მთელ სუფრას, ერთს მშვენიერს დღეს ჩამოარ-
თვეს თავის ცოლ-შვილის მაცხოვრებელი მრევლი და
ორმოცის წლის ნამსახური ბართლომე პრიჩეტნიკი უც-
შად «ნაპრიჩეტნიკალ ბართლომედ» აქციეს...

III.

—გორკია! გორკიაა! გაიოზ ბართლომიჩი, გორკიაა! თეფშებ-ბოთლებზედ დანა-ჩანგლის ჩხაკუნ-რახუნით უყვიროდენ შუალამის ხანს ღვინით გაქენთილ-დაქარბლებული მაყრები სახე-მზიან დედოფალ ანიკოს გვერდით მჯდომარე, სანეტარო გრძნობა ფიქრებით ნეტარად დამთვრალს ნეფე-გაიოზ ბართლომიჩის, რომელსაც ანიკოს სრულქმნილი მშვენიერება და მის თვალებიდან გამომკრთოლვარე ელვა ამომავალ მზის სხივებივით ეფინებოდა სახეზე. მაყრების გაქვრიახე ყვირილ-ჩხაკუნ-რახუნით ძალდატანებული გაიოზ ბართლომიჩი ნაზად, მოკრძალებით და მოწიწებით ჰკოცნიდა ზღვასავით მღელვარე გრძნობით მიბნედილს თვალეში გაიამხვევარდებულს ანიკოს, რომელსაც ყოველ კოცნის შემდეგ გულმშიშარა ქილწულებრივის მორცხვობით აქიაფერებული ლოყები ალისფერ ატლასივით ენთებოდა, და შავი, პრიალა, ცეცხლით სავსე დიდრონი თვალნი, ელვისა მკრთომელნი, ისე გასაოცრად აჯადოებდნენ, იტაცებდნენ, ჰბიბლავდნენ, ატყვევებდნენ ღრმად გრძნობიერ კაცის სულ-გულს, გონება ნერვებს, როგორც ტურფა-მშვენიერ მაისის დილას დიდებულად აყვავებულ კახეთ-ქიზიყის ათასფროვანი მთაველ-მინდორი და როგორც ქვეყნის გულისა და გონების ანდამანტურად მიმზიდავ ქმნილებათა დედა-მშობლების, სამთელ ქვეყნო მწერალ-პოეტების ენა—ენა ადამიანთა სულ-გულ-გონების და ცხოვრების ავკარგის ფოტოგრაფიულად დამასურათხატებელი, ენა საამო, მდიდარი, ენა უკვდავი მქვერმეტყველებისა, ენა, რომელიც ქვეყანას ათასგვარ გრძნობა-ფიქრებს უღვიძებს და უბადებს

და ერთის, თვალით აცინებს და მეორეს თვალით ატირებს.

— გაიოზ ბართლომიჩ! «გორკაა!» «გორკააა!».. და-
წინებით და რიხიანად უყვიროდნენ თითქმის ყოველ სა-
ღვგრძელო-სიმღერის ბოლოს ღვინით ჩაფლავებული მაყ-
რები, რომელნიც მარტო ოდენ თავის ჯიბე-მუცლისათვის
დაბადებულ გაიოზ ბართლომიჩის განაქვრი სწორ-ამხანა-
გები იყვნენ სულითაც და გულითაც, საქმითაც და სიტ-
ყვითაც, ე. ი. წვრილფეხა. ღობემძვრალა „აბლაკა-
ტები“ და ცისარტყელასავით აქრღვებულნი ტანისა-
მოსიანი, უკანასკნელს მოდაზე მოპრანქული იმათი ქა-
რაფშუტა ცოლები, რომელნიც რალე-სიუ-ბროკარის
სურნელებით ისე ამოვლებულიყვნენ თავით-ფეხამდის,
რომ სახლის უგრძობელ კედლებსაც-კი ჰბნედავდნენ
და ენებათა სურვილების საღერღელს უშლიდნენ... ესევე,
პრანქია და პეწენიკა, ქორის-გუდა ქალ-მანდილოსნები,
რომელნიც რწყილს აწვენდნენ და აქლემებს ამოზინებდ-
ნენ, სუფრის ჯამ-ჭურჭელსაც-კი თავს აბეზრებდნენ
ქვეყნის გაქორ-გამოჭორვით, და ამიტომაც აქ წერტილს
ეუსვამ იმათს საქარაფშუტო ლაყბობას ქკვაზე-მწყრალ
თავქარიანობისას.

— ბატონო, აქანას კუხნაში ერთი მოხუცი კაცი
გეახლათ და მითხრა: გაიოზის მამა ვარ და ნახვა მსურს.
მისიო, — მოახსენა გაიოზ ბართლომიჩს ახლად დაქვრილმა-
მსახურმა სიმონიკამ, რომელსაც ეტყობოდა კახური ექა-
რბნა, რის გამოც მქადის ქუჭუტანასავით პაწაწინა თვა-
ლები ყველიპარია კატასავით უზიმზიმებდა და ღამე ნა-
ტებს ახალ-პატარძალივით ეპლურწებოდა.

გაიოზ ბართლომიჩს მამის მოსვლის მოლოდინელმა
ამბავმა თავზარი დასცა, ფერი-წაუვიდ-წამოუვიდა, პირში

ნერწყვი გაუშრა, ენა დაეზა, გონება დაეზა; სიარული-
ოფლში გაიწურა, ცოცხალ-მკვდარივით გაბრუნებულს-
ელდა-ნაკრავს ყურებმა ბეუილი დაუწყა და ისე გაუყას
რა თვალი-თვალში სიმონიკას, თითქოს მის გულის სიღრ,
მეში უნდოდა ჩაეხედნა და გაეგო: მართალს მეტბნება,
ბუ მოელანდა რამეო? სიმონიკამ გაუშეორა: «ბატონო,
რას მიბრძანებოა, და ეხლა კი გაიოზ ბართლომიჩი ბუ-
რანში წასულივით გამოერკვა, გონებაზე მოვიდა, თო-
ფის წამალივით აფეთქდა, ჰინჭველა-ნაჭამ დათვივით გუ-
ლი ძალზე აუღრინდა, ყელში მოებჯინა, სახეზე სიბო-
როტე-სიბრაზის აღმური აედინა, თვალები ჯოჯოხეთის
შაშხალასავით აენთო, ყელში მოწოლილმა სიციოფემ სახრ-
ჩობელას თოკივით წაუჭირა, დასიცხულ ნიკორა-კამეჩივით
სულოტქმა-გაძნელებული ქმნევა დაიწყა, კაცური ადამია-
ნობის გრმნობა სიბრალოლისა მთლად დაჰკარგა დაფა-
რულად გულ-გამეხებულმა: „მამა ჩემი კი არა, ჩიენი
მეზვრე მოვიდოდაო, სოქვა ნაძალადევი, ზვალთმაქცის
მესტატური სიმშვიდე-გულგრილობით და გავიდა სამზა-
რულში.

— მშვიდობა შენი ნახვა, შვილო გაიოზ! — მიესალამ-
ქალამა მოხუცი მამა თავის შვილს და ის იყრა, უნდა
ზადაჰხვევოდა მამობრივის სიყვარულით, მაგრამ გულ-გა-
რისხებულმა გაიოზმა მამას მკლავში ბრაზიანად ხელი
წაავლო და გაიყვანა სახლის ღერეთანში, რომელიც
ზადრი მჭვარის სხივებით გაჩირაღდნებულაო ისე სდუმდა
ლამის სიჩამე-მყუდროებით, როგორც მკვდართა სამეფო
სამარხი, როგორც მტრისგან დაჩვრულ ერის თავისუფ-
ლება და გულის სწედა-მწუხარებისაგან სიმებ-დაწყვეტი-
ლი ჩანგი ენა-მდიდარ, ღეთის მოციქულ პოეტ-ფსიხო-
ლოვისა, რეჟელიც ცით-მოზაბერი ნიჭიერება-მადლით

ამკერძმეტყველებული, მიწიერთა ამბებს ზეციერებს უამბობს და ზეციერებისას მიწიერთ.

— რისთვის მოჰსულხარ, რა გინდა? - თვლების გამხეცვლებული ბრიალით და ჯოჯოხეთის სიციფრთ შეეკითხა გაიოზ ბართლომიჩი თავის მამას, რომელიც თავითფეხამდე მტვერ-ბუქში ამოგანგლულიყო მეწისქვილესავით ორი დღე-ღამე ფეხით სიარულში.

— რა გინდა? — შენი სიციცხლე და კარგად ყოფნა, შვილო, — აკანკალებულის ხმით და ყმა-მონის გაუბედავი მოკრძალება-შიშით უბასუხა მამამ, რომ შეატყო შეილს რაღაც მრისხანებით მების ღრუბელივით გასაზარლებულიყო ბრაზის გასახეთქად.

— მაინც რა გეპრიანება და გეკაშნიკება?

— ხო იცი, შვილო გაიოზ. ჩვენი სიღარიბე? წარსულ ზამთარში, როცა მეტის-მეტ ყინვებში საწყალი დედა-შენი ფეხშიშველა დადიოდა, გაცივდა, იავადმყოფა ზერაქვერად, ჩალოგინდა ბოლოს, ზაფრანის ფერი დაედვა საცოდავს და ოგრე ახველებს ეხლა კლექიანივით, რომ ზღამის მომიკვდება უგრძობფულოს უწამლობა-უაქიმობით. ხუთჯერ მოგწერე წიგნი, ცალიერი პასუხიც არ გვადირსე, ავდექ და წამოველ ფეხით.

— ავდექ და წამოველ ფეხით! • უჯანაბვს წადი და ჯოჯოხეთს! რამდენჯერ გითხარ და მოგწერე კიდევ, შექოფაკო აქ ნუ ჩამოსდიხარ, ნუ მარცხენი, თავს ნუ მჭრი-შეთქი!..

— მა რა ვქნა, შვილო, ვის მიფუტანო, რა წყალსა და ღვარში ჩავეარდე, რო გეშინიან, რო ვიხოცებით უგროშ-ფულობით ა სიბერის დროს და მუშაობის ჯან-ღონეც არა მაქვს მუშაობის უწყვეტს.

— ჭირი მომქამეთ, რა მენაღვლება თუ გშინათ. ვინ-
სი ბრალოა? რად გამოილაყე ეშმაკის სისხლი არყით ტვი-
ნი და რად არ აიღე ხელი შენს დამლუპავ ღოთობაზე?
მღვდელი თუ წილ-მხვედრ ტაბლებს გიჭერდა. ქვეყანა-
და სამართალი, უჩივლებდი. იმის ვირს რას ემართლებო-
დი, რომ კლდეში გადუჩხებე ღვინო-არყით გახეთქილმა,
შე აკარაკო, შე სარსარაკო!.. არ ვიცი, რაც შვილი იყავ-
მუდამ დღე ღოთობისაგან ტვინ-გალაყებული ქვეყანას
ჰლანძღავდი და ათრევდი, ცა ქუდად აღარ მიგჩნდა და
დედ-მიწა ქალაზნად! ჰი, რის ღირსიც იყავ, ღმერთმაც
ის მოვარგუნა და კაცმაც, შე ქოფაკო შენა!..

— რას მემართლები, შვილო, უბიწო და უნაკლუ-
ლო ღმერთია. ვირბაც-კი წიხლი მოიშალა, და შენ-კი
ჩემი ემაგრე ლანძღვა-გაბიაბრუება ვერ მოიშალე, გულის
მშხამავი მწარე ბალღამიანი ენა ვერ ამოილაგმეფ რატომ
ან ღვთისა არ გეშინიან. ან ადამიანისა არა გრცხვენნიან,
შე უსამართლო, ემაგეთ გულ-მდაგავ სიტყვებს რო მეუბ-
ნები? მამა-უფალი არ შეგარჩენს საწყალ-მოხუცი მამის
ეგეთ უკადრისობას და ლანძღვა-თრევას? თორემ შენ
იცი, შვილო, თუნდა წადი ეხლავ ქიზიყში, ი უპატრო-
ნო, მშიერ-მწყურვალ ავადმყოფს—შენს მოამაგე დედ-
მშობელსაც გულში ლახვარი დაეც, მოჰკალ და შარაზე
გადააგდე შეუბრალებლად და დაუტირებლად. რას გვე-
მართლები, შე უსამართლო!.. სთქვა ენით გამოუთქმელოდ
გულ-მოკლულმა ბართლომემ ათრთოლებულის ხმით, გუ-
ლიდან ამონადული მღუღარე ცრემლები ბჭყვრილაა ალ-
მასის წინწყლებივით ჩამოედინა მთვარის შუქით გაბრწყი-
ნებულს, ბამბასავით თეთრად გაპენტელ წვერ-ულვაშზედ
და შხამ ენიანი შვილისაგან მოკლულს გულში ჯოჯოხე-
თის გენია აუღუღლა.

— როგორ არ გემართლები, შე გამოყრუებულ
კერპო, რამდენჯერ გითხარ და მოგწერე: როცა ფუ-
ლი მექნება, მე თითონ გამოგიგზავნი ფოტოთ-მესაქი,
და აპა! ველარ შეგასმინე რა!.. აი წამოჭირებულხარ
ეხლაც. ფეხით ასი ვერსის სავალიდან, მოთრეულხარ
წავეით-ფეხამდე დაგლეჯილ-დაკონკლი, მტვერ-ბუქში
ამოკანგლული, ქალმების ჯღანებში ატოცის გლახასავეით
ამფიკვანტილი და სისხლს მიშრობ, ქორწილის ღღესაც
სიცოცხლეს მიშამავ, მარცხენი, ქვეყანაში თავსა მჭირ!

— რა ვქნა, შვილო? მამა ვარ და შვილი ხარ, მა-
რა ვთქვა, რა ეშმაკი და ქაჯი დავიჩქვა?! ან სად წაგ-
დე, ვის მივატანო? მოამაგე დედა-მშობელი გიკვდება,
სხვა უფრო არ შეგგებრალებს, — გულსაკლავი ცრემლთა-
დენით ყუბნებოდა მოხუცი მამა გამხეცებულ სიბრაზეს
ცოფით გულ-გააფორებულს შვილს.

— ბალახათა ეს არალი! ჯანაბას წადი და გოჯო-
ჩეფს! თუ ში ქვა იცით და მოცელში სამართებელი, თუ
არ შეგდბრალებენ, მე რაღა გიყოთ, რა? რა? შე ქოფა-
კო!.. ჩემი თაყვ. გამჭკრებია, აქ სოფელი ხომ არ არის,
რომელიღღას წავიდე, მეც რეგმფულად ვიქცეო ყბა-დაღ-
ბული ქალაქი ერთ წუთას გადაწყლავას თავის უძირო
მუცელში ათასი ხარჯი და გოჯოჩი შაქეს, ვალიც და-
მატყდა ფაგზე, ეხლა კიდევ ცოლი შევირთე — შენახვა უნ-
და: ქამა, სმა, ჩაცმა, დახურვა, თეატრები, ცირკები, ბე-
ლები, ცეჩერები, კინოები, ექიმები, წაქლები და ასო
ათასო სხვა რამ ჯანდაბა და მოუსაყლეთი ეხლანდე-
ლებს!..

— სუკვლე-უბერებელი არავინ არის. შენც სული
გაქვს მისაცემი, შვილო გაიოზ, თმეროს შეპხედე და ვსე
ილაპარაკე ქაშ რისათვის გმოება ტანჯვით უდა გაგზარდა

სიღარიბე-სიწვრილშვილით კარგ-უნახავებს ღედამ? მაშ რისთვის გაწოვა თავისი ძუძუ, რისთვის ამწარა ღამეები, გირწო აკვანი და გეუბნა ტკბილი ნანა? მაშ რად გვიხაროდა, შვილო, შენი ყოლა და რად გიალკრებდით ტკბილის ენით? მაშ რისთვის გასწავლეთ და გავიქარეთ ჩვენი უკანასკნელი სულთაქათიც შენზე: ვიღეთ პირიდან ლუკმა და შენს სწავლას ვახმარეთ, თუ-კი ბოლოს ვარ-ვაგლახიან სიღარიბით დამწვარ-დადაგულ, საწყალ-მოხუცებულს დედ-მამას ემაგრე გვიუკადრისებდი, არ შაგვიბრალებდი, სახლის კარზედაც არ გაგვიტარებდი? თუ-კი ემაგრე ჩვენთვის ერთ ტკბილ-სანუგეშო სიტყვასაც არ გაიმეტებდი, თუ-კი მოამაგე დედ-მამის გულში ემაგეთ შხამ-გესლის ჩამსხმელ ენას გამოიბამდი, ჩვენი ნამამგდარი შვილი, თუ კი ემაგეთი ლანძღვა-თრევით შეუბრალებლად გამადგებდი სახლის კარიდან მშვიერ-მწყურვალს სხვათა ძალლივით, თუ კი ემაგრე... კიდევ რაღაც უნდა ეთქვა მოხუც ბართლომეს, მაგრამ ძალზე ატირებულ-აქვითინებულ გულის სიღრმიდან ამოჰსქდა მღულარე ცრემლები, მწუხარე სახე მწარედ დაემანქა და ხმა ჩაუწყდა, რადგანაც შხამ-წასმული ლახვარივით უვლიდა გულში უსულგულო შვილის მკვახე-მკვახე, გულ-სატყენი სიტყვები.

— წადი, კარგი, მომშორდი თავიდან, ჩემმა სტუმრებმა არა გნახონ და არ შემარცხვინონ. ამალამ კისერას ბაკის ოთახში დაიძინე. ხვალ თვითონ მე მოვალ იქ, დილიჯნის ბილეთსაც მოგიტან და ფულსაც გაგატან, — ამ თქმის უმალვე გაიღო ჰარზლომიჩი ოთახისკენ გატრიალდა.

— კურობეულ არს სახელი შენი, უჭინლო! მოდი და ინატრე შვილი! არატო ი საწყალ დედას! მუცელშივე არ გაუწყალდა ეგეთი არ-კასაჩენი?.. ენით-გაქოაჩქმელი

ვოდება-მწუხარებით წარმოსთქვა ეს სიტყვები ზეცისკენ
თვალეზ-აპყრობილმა მოხუცმა ბართლომემ და კარგა ხანს
იდგა ისე მეზ-ნაკრავივით გაქვავებული, გულ-ანატირი,
თვალ-ცრემლიანრი.

IV

— აა! გაიოზ ბართლომიჩ! ურააა!.. ვინც მოვიდს:
გაუმარჯოოოს! მეფეს გაუმარჯოოოს! ურააა! «გორ-
კაა!» «გორკაა!»..» პაჩი დედოფალს, პაჩიიი!.. ასტეხეს
ასეთი ყვირილი გაიოზის შემოსვლის უმაღვე ღვინით
გაქენთილმა მაყრებმა.

— გაიოზ ბართლომიჩ! მართლა მამა-თქვენი მობრძანა
და ქიზიყიდამ? — იკითხა მაყრების დაწყნარების უმალ იმ
«დიდის ხნის ფურ-ბერწმა», ტურფა-კეკლუცმა ქვრივმა,
კნენა დესპინემ, რომელიც ისე შევნოდა ქორწილის გა-
ჩაღებულ სუფრაზედ, როგორც გაბადრული მთვარე კამ-
კამ ცა-ვარსკვლავებში, და მისი ყურებით ვერა ძღებო-
და კაცის თვალი. ამ ტურფა სახე-ტანოვანმა ქვრივმა
ვენარემ თავის უქრთამ-უმზითო კნიაჟნა ანიკოს თავის
«აბოლონ»-გაიოზ ბართლომიჩის ფულებით გაუკეთა მზი-
თევი და თვით გაიოზ ბართლომიჩსვე მიათხოვა ცრ-
ლად.

— სიმონიკო ღვინით გამობრუყულა და ფონების
დაფორებერ დაუკარგავს; მამა ჩემი-კი არა, ჩენი მეზერე
იყო, — იცრუა გაიოზ ბართლომიჩმა, რადგანაც კნუნა
დესპინესთან და სხვებთანაც ხშირად დაუტრამბახნია ცოც-
ხალ-ცოცხალი ტყუილებით: ჩენის ზერის სანაქებო ღვი-
ნოს საპალნეს თხუთმეტ თუმნად ჰყიდის მამა-ჩემიო, და
საწყალს ბართლომეს-კი ერთი ვაზიც ვრსადა ედგა წამ-

ლად დატყვევდა და რიბი იყო, რომ შინ კატა ვერას შე-
 უქამდა და გარედ-ძალღობს დასაჯის. უნდა იყოს დასაჯის
 — გაიჭიჭა ბართლომიჩი. ერთი ამსავიწროდგან მო-
 სულს შენს მებზრეს აქ დავუძახოთ, ქიზიყელები ძალიან
 გარ ედავა «შუტნიკ»-ები არიან თურმე, გაგვაცინებს,
 სთხოვა «პოპოშნიკმა».

— მართლაც, რომ ძალიან ბიჭები არიან ქიზიყე-
 ლები, როცა მე, თქვენს შემორჩენილს მოგნა-მოსამსახუ-
 რე, დარღვენი მასტრად ვიყავი და ყველხს გუდასავით
 ვიტენებოდი აწიანულ ფულებით, ჩემმა „სტანციის ნა-
 ჩალიკმა“ შეჩვენებულად ცმა უთხრა ერთხელ ქიზიყელ
 მუშებს: აბა, ვირის ქვეყნელებო, ჩემმა „ხემლთაკმა“ შეი-
 თუნელებმა არ გაჯობონ მუშაობაშიო; და ერთმა
 ქიზიყელმა ახმახმა ტეტიამ შხამიანი ღიმილით უბასუ-
 ხან: „შენ ფიქრით უაქვს დარღინ მგერი, ჩვენო ტი-
 რაცუაჲ, ზღვა იგრე არ სდაშრება, არ, მყარლი გუ-
 ბის ტოლია გახდეს და აქლემი იგრე არ დავარდება, რთ
 სამი ვირის საპალნე მბინცი ვერაიკტდოსო, ეს სქვა მელ-
 რე სტუმარმა და დაუქვტა: ვაიოზ, მართლომჩი, აქ მო-
 ვიწვიოთ თქვენი მებზრე, ვნახოთ ერთი, რა მხეცია!

— დიდეს ძიამოვებდით აგისრულებდიუ. მხოვნას,
 ბატონებო, მაგრამ ჩემს მებზრედათესავთან წავიდა აელა-
 ბარში დიდად საჭირო საქმის გამო, — კიდევ იცრუა გაი-
 ოზნბარდლომიჩმა.

— რა თქვა არ წასულნიყო! მართლაც და ქიზი-
 ყელებს დანა ლომ-კატურად გამრჯელი, მოხწრებულო
 სიტყვა-პასუხის პატრონი და ყველა შუკა მკაცურად გმუ-
 ბედავიანდისი ანა მხედლები; ერთის სიტყვიდ ყველანა
 ფეხზე აქლიდათ, ქიზიყელები გახედულები არიან უხელები
 ფართი ფურთად წარმოსტევა მესამემკრომეღისა კაპქი

ცხვირი რუსის ყალბონს უგვადა და ბერძნულად დამ-
რგვალეული ტანი — უყელო გოფრას.

ახლა მალაღ-დიპლომიანმა კარიერისტმა — თავის ჯრ-
ბე-კუჭისთვეს ყუფლას მაშიდა-კოსმოპოლიტიკა, წეროსა-
ვიჯ წაიგდელა კისერი და დაიწყო მუშა-შეკმუნენილის
მედიდურობით:

— ეს მითი ახსენება, როგორ ჩიხიყში ბატონსკომბა
არა ყოუილა, და ენაც ფულბც, გონებაც თავისუფლად
უმოკმედებიათ. მთავარ შიხეზიც ეს არის, რომ ჩიხიყელ
გლესს არაუისი ჰშინებია და არაუისი ეშენჩენ დღესაც.
ერთხელ ჩვენმათანამსახურმა ტერინგალაყებულნიანცმა ავ-
ლაბრისკენ გამასიერნა ეტლით, ვჰი ჯნშის ღორე-
ბი უნდა ვუყილო ჩემს მებაკეს მოსაშენებლად. ჩიხი-
ყელებს ღვინის ურმები ედგათ ველაბრის მოედანზე და
ტერინგალაყებულისანცმა შორედან შეუძახათ: «ბიქოლო-
ვირთუბნელებო, ჩიხიყში ვირები უფრო ბევრი არიან
თუ აღამიანებიო?» «შენისთანა კაცებს ჩქ სუ ვირებათა
ვთვლით, და ამიტომაც ვირები უფრო მეტი არიანო»
რიხიანად ვამოსმასა ჩიხიყელმა მჭურმემ და ის იმოღუნა
მოედნის ხალხი სიცილით გაიქაქა.

ახლა იბრავო ჩიხიყელებს, ბრავო! ვერ წარმოიღვენტ,
როგორ მიყვარს. — წარმოსთქვა ბოხი-გაზვიადებულის შინთ
გაიოზ ბართლომიჩის-სულ-გულის ვაშლივით განაქვრპ-
ცალმა ამოსაფველიძემ, რომლის მნავსნი ას-ენრვანი ფა-
რისეველნი, ქრისტეს გამყიდველნი იუდა-ისკარიოტელ-
ნი თავიანთ კერძო სარფისათვის ღვიძლ ძმასაც-კი გროშ-
ზე ჰყიდიან, დედა-მშობელსაც თავისაგან ნაწოვენ ძუძუს
ძირში აკრიან მალვით-ფარვით და თავს-კი უმანკო ანგე-
ლოზად აჩვენებენ მოძმე-ქვეყანას, რომელსაც «მე მოვეკ-
დებ და შენ იცოცხლეს» ეუბებიან სიტყვით, და საქმიო-

კი მასხარად იგდებენ და ძირს უთხრიან დაფარულად ყველა ჩვენს წმინდათა წმინდას, რადგანაც წინდაუხედავი ქვეყანა დღესაც მტრისა და მოყვრის არ-მცნობი ბრმა-ყრუია და ვერ უხვდება მტერს მტრულად და მოყვარეს მოყვრულად, რომ ყველა საქმით დარწმუნებულიყო: «ვინც რას დასთესავს, იმასვე მოიმკისო.»

ეს იყო კიდევ ქორწილის შანდალ-ქაღებით გაჩირალდნებულს სუფრაზედ აბღულ-ბაღიმ გულ-წარმტაცად ააქდერა მწარე-ტკბილად მომხიბლავი ჩანგის სიმები და შორით-შორამდე გამსმენი, გრძნობით სავსე, ცრემლ-საღდენი მწუხარე ხმით დაამერა უკვდავ პოეტის გულის-სიღრმიდან ამონაწყვეტი სიტყვები...

— ბრავო! ბიზ! ბრაუსიმო! აფერუუუმ!.. ჰაჯან, ბოქო! შენი გულისა, შენიიი!.. ბიზ! ბიიიზ!.. ცერცვივით აყრიდნენ ამ სიტყვებს აბღულ-ბაღის და აღტაცებულის ტაშის ცემით ვრიალებდნენ გულ-გამეხებულ ცის ქექა-გრგვინვასავით ქორწილის ღზინ-ქეიფით დაქარბლებული ქუდოსან-მანდილოსნები, რომელთაც ელექტრონის ელვასავით დაურბინათ სხეულში აბღულ-ბაღის ტკბილ-ხმოვანმა სიმღერამ.

ქვითინებდნენ სიმები ჩანგისა და ოქროპირობდა აბღულ-ბაღიც: ხელის-ხელ საგოგმანებელ თვალ-მარგალიტებივით სცვიოდა მის ენა-პირს პოეტთა გულის-სიღრმიდან ამომარგალიტებული სამახსოვრო სიტყვები, რომელიც მთქმელსაც სწვავდნენ და გამგონსაც...

V

განთიადისას, როდესაც სულებნი ქუჩაზედ ჩაფერფლილი ცეცხლივით მიმტკბარ-მიყუჩებული გაიოზ ბართ-

ლომიჩი თავის მორთულს საწოლში ტკბილ მოსვენება-
განცხრომით ასე ეუბნებოდა თავის ანიკოს: «სულა ჩე-
მო სულისავე, გულო ჩემო გულისავე და მზეო ჩემო სი-
ცოცხლისავე!» და მის თონესავით გავარვალებულს გულ-
ში უსურვაზივით ჩაწმანული ანიკოც გატკბილ-ნაზებუ-
ლის ხმით კნასი-კნუსობდა, ჟრჟოლავდა, ნებივრობდა და
ნიაესავით ჩუმის ხმით ეჩურჩულებოდა რალაცას ზმა-ნარნა-
რი, სწორედ ამ დროს ავლაბარში, კისერას ამყრალებულ
ბაკის კუთხის ძირას ძალ-უმადლოდ მიგდებულყო ცა-
ლიერ მიწაზედ მშიერ-მწყურვალი, მოხუცი ბართლომე,
და უკადრის-ამპარტავან შვილის უღვთო, უსამართლო
სიტყვებით მოკლული გული მისი სისხლის ცრეკლით
ტიროდა, თვალზე ძილი არ ეკარებოდა ძალზე დაღალულ-
დაწყვეტილს. მწარედ გმინავდა. ოხრავდა, კენესოდა და
მღულარე ცრემლები ჩამოსდიოდა თეთრს წვერ-ულვაშ-
ზედ. ამ დროს კისერას ბაკის მახლობლად შეშის ურმე-
ბი მოჭრილებდნენ და ვილაც მეურმე გულ-მწუხარედ
და ცრემლ-სადენად ლულუნებდა:

რისთვის გაგზარდა დედამა,
რისთვის გეუბნა ნანაო,
დასწყევლოს ცა და ქვეყანამ
შვილები შენისთანაო!..

ბართლომეს თავის გულის გრძნობასთან ამ ზედ-გა-
მოჭრილ სიტყვების გაგონებაზედ უფრო ძალზე ჩაეთუთ-
ქა შვილისაგან უღვთოდ მოკლული გული, ნამტირალი
თვალეები, რომლებიდანაც გულში ნადული წყენა-ნალვე-
ლი ცხარე ცრემლებად გადმოსწვიმდა შეუწყვეტლად,
ცისკენ ააპყრო და გულ-საკლავად წარმოსთქვა გულ-
გაგმირულმა:

— ღმერთო! რა დაგიშავე, შე დალოცვილო, გუ-

ლი ჯოჯობეთის ცეცხლში ჩამიწვა, ჩამბრუნა და ჩამინაკ-
ლა, ეხლა მაინც შამბრალე და მიიბარე ჩემი ტანჯულ-
წამებული სული, ეგება მანდ მაინც შეღირსოს მოსვენე-
ბა უღმერთო ადამიანებისაგან დაჩხგრულს და შეილისა-
განაც გულში თოფ-მორტყმულს!..

თბილის ცა-ქვეყნის დამბადებელს ზენას შეებრალე
მოხუცი ბართლომეო: ცა მოწმენდილი უცბად სამგლო-
ვიარო ძაძვებით შემოსა და დინჯი, მწუხარე გრგვინვა-
ქვითინით აღმასის წინწყლებს სკრიდა ყუყუნით; დიად-
ცა-კი იცრემლებოდა ბართლომეს სიბრალულით.

ამავე დროს, განთიადისას, ქიზიყის ერთ პატარა
ფიცრულს ქობში სნეულ ავაღმყოფს, გამოფაფხაქებულს
დედას გაიოზ ბართლომიჩისას თავიანთ ხატის წინ წმინ-
და სანთელი დაენტო, დაეჩოქნა. სიღარიბე-ავადმყოფო-
ბით და უსმელ-უქმელობით ძვალ-ტყავად ქვეულნი; დაჩ-
რამლოლი ხელები ხეცისკენ აეპყრო, თვალცრემლიანი
და გულ-აქვიფრებული ასე ევედრებოდა ღმერთს დიდის
სასოებრივ:

—ცა-ქვეყნის გამწენელო, ყოვლად ძლიერო ზეცი-
ერო მამაო! ჩვენთვის ჯვარცმულო ღ წამებულო იესო-
მაცხოვარო, ძეო ღვთისაო! და ყოვლად-წმინდაო დედაო,
ღვთის მშობელო ქალწულო მარიაო! თქვენ ამიხდინეთ
გაიოზზედავად ნანახი სიზმარი კეთილად, თქვენი მადლისა
ღ სახელის ქირიმე, თქვენ იყავით იმ რვა წლის უნახავი,
საყვარელი-შვილი გაიოზის. მოწყალე მცველ-მფარველნი,
ნუ გამოჰლევთ ქვეყანაზედ იმის სახელ-ხსენებას, როგორც
პეტრ-მარილის სახელი არ გაჰილევდა ღუნიაზე, და თქვე-
ნვე აცოცხლეთ, ახარეთ და აბედნიერეთ ამ ჩემი ძუძუ-
რძით გაზდილი გაიოზი იქამდის, სანამ ცაზე მზე ბრწყინ-
ნვალეებს, ხმელეთზე სიმაართლე და ზღვაზე მთვარის შუქი

საზმარძვეთ გაირპინა წელიწადმზ, და ქორწინების წლის თავზე, ოცდა სამს მანის, განთიხდისას, გაიოზ ბართლომიჩის მალვით დარიშხანა-დალეული, ცრლი-ანიკო სანთლის ნამწვავივით საუკუნოდ ჰქრებოდა უჩუმრ-ამ თავის საწოლზედ, რომელზედაც გაიოზ ბართლომიჩი ზღესპინე ჰლალატობდნენ ანიკოს მალვით-ფარვით, და ასეთი მოლალატობა პირუტყვულ სიყვარულისა ვერ აიტანებ წმინდა-უმანკო ღრმა-გრძნობიერმა გულმა ანიკოსამ; როგორც მელსაც ქორწინების წინად სიზმრადაც არ მოჰლანდებოდა იმათი ასეთივე განწყობილება, დიდის სიფრთხილის საიდუმლოება-დეფარულებით გარემოცული, ჩვეულებრივად დღინისაგან გალექებული გაიოზ ბართლომიჩი ძალზე ხვრიტა და ღრმა-ტკბილს ძილში ბანგ-დალეულივით, და მრავალ-წამებული ანიკო-კი, რომელსაც ცრემლ-მოწვეული თვალები დაუხუჭავი დაპრჩენოდა, მთლად გამქრალიყო მძებრთა ვარსკვლავივით და უსულოდ, გაყინული იდგამის გვერდით, ვარდისფერ-აბაჟურიან სანათის შუქით გაწვარდისფერებული!

ტკბილად ეძინა იქვე მეორე ომზა მიტყისფერ ატლასის საბზნ-ქვეშ განთიადის მოტიციმეცის ქარივით გამოკვლუცებულს დესპინეს — სიღედრს გაიოზ ბართლომიჩისას და მიზეზს ანიკოს უდროო სიკვდილისას. ტკბილადვე განისვენებდნენ ამ დროს გაიოზ ბართლომიჩის მოხუცი, უწყალო სიღირბისაგან მრავალ-ტანჯული დედა მამა თავიანთ საუკუნო-სამარადეჟამო სადგურ-საფლავებში.

ანიკოს სიკვდილის შემდეგ, რაღაც პოდლოგისათვის პასუხის გებაში მიცემული გაიოზ ბართლომიჩი უპატრონოდ იწვა ავადმყოფი ტალახის ქუჩაზედ, ერთს ქუჩკიანს, პატილინჯოვით სავსე პაწიაოთანში და მოპარსულს, თავზედ ექიმისაგან გამოწერილს კომპარესებს

ადგებდა მსახურა. სიმონიკა, რომელიც გაიოზის სისხლით
გატიკულს ბაღლინჯოებს ურისხდებოდა წამ-და-უწუმ:

— იმე! კმარა, ნუ შემიქამეთ ავადმყოფი კაცი თქვე
დაფსილებო, ფუ! რა გასაჩენი იყავით თქვე სახელ-ძაღ-
ლებო!.

— რად უნდოდა ჩემს. სიდედრს ორმოც თუმნანი
როტონდა, განა არ იცოდა, რომ ფული აღარა მქონდა?..
ღმერთო, რა წყეული დედაკაცი ყოფილა, ფული გამო-
მელია და თავი დამანება. თავის ჯიბის საყვარელ გენა-
რალს მიეკედლა; მაგრამ ისევ მალე შემირიგდება, როცა
სპასოვიჩივით და პლევაკოსავით სახელ-განთქმული ადვო-
კატი გავხდები. ოხ, როგორ გავიტენით მაშინ ქისას! სა-
სახლევ მექნება, კარეტაც, რისაკებიც, ლაქია, შვეიცა-
რი, ხელმწიფესავით ცხოვრება და სუყველაფერი, რაც
კი გინდა სულო და გულო ქვეყანაზე!..

— მოგეცეს, ბატონო, ღვთის წყალობა; მაშინ სიმონი-
კამ ცა ქუდად აღარ მიიჩნიოს და დედა-მიწა ქალამნად
შენი სიმდიდრე-დიდაცობის წყალობით! უპასუხებდა სიც-
ხეში მბოდავს ბატონს გულ-გახარებული სიმონიკა.

— აგერა! აგე! უყურეთ, უყურეთ: კიდევ მოხუცი
მამა ჩემი გამოჩნდა კერში... ოოოჰ, ღმერთო, როგორ
მწყევლის, რანაირად მირისხდება: მეც, დედა შენიც და
შენი ცოლი ანიკაც შენ მოჰკალიო... ჰო, ისინი მე დაე-
ზოცე, მაგრამ სადა? როდის? არ მახსოვს, არ მაგონდება ...
ვაიმე! მახრჩობს, მიშველეთ! უუუჰ!.. ჰბოდავდა ძრწოლით
და ხელ-ფეხს აწყვეტდა აქეთ-იქით ტვინის ანთებით შერ-
ყეული გაიოზ ბართლიმიჩი.

— აჰა, რავეს ბძანებ, ბატონო, აქანას საიქიოდგან
მამა შენი რავე მოვიდოდა, საიდგან წარმოსადგენია ეს?!
მამა ჩემის კიკოლიკას სულიც არ წამიწყევდეს, რომ იქანას

ქერში არავინაც არ იყოს ბუზების მცეტი, და ესეც ტყუ-
ლა გელანდება ისთე, რომ ვითამც შენ ისინი დაგეხო-
ცოს; ასთე რომ ყოფილიყო, ციმბირს იქით გაგახოხო-
ნიკებდნენ, შენც ნუ მოუკვდები ჩემს თავს, ღაწი აქანას
კი აღარ იწოლებოდი! გაგივლის, არაფერია, ნუ ჰშფოთ-
ხარ, დაწყნარდი, ბატონო, და დეიყენე თავზე ეს რა-
ცლა ჯანდაბა კომპრეცია, თვარა ღმერთმა დეიფაროს.
შენ რომ მოგივიდეს რამე, მეც ქე დევიფსები შენსავით
უპატრონო, უამხანაგო, უბედური კაცი ამ ოხერ-ტია-
ლების გოროდში!..—ასე ჩაღაპარაკებდა თავით მჯდო-
მარე სიმონიკა გაიოზ ბართლომიჩს, რომელიც ტვინის
ანთების სიცხეში ათას რაღაც აქია-ბაქიას, აბდა-უბდას.
და გადასკუპდას ჰბოდავდა, ქერისაკენ უვონოდ თვალეზ-
აქყეტილი.

დ. შახანელი.

ნეტარება, როს აღტაცებით,
შესტროფი ბუნების შვენიერებას,
როს გიტიტინებს მის გულის ძკერა,
და ჰბრძნობ ზეციურ ბედნიერებას.

ნეტარება, როცა გამხნევეს
გაჭირვებაში შენ შეგობარი,
შენი გულისთვის თაუ-დადებული,
შენთვის ცოცხალი და შენთვის მკვდარი.

ნეტარება, როს შადრევანად
გულში ჩასჩქარებს მძლე სიუვარული,
როცა გაუყოლებს სატრფოს ალერსი
და მისი ხმები მინახებულაი.

მაგრამ რა უდრის იმ ნეტარებას,
როს ხალხს იფარავ თავ-განწირული,
როცა სამშობლოს მთა-მინდორ-გულად
ისმის ხმა შენი, მძლე და გმირული,

როს შტარვალობა, ბორბტებანი
შენ წინ გარბიან შეშინებული,
და ერის ღოცვა, ერის კურთხევა
შენკენ ისწრაფვის აღტაცებული!...

სოსონა მეჩანგურე.

მოხუცის აღსარება.

აჰა, მოეხუცდი! ასრულდა ზმე შე
ჩემზე კანონი ბუნების...
და დრო-დამიდგა მუხლებში
ძალ-ღონის დაძაბუნების,
მაგრამ გული-ვიკვლავ მქდგრობს,
ბობოქრობს აღრინდულათა
და გრძნობებს, ქცეულს სურვილგდ,
მოისვრის ნაკადულათა!..
და მას ეს მოუსვენრობა.
კიდევაც ეადვილება,
რადგან მასალას აწვდის მას
ჩემივე გამოკდილება. —
ვიგონებ წარსულს, განვლილ დღეთ,
აწმყოსაც ვავლებ ყველგან თვალს,
და მათის შედარებითა
ვითვალისწინებ მომავალს.
და როს ეს უკანასკნელი
სანუგეშ-საამურია.
წუთად ვრაცხ განვლილ დღეთ სიგრძეს. —
და კვლავ სიციოცხლე მწყურია!..
მსჯერს მისი აღორძინება,
რაიც სარჩულად მე დავდე
და საოცნებო მომავალს

მით უკვე დამცგარს ვხედავდე!..
გულში იფეთქოს სიამემ,
ხელი შემიწყოს ბუნებამ,
და ერთხნად ვერ-რა დამაკლოს
ძალ-ლონით დაძაბუნებამ...
სურვილ-გრძნობების მორვეი...
უშრეტი წყარო გულია
და ენა მოლაპარაკე
მისივე მოციქულია!
წრფელ იყო ჩემი სურვილი
და რომ ის კვლავცა წრფელია,
მთლად ჩემი ნამოქმედარო
მის ნიშან-სამოსელია!..
მაგრამ, ეჰ!.. კაცის სურვილებს
ბოლო არა აქვს აროდეს!
დე, სანეტარო მომავლით
თვით მომავალი ჰხარობდეს!

დ. თომაშვილი

დ. თომაშვილი
სურვილი, მოციქული, წრფელი, ნამოქმედარი, ნიშან-სამოსელი, მაგრამ, ეჰ!.. კაცის სურვილებს, ბოლო არა აქვს აროდეს! დე, სანეტარო მომავლით, თვით მომავალი ჰხარობდეს!

* *

ვნახე ჭახუკი, იმის თვალებში
მადლი ციური მარად კრთებოდა;
ხელში ეჭირა წიგნი რაღაცა
და გულ-მოდგინედ ჩასწერებოდა.

იმას სახეზე, გატაცებულსა,
ხან სინარული ეფინებოდა;
მაცრამ-კი ხშირად, და უფრო ხშირად
თვალები ცრემლით ენაშებოდა!..

ხან, ჭახუკურად გატაცებული,
ის ტანჯვის ოფელში იწურებოდა,
იბრძოდა თითქმის და მჯილის ცემით
მკერდში ვიღაცას ემუჭრებოდა...

რაღაც იდუმალ სულის-კვეთებით
ხანაც საშინლად აღელდებოდა...
და წიგნის რამდენ გვერდს გადაშლიდა,
მით გული უფრო უწყლულდებოდა!..

და რა იყო ის? — ზღაპარი იყო,
ჭორი, ჭორადვე გამოტანილი,
თუ წიგნი „შეუვარ-შემოუვარების“
და მათი ტრფობა ცაღ აღუფანილი?!..

არა! არც ერთი და არც მეორე!..
ის წიგნი იყო: „ამბავი ძველთა“,
მასში ეწერა ცხოვრება კაცთა,
მშობელ ქვეყნისთვის თავ-უზოგველთა.

დავით აღმაშენებლის ხელნაწილი „ივერიის“ რედაქციის

ბატონო „ივერიის“ რედაქციის
თავად ილია გრიგოლის ძეგ!

იმდენი იტოვებოდა, რამდენი თქვენი შესახებ წერ
რილი „კრებულის“ რედაქციის მოსვლოდეს და მო-
ლოდეს დღესაც, მაგრამ ჩვენ-კი არ გამოგვეჩვენეს
საქვეყნოდ!.. არ ვბეჭდავთ, რადგანაც ზოგი მათგანი
უმნიშვნელოა და ზოგიც ისე წერილმანი, რომ იმათ
გაშო თქვენისთანა კაცის უზრდელად შეხება და უკადრ-
ისად მონსუნებ უარსებულობად მიგვაჩნია. თქვენი
რედაქცია-კი, თქვენო ბრწყინვალეებავ, ეინჟლილითა და
კელაპტრებით ეშებს ამ გვარ რაშეებს ჩემ შესახებ და
ქრისმორეულ კურსუალივით მწვეარ-მეცებრებით გამო-
დის სანადიროდ, რომ, შემოკვლეული და ნიშანში ამო-
ლებული მსხვერპლი, ყეფა-კიჟინით გამოიმინდვროს და,
თუ კურდღელი ვერა, კატა შაინც დაიჭიროს, თავი და
კუდი წააქრას, გაატყავოს და კურდღლად შეაპაროს
შკითხველემს! ამ გვარი მაგალითები ბევრი ყოფილა,
როგორც სხვების, ისე ჩემ შესახებაც, მაგრამ დღემდე,
საზოგადო მოსახრების გამო, ამიტანია მოთმინებით და
ხმ არ ამომილია!.. დღესაც კიდევ ავიტანდი, რომ მარ-
ტო პირად მე შეხებოტეს და არა საზოგადოსაც,
რომლის წაყრუებ აღარ შეგვიძლია. გთხოვთ, რომ
სხვანაირად არ გაიგოთ ეს ჩემი ზემო-მოყვანილი სიტყვე-

ბი!.. მე ამითი იმას-კი არ მოგახსენებთ, თუ, რადგანაც მე თქვენ შესახებ არასა ვბეჭდავ ჩემს ჟურნალში, ნულარც თქვენ დაბეჭდავთ ხოლმე ჩემ შესახებ თქვენს გაზეთში-მეთქი!.. სრულიადაც არა!.. პირ-იქით დღეს-თაც დღემვალეობთ, თუ არ დამივიწყებთ! და გამოაქვეყნებთ ხოლმე, რადგანაც მე ჩემს სიცოცხლეში მისთანა არა ჩამიდენია-რა, არც საზოგადოდ და არც კერძოდ, რომ მისი გამოაშკარავება მერცხვინებოდეს!.. მაგრამ ამას-კი ვითხვოვ, რომ მხოლოდ ის იყოს ხოლმე გამოაქვეყნებულნი, რაც ნამდვილად მე მომიქმედია და ჩამიდენია, და არა ის, რაც შურსა და ბოროტებას შეუთხზავს. სწორედ ამგვართავანნი არიან ის წერილები, რომელთაც თქვენ იხსენიებთ, რომ „სხვა-და-სხვა ჟურნალ-გაზეთებში დაიბეჭდა“: და ამგვარივეა ის სტატიაც, უკანასკნელად რომ „მოამბის“ მე-VIII №-ში დაიბეჭდა მაღალის სათაურით: „აკაკი წერეთელი და ქუთაისის ბანკი“, და რომლიდანაც თქვენმა გაზეთმა „ივერიამ“ ობოლ-მარგალიტებად, სამინუშო ადგილები ამოჰკრიბა მკითხველების მისახარებლად. ზოგჯერ მგზავრს სადმე გზის პირად უეცრად ეცემა სიმყარალის სუნის და რომ შეჩერდება, დაინახავს იქვე სადმე ახლოს დაგდებულს, დიდი ხნის დამპალსა და აყროლებულ ლეშს; მეტი გზა რომ აღარ არის, მგზავრი სცდილობს სიჩქარით მოშორდეს იმ ადგილს, მოაშოროს თვალიცა და ცხვირიც იმ საზიზღარ ლეშს და მერე არა თუ ილაპარაკოს იმ ბინძურობაზე, აღარც-კი გაიხსენოს!.. სწორედ ამგვარივე გრძობა აღძრა ჩემში, ცბიერებით წარმოშობილმა და ბოროტ-განზრახვით შეკაზმულმა, „მოამბის“ მე-VIII №-ში დასტამბულმა, და თქვენმა მოწონებულმა ზემოხსენებულმა სტატიამაც. როგორ დავიმ-

დაბლენდი ისე ან ჩემს კალამს და ან ჩემს გრძობა-გონებას, რამ იმ სტატიის გამო, შეთქვა რამე?! მაგრამ თქვენ-კი... საკუთრად თქვენ, იძულებული გამხადეთ, რომ ხმა ამოვიღო, მხოლოდ, რომ თქვენვე ბრძანებთ: „თუ ეს მართალია და დავუჯერებთ კიტა აბაშიძესო;“ თქვენს ვითომ-და იკვზე: „თუ დავუჯერებთ“ ვინ უნდა გაგცესთ პასუხი, თუ არ მევე?—და კიდევაც მოგახსენებთ, რომ ის თქვენგან დასახელებული სტატია უსაფუძვლო ცილის წამება და ქორია!.. თქვენ რომ გულდასმითა და დაკვირვებით გადაგეკითხათ ის უცნაური წერილი, თვით იმ სტატიითვე, ჩემ სტატიასთან შეუმოწმებლადაც, ცხადად დაინახავდით, რომ ავტორს, თუმცა გადაუსხვაფერებია „კრებულის“ მე-VI №-ში დაბეჭდილი ჩემი წერილები, და ცდილა. ამოწერის დროს აზრის გადაძახინჯებას, მაგრამ მაინც კიდევ შესლია ნახტომი და ლოლიკისათვის ფეხი ვერ მოუკიდვინებია: ეს ყოლიფერი დღესავით ცხადია, მაგრამ რალი-კი თქვენ არ მიგჩქცევიათ ყურადღება, მე მიგითითებთ, და ნურას ჟუკარავად!

ამ რამოდენიმე წლის წინეთ, ტფილისში რომ, ესრედ წოდებული, ქავქავაძისა და მაიაბლის პარტიობა იყო, მე სრულიად გარეშე ვიყავი იმ შეხლა-შემოხლისა: არა თუ ბანკის ზალაში, იქაც კი, სადაც მწერლებს ნება ჰქონდათ შესულიყონ, არ შევსულვარ და მხოლოდ ხან-და-ხან ლოქაში შევდიოდი სხვებთან ერთხად, როგორც გარეშე მაყურებელი. არც ბანკის პარტიის კერძო კრებებზე და არც ოპოზიციისაზე არ დავსწრებივარ. ამის უარს ცალ-ცალკე ვერც ერთი მხარე ვერ იტყვის. მხოლოდ გარეშედ, სადმე გარედ, ან ხუჯახში, როდესაც ჩამოვარდებოდა ხოლმე კერძო სა-

უბარი მაშინდელ „ბანკობანაობაზე“, მე არ ვეგონებდები
ბოდი ზოგიერთებს და არ ვიმეორებდი იმას, რასაც
ისინი ამბობდნენ მაჩაბლისა და ოპოზიციის შესახებ!..
მე ჩემი საკუთარი აზრი და შეხედულება მქონდა და
ამის უფლება, თუმცა ყველას უნდა ჰქონოდა, მაგრამ
მე-კი მაინც ზოგიერთებმა დიდ ცოდვად ჩამითვალეს
და ის მომაწერეს, რაც არ ყფიფილა: „მაჩაბელსა და
ოპოზიციას აკაკი წერეთელი აბრეცვებსო (თვითქოს
მართლა ჩემი გასაბრეცვებელი ყოფილიყოს ან ერთი
და ან მეორე!..) და მით ქართლი და კახეთი ერთმა-
ნეფს გადაჭკიდაო“. მე ყოველთვის მრწამდა და მოწამს
რომ ჰეშმარიტება, ღრმადაც რომ დამარხოს უსამართ-
ლობამ, ოდესმე მაინც იჩენს თავს, და სიმართლე ის
არ დაიმალება, როგორც შუბი ხალთაში!.. ამას მხოლოდ
ლოდ დრო უნდა და მოთმინება, და მეც მაშინ ყურადღა-
ლება არ მიმიტკევედა იმ ხმებისათვის, რაფამ თავი გამე-
მართლებია. მაგრამ დავიწყებით-კი, ის უსიამო შემთხ-
ვევა არ დამვიწყებია და წელსაც მითომ არ მსურდა
ქუთათურ „ბანკობაში“ ჩარევა და მონაწილეობის მი-
ღება. და მართლაც, სანამ რამდენჯერმე მოცუქულები
არ მობრძანდნენ ჩემთან, მე ხმას არ ვიღებდი, თვეთ ბანკის
დარბაზშიც!.. ვიყავ ჩემთვის ჩუმად და ყურს ვუზ-
ღებდი სხვებს. ხოლო რაიცა შეეხებო იმას, რომ ვი-
თოშიც მე გარეშე ბანკისა „ჩუმ-ჩუმად დავეცვებოდე
აქეთ-იქით და ჩიკვაიძის სასარგებლოდ ვმოქმედებდი“
ეს წარ კრის სიმართლე. მართალია, მეც გავიგონე რომ
ჩიკვაიძე წვეულებებს მართავსო, აგრეთვე ოპოზიციის
სადილებს აკეთებსო, მაგალითად, „იაკობის“ რესტორ-
რანშიო და სხვ... მაგრამ მე პირადად არც ერთგან არა
ვყოფილვარ და ჩემის თვალით არა მინახავს-რა. სანამ

საბანკო აჩრევნებზე იყო მე ჩიკვაძისას არ გამოვლინა არა მითომ, რომ მე ვითომც მის თაჯებში შესვლას ვთავაზობდე და მისს სახლში სტუმარ-მასპინძლოური პუნქტის ქამზე მურცხვინებოდეს, სრულიად არა მე ვინც ვიცი, რომ ზოგჯერ თები, რომელნიც ძველკულს იტყვენდენ და მხოლოდ მითომ იყვენ ოპორტიუნიზმი ჩამოგარი, რომ თავისი საჭიროადო საქმე როგორმე გამოეყარებოდა, მეც იგებში მდებენ, რომ უკუთმარადე ანუ სწავთ ჩემი ყოველი მოქმედება და აღარც მე მინდობდა მიზნად რამ მიმეცა მათთვის. მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მაინც საქვეყნოდ გაიძახიან: ჩიკვაძისა სწავრენო სადილებზე დარიებოდე აკაკი და ზედაც ათასს რამ მებეს უმატებუნ მოკორიდს, მხოლოდ ზნეობით სიბინძურეს შუძლია სთქვას ის, რომუაკაკი მართლად დიდოდა ჩიკვაძისას სადილებზეო და სხვანდა. აბა, მიჩვენონ: ვის თაჯებში დავდიოდი ჩუმ-ჩუმად და ვსცდებოდე და ჩამეგონებია ჩიკვაძისა მომხრეობა? ვინ არის ის კაცი, რომელსაც მე დავპინდი მარშლობას, ოდონო ჩიკვაძის ნუ ეწინააღმდეგები-მეთქი? ან აქვს ვურჩიებ მე, რომ ჩიკვაძის ნუ აწყენიებთ თორემ კარგივრას ვაი ფუტებ-მეფე? მე ჩემს დღეში არც ჩემთვისა და არც სხვისთვის კარგვრას არ მიძებნია და ამის შემოწამება მხოლოდ ემს შეუძლია, აისაც თვით კარგვრის გულისა სჯივის ჯდამანის უპირველესი გრძობა, გზუთრდია და დღესაც კიდევ გავლენიან პირთა ფეხთა-მლოკია, რომ ეგებ, ერთი ბიჯი კიდევ წინ წადგას ცხოვრებაში. ესეც ბევრელა შხამიან ენის უთაუბლობაა. არჩვენენ ბიხს დროს მდებარე-მოთქმა, ცილეს წამება და უსამართლო დენა რაღა გასაკვირველია, რომ დღესაც კიდევ იმავე ხელობას ადგენენ ჩემ შესახებ, ის ზნეობითი

„ნაცარქექები!..“ სახე სამინუსო მაგალითი: ზანკის არ-
ჩევანები რომ გათავდა ქუთაისში, მე რამოდენიმე ზნის
შემდეგ დაბრუნდი სახხერეში; იქ დამხვდა, ჩემს სწულ-
ში სტუმრად მისული ერთი ჩემი მეგობრის ნათესავეთა
გან, რომლისათვისაც ჩემს მეზობლებსა და სახლშიცა
ცნობს პატრუქცათ!.. და, რასაკვირებლია, რომ მეც წაწი-
დებული ვიყავი საშაგერო გადაშებადა და ისინიც მი-
მეწვია ჩემს ოჯახში. ეს შინაური სწამება და რა არის
აქ ან წეს-რიგისა ან ზნეობისა და ან ბუნების საწინა-
აღმდეგო? ნუ თუ ყოველ კაცს უფლება არა აქვს, რომ
თავის სახლში პური სქამოს და ვინც უნდა მიიწვიოს?
ასე ჰკითხეთ ახლა თქვენ მოწონებულ ჯორესპონდენ-
ტებს!.. საქვეყნო სწამედ გაუხდიათ ჩემი წვეულება და
აი როგორ გადასტუმენ მკითხველებს: აკაკიმ თავისის
ქცევით და უკანასკნელის მოქმედებით, ვინც-კი სწ-
ტროსა და სწ-ტროს რიგია იმერეთში, ყველა მოიძღვრაო;
ჩაუარდა საგონებელში, მაგრამ კალისტრატე ჩიკვაძემ
ასწავლა ხერხი. „წადიო—უბრძოლო—ჩემსავით შენც
სგდობო, გამარბე, ლხინი გადაიხადე, მოიწვიე მომღუ-
რავები და შეგირჩევინაო;“ ეს რაღაც დამუხდა ქკუ-
ში აკაკის და კიდევაც დასრულაო. ასე შთანებებს მართ-
ლის მოყვარე, გულწრფელი ჯორესპონდენტი და მე-
რე სახეჯობს თვით იმ ჩემ სადილობებს: „აკაკის სწ-
ვის დღე შინა სტუმარი არ ჰყოლია და რომ ჩიკვაძის
არ ესწავლებო, არც ახლა ეყარებოდაო“ „სუფრასზე
„მენიუ“ იღვე სწამებობის, „ნასადილივეს ფრტოვრათ-
მა სურათი გადაიღო“ და სწამი ამ გვარებში, არ
ვიცნო, სწამებ რიგორ არის, მაგრამ სახხერეში-ქი წე-
რეთლები უწვეულო არც ოდესმე ყოფილან და არც
არჩან პური-ღვინის სწამა ოჯახებში ლხინი, ერთმანეთ-

თუნ მისეღლაჲმოსვლა, ერთად სჲამტკბილადგიით ჰურის
 ქაშა და შექცევა. თერთქმის ყოველდღიურად მოვლენა.
 დღ რად გაჭვირებინა დალოცვილ კორესპონდენტს, ჩემ
 შესახებაც ამ გვარად რამ?

კორესპონდენტი ასე ასწერს ჭემს სტუფრას, (სო-
 გორც დამსწრე; მაშასადამე მე ის მიმბრია ჩემს ოჯახ-
 ში პატივსაცემ სტუძრად და ისკრ შემოსულა ვითარ-
 ცუ მებევრე (ჯაშუში) და აქაც კიდევ ვერ უვაზგინა
 მებევრე ვალდებულისა, რომ თავის სამარცხებნო ხელთა
 ბა სიმართლით დაიპიროს ხელშიც დღე ისა სთქვას, რა-
 სკაც ნამდვილად ნახავს და არა ის რასაკაც საკუთარი
 ოცნება წარმოუდგენს! ყ სორესპონდენტ მებევრეს-კი
 ეს უკანასკნელი ჯაშუშობის მოვლენობაც ვაშუ დაუტო-
 ვდა რიგიანად დღ იმას სწერს, რაც არ ყოფილა. მხო-
 ლოდ ეს-ჲი არის მატყელი, რომ ნასკდლიწვეს ფოტოგრა-
 რაფმუ ჩემი სახლი დაიღოდა, ვინც მოვისურვავს სტუძ-
 რებფც, მაგრამე ფუით იმ ფოტოგრაფს შეუძლიან და
 ფიქვმოს, რომ მე მისი მოსვლავ არ მცოდნია და შემთხ-
 ვევიფი იყო ჩემსა მოსული. დიდხანს არ ვჭმლევდი ნე-
 ბას, რომ იმ დღეს გადაეღო ჩემი სახლი დღ წარმიღან
 მო, მაგრამ სხეებმა რაჲმ მოინდომეს, ძალა დამატანეს
 და შეცკველარ გავუტებუ შათ ხათრი. მაშინ ბევრს უკვირ-
 და ჩემი ჯიუტობა, მაგრამ არ გაჩიმხელია მიზტბი და
 ახლა-კი ვიტყვი: მე ვეცი გაჲმოცდილენით, თუ რა სიღ
 ბრთხილვე მიმართეს ყოველ ბიჯის გადადგმაზე, რომ
 ჩემზე შემოსეულმა მწუთარ-მეძებრებმა ყეფა არ დამიწი
 ყონა და გამიგონია და ვიცი, რაჲმ ჩვენი სახელოვანი
 თავი იღია ქავეკვამე სხვათა შორის ყოველ-წლობით
 ოც მკათათვეს ეხდის დღესასწაულს! ყ ყოველთვის მი-
 დიან ხოლომე ფოტოგრაფები, რომ მისის სტუძრებში

ვარ ჩემ შესახებაც, რომ ვინც-კი მიცნობს; ყოველი სი-
მართლის მოყვარე და რიგიანი ქართველი და ან გა-
მიცნობს, ჩემი მტერი არაოდეს არ იქნება!.. ეგებ ეს
ოცნებაც იყოს, მაგრამ ასე-კი მყავს ჩემი თავი დაჯე-
რებული და კმაყოფილიცა ვარ!.. ესეები, ალბად, არ
სკოდნია ჯიბის-კორესპონდენტს და ჩემი გალანძღვის
სურვილს ისე გაუტაცნია, რომ თავის თავი და თავისი
წრის მეგობრებიც-კი გაულანძღავს: მისის სიტყვებიდგა-
ნა სჩანს, რომ მე მიმიწვევია ჩიკვაძის რჩევით ჩემი
მომღურავი პირები, ესე იგი, ოპოზიციის მომხრე და
თანამგრძნობნი და ისინიც მოსულან ჩემთან შესა-
რიგებლად, რადონდ ერთი სადილი-კი ვსჭამოთო?!—
ფტყობა, კორესპონდენტი კარგი აზრის ყოფილა თა-
ვისიანებზე, თუ ისინი მართლა ერთის სადილის გული-
სათვის ივიწყებენ საზოგადო სამღურავს და მირბიან
შესარიგებლად იმასთან, ვინც ქვეყნის მტრად და ორ-
გულად მიაჩნიათ?!..—რალა კაცები ყოფილან?! მე კი
სწორე უნდა მოვახსენოთ, რომ ვინც მყვანდენ მო-
წვეულნი, მაგისთანები არ ყოფილან და კორესპონ-
დენტის ცილის-წამება მათ არ ეხება. დიახ. არ ეხება!—
მაგრამ ზოგიერთ კორესპონდენტების ხელობა, რა-
მელთა პატიოსნებას ქვანიც-კი ლაღადებენ, სხვა რა
არის თუ არ ცილის-წამება? სამართალი-კი მოითხოვს,
რომ, არა თუ მარტო ჩემ შესახებ, ვის შესახებაც უნ-
და იყოს, ჩვენებურ მითქმა-მოთქმას: „ამან ეს სთქვაო“,
„იმან ის სთქვაო“, „ასე ამბობენო“, „გავიგონეთო“
და სხვანი, როგორც უტყუარ საბუთს, მართებული-
ხელს არაღონ ჩასჭიდებს!.. და სამწუხაროა, რომ ჩვენი
ზოგიერთი ჟურნალ-გაზეთები, ბევრს არას დასდევენ
და ბანს აძლევენ მატყუარა კორესპონდენტებს!.. აქაც

კიდევ „კაცია და გუნებაო!“ და თქვენს გაზეთსაც, თქვენო ბრწყინვალეზავ, უფლება ჰქონდა დაეჯერებია „მოამბეში“ გატარებული რამეები... მაგრამ ის კი მაკვირვებს, რომ ეგ თქვენი მოწონებული „მოამბის“ სტატია, არ შეგიმოწმებიათ იმ ჩემს სტატიასთან, რომელიც „კრებულის“ მე-VI №-ში იყო დაბეჭდილი!.. გულწრფელად დაგიჯერებიათ ყოველი მისი სიტყვა და თაღლითი კი ნამდვილ მარგალიტად მიგიღიათ!.. ცოტა შრომა რომ მიგელოთ და ის ორი სტატია ერთმანერთისათვის შეგედარებიათ, მაშინ თქვენი პატივცემული გაზეთი „ივერია“ იმას აღარ გაიმეორებდა, რაც „მოამბის“ კორესპონდენტსა და პუბლიცისტს უკადრებია! ეჰ, რაღა გაეწყობა, იძულებული ვარ ახლა მე მიგიითოთ იმ „მოამბის“ სტატიაზე და დაგანახვოთ ავტორის კაი-კაცობა. მოგპყვები ისევ თავიდან! და ვიმეორებ, რომ რასაც კი ჩემ შესახებ ამბობს და ამტკიცებს „მოამბეში“ დაბეჭდილ სტატიის ავტორი, ყოლიფერი მისივე ოცნების ნაწარმოები ოცლობლიანა!..

ბანკის გარეშე რომ არაფერი მონაწილეობა მიმიღია, ეს ხომ ყველამ იცის და რაც შეეხება თვით ბანკის დარბაზში მოქმედებას, ესეც კიდევ ცხადია და წერილობითაც დამოწმებული: ყველა ხედავდა და იცის, რომ მე ბანკის კრებებზე ჩუმაღ ვიჯექ ჩემთვის, ხმახ არ ვიღებდი და მხოლოდ ორჯელ-კი, როცა საჭიროდ დავინახე, ვილაპარაკე ბანკის საწინააღმდეგოდ და შევნიშნე მხოლოდ ის, რაც არ მომწონდა; ვილაპარაკე აუღელვებლად, წყნარად, დაბალის ხმით და უმუშტკრივოდ. ეს კორესპონდენტმაც კარგად იცის, მაგრამ ორივე შემთხვევას მაინც ბრალად მდებს: „ჩუმაღ იყო მიტომ, რომ ხელი დაეფარებია ბანკისა და ჩიკვაიძისა-

თვისაო, და ორჯელ ილაპარაკა, მიტომ რომ მათვე გამოსარჩლებოდაო.“ სწორედ ის მემართება, რაც გერს ბოროტ დედინაცვლის ხელში: გაჩუმდებოდა—მუნჯაო და ილაპარაკებდა—უბედიოა!.. როდესაც აღარ მომეშვენ: შენც სთქვი რამეო! ჩემად რათა ხარ და ჩვეულებრივად, ადრინდულად გულ-მხურვალედ არ ირჯებიო? მე ავეუხსენი მათ ჩემი სიჭუმისა და სიწყნარის მიზეზი: „წინეთ მეტის ატანა შემეძლო, ახალგაზდა ვიყავი; დღეს კი მოხუცი ვარ და ავადმყოფი! და რომ კიდევ მსურდეს თქვენი მიბაძვა—არ შემეძლია!.. აბა დამიბრუნეთ ახალგაზდობა, ძალ-ღონე და სიმართლე, და თუ მეც თქვენსავით არ დავტრიალდე?!.. მაგრამ ეს მოუხერხებელია. მე კი, განა, არ მინდა, რომ თქვენსავით ახალგაზდა ვიყო? ბატონ ჩიკვაიძის სიცოცხლით სავსე მოძრაობას რომ ვხედავ, გული მწყდება და აგრევე ბ-ნ თავდგირიძის გულ-წრფელი მღელვარება მხარბება“-მეთქი. ამ გულ-წრფელ აღსარების შემდეგაც კიდევ აი რას გაიძახიან: „თვისი სიჭუმე კრებაზე ავადმყოფობით აგვიხსნა, თავის, ვითომ-და, გულ-გრილობას გულის ფრიალი დაუდგა მიზეზადო“ და სხვანი.

„ეს ექიმმა ხუნდაძემაც შენიშნა და მიტომაც ურჩია: თუ ავადა ხარ, რატომ არ წახვალ აქედან? და თუ კარგადა ხარ, რატომ არას ეტყვი ამ კრებას? ხმა ამოიღე, ჩემად ნუ ხარო!—ეს სიტყვები მეტად მწვავე ირონია იყო და აკაკი ვერ მიხვდაო!..“ მართალია, ხუნდაძე მოვიდა ჩემთან და მირჩია: „ვთუ ამ ხმაურობამ, ამ აღელვებამ ცუდათ იმოქმედოს თქვენზე და სჯობს შინ წაბძანდეთო.“ მეც ეს მეგობრულ რჩევად მივიღე და მადლი გადავუხადე... მერე კი, როცა აირია მონასტერი და ასტყდა არა დარბაისლური ვაი-უშ-

ველებელი, თვით ექიმი ხუნდაძეც ისე გაიტაცა სხვების მაგალითმა, რომ მოვიდა და მთხოვა, მეთქვა რამე კრების დასაწყნარებლად. ეს შემთხვევა მე თქვენ სამინუშოდ მოვიტანე და ვსთქვი: „ბატონებო, სადაც ამისთანა ხმაურობა, არევა-ღარევა, ვნებათა ღელვაა და სხვანი, სწორე მსჯელობა მოუხერხებელია“-მეთქი. ამით მე ბატონი ხუნდაძე არც გამიკიცხავს და არც მის გულწრფელობაზე იქვი რამ შემოიტანია, მაგრამ თვითონ ავტორი-კი თაღლით-სტატიისა ვერ უწევს კარგ მოყვრობას მის ამხანაგს: ხუნდაძე ახალგაზდა კაცია, პირველად გამოვიდა საზოგადო ასპარეზზე, ხედავს, რომ იქ მოხუცი მამე უფრო ცნობილი, უფრო გამოცდილი და გავლენიანი, ზის ჩუმად თავისთვის და ხმას არ იღებს, უგდებს ყურს სხვებს, ეს არ მოსწონს ექიმ ხუნდაძეს, მიდის მასთან და ეუბნება: „ავად ბძანდებით, ვაი თუ გაწყინოსთ ამ ხმაურობამ და წაბძანდითო.“ ცოტა ხნის შემდეგ ისევ მიდის და სულ სხვას ეუბნება: „ხმა გამოიღეთ, სთქვით რამეო!..“ თუ სუყოველივე ეს „ირონია“ ყოფილა, არ ამტკიცებს ხუნდაძის რიგიანობასა და მარტობულობას: რა უფლება აქვს, რომ მივიდეს კაცთან, რომელიც თავისთვის ჩუმად არის და უთხრას: „წადი აქედან, ავად ხარო.“ ეს ხომ უზრდელობა და სიბრიყვე არის? მერე მეორედ მივიდეს კიდევ და უთხრას: „რატომ ხმას არ იღებო?“ თუ ავად არ იყო, რად ატყუებდა ბატონი ექიმი? და თუ იყო, რად ურჩევდა ილაპარაკე და აღელვდიო? აქ ორივე შემთხვევაში ცუდათ არის მოხსენებული მისის მეგობრისაგან ახალგაზდა ექიმი ხუნდაძე: როგორც კაცი და როგორც ექიმი!.. როგორც კაცი—უზრდელ-თავხედათ და როგორც ექიმი—უმეცრად, რადგანაც უბრალო რა

მეც არ სცოდნია: განა არ არის მისთანა ავადმყოფი, რომ ექიმებმა ზომიერი მოძრაობა და ჩუმად ყოფა კიდევ ურჩიონ, მაგრამ იმავე დროსვე: ლაპარაკი და მღელვარება კი აუკრძალონ? არა მგონია, რომ ახალგაზდა ხუნდაძეს ეთქვას სტატიის ავტორისათვის, „რომ მე რაცა ვსთქვი, სულ „ირონია“ იყო?... ეს, როგორც ვთქვამ, თვით ავტორის ქკუის ირონიაა და აბა ამას ზეა ნათქვამი“ „უფნური მოყვარე მტერზედაც უარე სიაო!“ აი ეს ერთი შინუში კუდაბიკა პუბლიცისტის ლოლიკისა!.. ახლა კიდევ შეორე: როცა კრებაში წაიკითხეს «კრებულში» დაბეჭდილი ჩემი სტატია ბანკის შესახებ, მეც იმ დროს იქ ვიყავი და არა მისტყუასა რა. ეს დიდ ცოდვით ჩაუთვლიათ ჩემთვის და აი როგორ ხსნიან ამ გარემოებას: როდესაც წავიკითხეთ „კრებულის“ მე-XII № ში დასტამბული ქუთაისის ბანკის გამგეთა შესახებ აკაკის დაწერილი სტატია, სადაც მათი საზოგადო მოქმედება იყო დახატული; იმ დროსაც კი ავტორი იმ სტატიისა, ესე იგი აკაკი, ჩუმად იყო და ხმას არ იღებდა!.. ეს, დიხუ მართლმან, მაგრამ მერე რაო? მამტყუნებენ თუშამართლებენ? თუ დაფსწერე საწინააღმდეგო სტატია, მაშ: აღარ ვყოფილვარ ბანკის ხელის, დამფარებელი? თუ სხვებმ: ის: ჩემო სტატია: კრებაში წაიკითხეს და მე ჩუმად ვიყავი; სჩანს თუ ნახმა ვყოფილვარ? მე რომ იმ დროს წამომდგარიყავ და მეთქვა: „არა ბატონებო, ოპოზიცია: სტყუის, ვე ჩემი წერილი: არ არის!“ ან: და: „მაშინ: დაფსწერე, მაგრამ ახლა აღარ ვარ მავ აზრის-თქო!...“ მაშინ: ყველას უფლება ექნებოდა: ეფიქრა: მიუდგა და ხელს: თვარება: სო! მაგრამ „თანხმა იყო, წინააღმდეგ არა უთქვამს რა და ამით უნდოდა: გამართლებიაო!...“ ეს: სადაური

ლოლიკა? ეს ხომ მართლა და ჩიკვაიძის შენიშენისა არ იყოს: „მიზეზიან დედაკაცისაგან მუჟვე კიტრის ამოჩემებაა?“ ამ გვარ რამეების ამოჟინება, სწორედ რომ ან უგუნურებაა. და ან მკითხველების არად ჩაგდება: მაინც ხომ ვერ მიმიხვდებიან, თავის თავად ვერას გაარჩევენ და სიტყვას დამიჯერებენო!.. ორივე შემთხვევაში დიდი ნიშანია მოსაწონ-პუბლიცისტობის!.. ახლა კიდევ სხვა: „აკაკი წერეთელმა თავის თავზე და თავის პენსიაზე ილაპარაკა.—მოწყალებას თხოვილობდაო!“ რომ ბრძანებენ, არა რცხვენიათ? პირველად თვითონ ოპოზიციამ არ ჩაჰკიდა ხელი ჩემ პენსიას, რომ ბანკისთვის გამამტყუნებელი საბუთი წარედგინათ? და მე რომ ხმა არ ამომეღო, აქაც კიდევ იმას იტყოდენ: მიტომ არ ამოიღო ხმა, რომ მათი გამტყუნება არ უნდოდაო!.. მაგრამ რომ ავდექი და დავამოწმე სიტყვითაც მათი ნათქვამი, მაინც კიდევ მამტყუნებენ: «თავის თავზე და პენსიაზე ილაპარაკაო!..» ესეც «მუჟვე კიტრის» ლოლიკა არ არის? აბა რა არის?..

საზოგადოდ, როცა კაცს ვისიმე ან რისიმე მხილება უნდა, უტყუარი და ნამდვილი საბუთი უნდა წარადგინოს და არა ნაოცნებარი და მიკიბულ-მოკიბული! მეც მის დასამტკიცებლად, რომ ბანკის გამგეობა ზოგჯერ სამართლიანად ვერ იქცევა და თვით-მნებელობას ეძალება, წარვადგინე ის უტყუარი საბუთი, რომელიც ხელში მეჭირა: „ჩემი პენსიის თავ-გადასავალი“. იმ საუბუთზე გამგეობას არა უთქვამს-რა!.. ხმა აღარ ამოუღია, რადგანაც ის საბუთი სიმარლე იყო. და მეც რომ სხვებსაცავით ნამეტანი მომენდომებია და ვცდილიყავ, მის დამტკიცებას, რომ ბანკის გამგეობის და მმართველობის ნაკლულევენება შეცდომა და დაუდევრობა კი

არ არის, პირდაპირ ბორბოტანგანზრახულობა და მოლა-
ლატობა-მეთქი, მაშინ, უეჭველია, მიპასუხებდნ და
მეც ისე დამაბკობდნ, როგორც ზოგიერთებს!.. მაგ-
რამ მე მხოლოდ ისა ვსთქვი, რაც მართალი და საჭი-
რო იყო, და ტყუილი ცილის-შეწამება არ ვისურვე-
ვს კარგად უნდა ესმოდესთ კუდაბზიკა რაინდებსაც და
მიტომაც, სხვა რამ ვეღარა მოუხერხებიათ-რა, და-
იციებთან: თავის პენსიაზე ილაპარაკა და მოწყალებას
თხოვილობდაო. საქმე ის კი არ არის, ჩემს-პენსიაზე ვი-
ლაპარაკე, თუ სხვა რამეზე, საქმე საბუთია და რომ ჩუ-
მი საბუთი საფუძვლიანი იყო, ამას ვერც ჩემი მოწინა-
აღმდეგენი დაჰფიცვენ, რამდენიც უნდა იხვანცარიკონ
და ბანზე ისროლონ სიტყვები!.. მაგრამ, რადგანაც მე
ჩემი საბუთი მეჭირა ხელში, საკუთარი და არა მათგან
მოწოდებული, უჯერო და უხერხული, რასაკვირველია,
ოპოზიციის მტრობას შემწამებდნ და ბანკის მოყვო-
ბას!.. ეგონათ, თუ ამით შემაშინებდნ, ზოგიერთებსა-
ვით და თავის ნება-სურვილზე, გამატარებდნ... „ვაი-
ბუქუას!.. და უი მათ ქუას!“ აქამდი კიდევ ვერ და-
უჯერებიათ გული, რომ საზოგადო საქმის შესახებ სხვი-
სი აზრითა და ბრძანებით მე არას ჩავეიდნ!.. ბანკიცა
და ოპოზიციაც ჩემ თვალში თანასწორად გასარჩევი და
გასამართლებელი იყო: დასაწუნს ორივეს დავუწუნებდი
და მოსაწონს ორივეს მოვეუწონებდი და კიდევ ასე მო-
ვიქეცი. მე ზოგიერთებსავით საპირადო არა მქონია-რა,
რომ ან იქით და ან აქეთ სასწორი გადამეხარა!.. მაგ-
რამ ამ გულწრფელობას განა გარეებს „ასკიკუკუს“ მოჭ
თამაშე პუბლიცისტი!?.. ის სხვებსაც თავის აღწერ-თ-ზო-
მავს!..

როცა დამიყინეს: ბანკი მოგწონს თუ არაო? მე

მოგახსენე: „როდის იყო, რომ მე ბანკი მომწონდა-
მეთქი?... ეს ბანკი არც აღრე მომწონებია და არც
დღეს მომწონს. ამას წერილთა ვამტკიცებ და სიტყვი-
თაც აღვიარებ-მეთქი!..“ აი ეს როგორ ესმით და რასა
ბრძანებენ: „აკაკიმ ისა სთქვა, რომ, მართალია, დღეს
არც მომწონს ეს ბანკი და მისი მმართველები, მაგრამ
არც აღრე მომწონდაო და მაშ მართო ჩიკვაიძეს რა-
ლას ერჩითო!“ კარგად არ გაუგიათ დალოცვილებს?!..
მე ესთქვი: „ბატონ ჩიკვაიძეს სიცოცხლით საესე მოძ-
რაობას რომ ვუყურებ, გული მწყდება და აგრევე თავდ-
გირიძის პათიოსნური მღელვარება მხარბება-მეთქი.“
ვინ იყო თავდგირიძე? — მეტად მხურვალე და აღელვებ-
ული ოპოზიციის წევრი, მოპირდაპირე ბანკისა და
ჩიკვაიძის. და ამისთანა კაცზე ვსთქვი, რომ მისი გულ-
წრფელობა და პათიოსნური მღელვარება, მხარბება-
თქო და ჩიკვაიძის ენერჯიაზე კი გული მწყდება-თქო..
ეს როგორ უნდა გაიგოს, ვისაც კი შეუძლია გაგება? —
ნუ თუ მართლა ეს სიტყვები ჩიკვაიძის საქებრად და
ოპოზიციის საგინებლად არის ნათქვამი? ეტყობა, ეს
კარგად ესმის კორესპონდენტსაც და მის კალმის უკულ-
მართობას მიტომ აღარ დაუწერია. ის რაც იყო: ბო-
ლო მოუყვეცი, ის რაც თავდგირიძეს შეეხებოდა და
რაც თავდგირიძეზე ვსთქვი, ჩიკვაიძისათვის მიუწერია:
„ჩიკვაიძის მოქმედება სახარბიელოაო,“ ვითომ მე მეთქ-
ვას, ამნაირ საქციელს რა უნდა უწოდოს კაცმა, აღარ
ვიცი! მე ვსთქვი: „მაშინ, როდესაც სხვები განზე უდ-
გებოდნენ და მაღლიდან დაჰყურებდნენ. დაბალ-ხალხს,
ჩიკვაიძე ჩადგა შიგ და თვისის თავმდაბლობით, აფ-
კარგში თანამოზიარობით, საქმეში დახმარებით, პურ-
ღვინითა და ბევრ-გვარ პატრვის ცემით მოიგო სოფლე-

ლების გული და ეს კარგი საქმეა მეთქი“. ისინი ამბობენ: „მართალია, მაგრამ ჩიკვაიძე ხალხის გულსა და ნდობას ბოროტად ხმარობსო“. ამაზედ კიდევ მე პასუხს ვაძლევ: „თქვენც გაიგეთ ხალხის გული და თუ ჩიკვაიძე უკუღმართად და ბოროტად ხმარობს, თქვენ კეთილად და საწაღმართოდ მოიხმარეთ-მეთქი!“ ეს რჩევა ურიგო არა მგონია!.. ერთი და იგივე იარაღი კარგადაც არის მოსახმარებელი და ავადაც. ეს არ უნდათ გაიგონ იმათ და გაიძახიან: „აკაკი გარყენილებასა და სადაგლობას გვირჩევს და გადასულ თათქარიძეების დროს შესტრფისო“. ერთი სიტყვით ასე ასხვაფერებენ და ამახინჯებენ ჩემს ნათქვამსაც და ნაწერსაც, იმ განზრახვით, რომ მის შემოწმებას ბევრი არავინ გამოუდგება და ცარიელ სიტყვას დაგვიჯერებენო. ამგვარადვე გადაამახინჯებულია ჩემი სიტყვა განსვენებულ გაბრიელ ეპისკოპოსის შესახებ, პატრი ფილიპეს შესახებ და სხვანი... ამდენ ცილის წამებასაც რომ აღარ ჯერდება „მოამბის“ პუბლიცისტი, ოხუნჯობისათვისაც კი მიუყვია ხელი: აქა-და ბატონმა ილია ქავჭავაძემ იცისო ერთისა და იმავე ფრაზის რამოდენჯერმე განმეორება, იმას მიჰბაძავს და ერთსა და იმავე სიტყვას რამდენჯერმე იმეორებს დაცინვით: „აკაკი წერეთელმა სთქვა, ბანკი წვრილმან რამედ მიმაჩნია და ვისაც დიდი ჰგონია, ზედაც ის დააკედესო!“ იმ დალოცვილს დავიწყებია, რომ ოხუნჯობასაც თავის კანონები აქვს და უნაგირი ყველას თანასწორად არ დაშვენდება!.. ნეტავ რა არის აქ საოხუნჯო, რომ მე ბანკი არ მიმაჩნია დიდ საქვეყნო საქმედ?— შედარებით სხვა საქმეებთან, ბანკი ღიახ პატარა საქმეა!.. ნუ თუ მართლა დღეს ქართველებს სხვა აღარა გვაქვს-რა საზრუნველი და უნდა მართო ბანკს

გადავწყვეთ?.. განა, არ იცის ეს მოქახრაკე ავტორმა? მაგრამ ჰგონია, რომ დასახელებას ვერ გავბედავ და თუ გავბედე ვინანებ!.. შემცდარია!.. ათასი რამეებია ბანკზე უფრო დიდი!... ბევრნი არიან ჩვენში, რომელნიც ხან კრებებზე კორ-მეტყველეობენ და ხან ყურ-მოქრილ მოყნად დაძვრებიან სხვა-და-სხვა რედაქციებში, რომ რეკლამები სწერონ!.. ან და უკუღმართი კალმის შემწეობით, საპირადო საქმეები გაისალაშინონ ხოლმე. და ვისიც მოტყუება არ შეუძლიათ, ვინც იმათ კარგად იცნობს, იმათი ცილის-წამება და მტრობა რჯულად გაიხადონ! — კარგი ხერხია! ამ გვარის ხერხითვე არის დაწერილი ეს სტატია, რომელიც „მოამბის“ მე-VIII №-ში არის დაბეჭდილი და დიდს სათაურითაც გაიქაჩის: „აკაკი წერეთელი და ქუთაისის ბანკი“. რადგანაც ამ სტატიის ყოველი მუხლის ამოწერა შორს წაგვიყვანდა, ჩვენ მიუანდობთ მკითხველის სინიდისს, რომ იმან შეამოწმოს, ჩვენი „კრებულის“ მე-VI №-ში დაბეჭდილი „ბანკობიას“ გამო სტატია და შეამოწმოს იმ სტატიასთან, რომელიც „მოამბის“ მე-VIII №-ში არის დაბეჭდილი და თვითონ დასდვას მსჯავრი... მეტს აღარას ვიტყვით! მით უფრო რომ კერპობა ძნელი შესაგონებელია და რაც უნდა ვსთქვათ, ისინი მაინც თავისას არ მოიშლინ! გამოცდილებამ დამანახვა, რომ მათთან არა გავარა!.. როდესაც პირში წაუღები და დაიქერ ცილის-წამებაში, ისინი მაშინ მით მართლულობენ თავს, რომ სხვისა ან გაიგონეთო, იმ სხვასთანაც რომ მიიყვან, ისიც კიდევ ხვას ას ხელებს და ამ გარად „ცდილო-ენ ყოველთვის თავის დაძკრენას!.. როდესაც სიტყვას მოუკრი და გაამტყუნებ, თუ არ იცინი, „ჯავრობსო — ამბობენ — და არ გვინდა ვაწყენიოთ, თორემ

სათქმელი როგორ არ გექონდაო“: თუ იცინი — „ოხუნ-ჯოჯოსა და რა საკადრისიაო“; ნაწერსაც კი როცა ასხვავფერებენ და მის საბუთსაც წარუდგენ, „ეს მართალია სწორედ აგრეთა დაწერილია ამბობენ — მაგრამ გულში სულ სხვა უნდოდაო“. ამ გვარი რამეები, ვინ მრსდელის რამდენჯერ გამიგონია და ყოველთვის სვიმონკ აბუშკერიძე მომგონებია ხოლმე: ერთი გლახა იყო ჩვენში სვიმონა აბუშკერიძე, მოწყალებას თხოვილობდა როდესაც მისცემდენ, მოჰყვებოდა ხოლმე ღრიალს! „მიშველეთ გ მლახესო“ და რომ ჰკითხავდენ: ვინ გაგლახა? კი არ აულახაგხართ, აი აქერ მოწაღესა მოყუითათ; ის მანც მოჰვეზიდა ხოლმე ფიცს: „მოწყალება კი მომცა, მაგრამ შევატყვე, რომ გულში ემი გლახკის სურვილი ედვაო!“ ხემი მოწინააღმდეგეების აბუშკერიძობაც ცხადია და მე რაღა მეთქმის?.. რაცა ვსთქვი, საბუთად ისიც კმარა და ახლა გადავალ სხვაზე.. ვსთქვათ, რომ, რაც ჩემზე დაუწერიათ, ყოლიფერი მართალია!.. მე სიბერემა და ავადმყოფობამ ხელი დამრია, ჩემ გრძობა-გონებაზე აღარა ვარ და დღეიდან ქვეყნის სასარგებლოს ველარას მოვახერხებ!.. მერე-და, თუ მართლა მისთანა კაცი ვარ მე, როგორც ისინი ამბობენ: დიდი ნიჭიერი პოეტი, «ცნობილი მოღვაწე», «გავლენიანი», «ჩვენი ქვეყნის ნაღვაწ-ნამსახური» და სხვანი? ნუ თუ ეს ყველა ჩვენმა ხალხმა უნდა დაივიწყოს და საფლავის კარებამდე მდევნოს, მხოლოდ მიტომ, რომ ჩიკვაიძე არ გასწირა და წინააღმდეგობა არ გაუწიაო? ამ მცირე რამესათვის, რომ კიდევ მართალი იყოს, ასეთი უმადურობა უნდა გამოიჩინოს საზოგადოებამ, რომ ორმოცი წლის ნამსახურე აღარ მოუხსენოს კაცს? კი, მართალია, არის ხალ-

მე მისთანა დანაშაულობა, რომელიც დამნაშავეს არ ეპატივება, გინდ მანამდე მოციქულებრივი და მოწამებრივი ღვაწლიც მიუძღოდეს ქვეყნის წინაშე!.. მაგალითად: „იუდას გამცემლობა“, „კაენის მკვლელობა“ და სხვანი. ვსთქვათ, რომ მეც ამ გვარი რამ ჩავიდინე ამ ბოლოს დროს, მითი რომ ჩიკვაიძის შესახებ მხოლოდ ისა ვსთქვი, რასაც ვფიქრობდი და ის არ ვეიმეორე, რასაც სხვები მაიძულებდენ!.. ის სხვები, რომელნიც, როგორც კაცი და როგორც საზოგადო მოღვაწე, ჩიკვაიძეხედაც ბევრად დაბლა დგანან!.. ვსთქვათ, ეს სწორედ ასეა და უნდა მეც გადამხდეს აუცილებელი სასტიკი სასჯელი!.. მაგრამ სასჯელსაც კი თვისი წეს-რიგი და კანონი არა აქვს? განათლებულ ევროპაში, სადაც კაცის მკვლელს სიკვდილითვე სჯიან, მაშინაც კი, როდესაც დამნაშავე თხემის ადგილზე მიჰყავთ, ნება არავის აქვს, რომ სასიკვდილოდ გამზადებულს, პირადი შეურაცხება მიაყენოს და მისი შინაური, კერძო რამეები უპატიურად და უწმინდურად მოიხსენიოს!.. ამას არც კანონი და არც ხალხის სინიღისი არავის შეარჩენს!.. არ აპატივებს!.. სადაც მძიმე დამნაშავეს ფეხებში ბორკილს უყრიან და სამუდამოდ მადნებში სამუშაოდ აგზავნიან, დამნაშავეს პირადობას ვერაფერ ეხება და კანონს გარეშე სხვა ვერაფერ შეურაცხყოფს და აქ კი, ჩვენში, ოდესმე ღმობიერებითა და ზრდილობით განთქმულ საქართველოში, ჩემ შესახებ ყოველგვარი წესი კანონისა და ქვეყნის ჩვეულებისა დაურღვევიათ იმ თქვენ მოწონებულ კორესპონდენტებს და თქვენი გაზეთიც სხვათა შორის ბანს აძლევს. პირადი ღანძღვით, აწმყოში რომ ველარ უჯერებიათ გული, მომავლისათვისაც კანონს მიდებენ, თუ როგორ უნდა

მოვიქცე!.. ან რას ბრძანებს თქვენი მოწონებული კორესპონდენტი: „რამდენადაც დიდის პოეტურის ნიჭით არის დაჯილდოებული, იმდენად მცირე მოქალაქობრივი გრძობითა და ნიჭით დაუსაჩუქრებია აკაკი წერეთელი განგებას!..“ „ცხოვრება თავისის პროზით მეტად სვრის, ამახინჯებს თავად აკაკი წერეთლის პოეტურ სულსო“, „ეს ყველამ იცის და ყოველი პოეტის თაყვანის-მცემელი ურჩევს მას, რომ მოქალაქობრივ მოღვაწეობას თავი დაანებოსო“ და სხვანი...

ამისთანა აზრის გამომთქმელი, ან მასხარა უნდა იყოს და ან პირდაპირ საგიჟეთიდან გამოპარული, თორემ ვისა აქვს ნება, გინდ გენიოსიც იყოს, რომ „ყველას“ მაგიერად ესა სთქვას და ზედაც დაამატოს, რომ „ამასვე ურჩევენ აკაკის მისი მეგობრები და თაყვანის-მცემლებიო!“ არ შეიძლება გამოაცხადოს და გვიჩვენოს ის ვეჭილობა, რომელიც „ყველას“, ესე იგი მთელ საქართველოს მიუცია მისთვის, რომ აკაკი შეურაცხყავ ჩვენ მაგიერადაცაო! და აკაკის თაყვანის-მცემლებსაც იმ ვეჭილობაზე ბეჭედი დაუსვამთ? ეს ვეჭილობა დღეს უთუოდ ხელში ეჭირებათ რედაქტორებს, თორემ როგორ იკადრებდნენ ისე გაურჩევლად ყალბ-ვეჭილობის მიღებას და ყალბი-ვეჭილის მეფანგაშეობას?..

განა არ იციან, რომ რაოდენობას დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ გვარ შემთხვევაში და ერთს ყველას მაგიერად არ შეუძლია იმეტიჩროს? საქართველოში ხომ სამ მილიონამდეა ხალხი და მათ მაგიერად საყოველთაოდ ვინც ლაპარაკობს, საბუთიც უნდა ხელში ეჭიროს!.. როგორცა სჩანს, თქვენ მოწონებულ—პუბლიცისტს მთელ საქართველოდ მარტო თავის თავი მიაჩნია და ის პატარა წრე, სადაც ის გარეულია!.. ის პატარა წრე,

რომელიც ისე გამოიხატება მთელ საქართველოში, როგორც ერთი წვეთი მდინარეში!.. სასაცინოა და სამწუხაროა, რომ ეს ვერ-გაურჩევიათ ზოგიერთ რედაქტორებსაც!.. მაგრამ ამაზედაც უფრო, საწყენი კიდევ ის არის, რომ ჩემ გამოისახბთ გაჭრისხებული კორესპონდენტი, სხვებსაც აღარ ჰზოგავს და მთელ იმერეთის ინტელექტუალს შეურაცხებას აყენებს. აი რასა სწერს საქვეყნოდ საშვილი შვილოდ „მომამბეში“, და რაც სიამოვნებით გადაუბეჭდია „ივერია“-საც: „უნივერსიტეტში იმერეთის ახალგაზდობა უფრო მეტია რიცხვით და უნდა სიმართლე სთქვას კაცმა, უკეთესიც არის თვისებით; ქართლ-კახეთის ახალგაზდობა რიცხვითაც მცირეა ხოლმე და ბრვისებითაც ნაკლები; მაგრამ დაინახეთ ეხლა ცხოვრებაში ორივე ახალგაზდა-იმერელი უმჯობესი და ქართლელი უარესი. ეს მეორე ყოველთვის მალე სდგას საზოგადოებაში და ცხოვრებაში თავისის ინტელექტუალური იმერელი ახალგაზდობა მალე დცილებს უნივერსიტეტში ამეხენდოს ქერქს, სულ ძირს იწევს და სხვაში... მხალხლად ორიბედვ ინტელიგენტი კი არის ამდენ აუარებელ ახალგაზდობაში სახსენებელიც ესე იგი მე და ჯორი ჩემი ამხანაგებ და დანარჩენების დღურთმა შეინახოს ამდენ და კირველესონო!... ვკახე ვკახე! არა ვეშმარიტბ აზროს!.. თურმე იმერეთი ისეთი რამ ყოფილა, რომ უკეთეს ახალგაზდებსაც კი, როგორც შელთატ მაღალი განათლებითიულიათ, ჰრყენს, ზნეობდ რივ და გონებრივ ქერქს ატლეს, თორემ სხვები რაღა სახსენებელიონ და ზღამიანებში გასარევი არიან?!.. ჯან პუბლიცისტო-უთქვამს და გადაუჭრია... მაგრამ ვინ ვერ შეიტყობს, რომ ეს დიპლომატური ჭაღალა და ავტორი სწერს მხოლოდ იმ-განზრახვითა, რომ ვეგებ ამ

ოსტატობით ქართლ-კახელ ახალგაზდობის გული მოვიგოა .. მაგრამ ჩვენ არა გვგონია, რომ ეს ამბავი, ვითომც იმერეთი ისე დაწყველილი იყოს, რომ აქ რიგიანობა მოუხერხებელი იყოს, ქართლ-კახეთის ინტელიგენციას სასიამოვნოდ დაურჩეს, და არ შესწუხდეს, როგორც ქართველი, რადგანაც მაშინ უდიდესი ნაწილი ჩვენი ქვეყნისა წყალ-წადებულად უნდა ჩასთვალოს!..

ამას ვინ არ შეატყობს? მაგრამ „ივერიას“ კი მაინც საიჭვოდა აქვს ეს ამბავი და ბრძანებს: „თუ მართალია და დაეჯერება კიტა აბაშიძესო!“ და ისეთი კილოთი კი ბრძანებს ამ „თუ მართალია“, რომ თანვე აგულისხმოს მკითხველს: „ღმერთთან სწორი სჯობს, აქ მაინცა და მაინც დაუჯერებელი არა არის-რაო“. და მე კიდევაც მჯერაო“. ამ გვარად მთელი იმერეთის დახასიათება მაკვირებს და ვერც დავიჯერებ, რომ ეს სტატია, სადაც ამდენი უმართებულობაა, თქვენ წაკითხული გქჷონდეთ დაბეჭდვამდე და თქვენის ნებაართვით ყოფილიყოს „ივერიაში“ გადაბეჭდილი? ყოველ შემთხვევაში ვუცდით თქვენს პასუხს, თქვენო ბრწყინვალეზავ, ბატონო რედაქტორო.

თქვენია მოსჩილა

აკაკი.

შავი ჰვის სამეფო.

I

ერთი დაჰკივლა საცოდავად და ჰაწია მატარებელი ქმინვითა და კვნესით შეუდგა ყვირილას ხეობას. გზა მიდიოდა აღმართით, ირგვლივ მოჩანდა შავი ტალახი, მაღალი კლდეები და ქუჩუხა ტყიანი მთები. შავად გამურული მწვირიანი მატარებელი სულ კვიწილ-კვიწილით მიქანაობდა აღმოსავლეთით და თითქო აჯავრებდა გულ-ბრაზა ყვირილას, რომელიც მორბოდა წითლად წყრომით და ღრიალით...

აზვირთებულის, აქოჩრილი ყვირილა. მრისხანედ მოახეთქებდა ქვებზედ თევზებს, ამ უნუგეშო არსებათ და ამ მღვრია წყალში მარდათ იჭერდენ მათ ასი წლის მობხუცნიც-კი. ახლა-კი მივხვდი ხალხის ანდაზას, ახლა-კი ვსცან, რომ ზოგიერთი იმერელი და ქართლ-კახელიც-კი, ქალი თუ კაცი დახელოვნებული ყოფილა მღვრია წყალში თევზის ჭერას. ახლა-კი გამახსენდა ჩვენი ამ ღროის გმირნი მებადურნი, გამახსენდა თფილელ-ქუთათური მარადის მღვრია ყვირილა, ე. ი. ჩვენი დამლუპველი ბანკობია და მათში ლოქოს, გელაქნურის, ზუთხის და ქანარის მარდი ჭერა...

II

გზა დაიგრიხა ვიწრო ხეობაში, პაწია მანქანა იწვე-
და წინ ქშინვით და წივილ-კივილით, მთა-გორებზედ
მოანდენ მოწითლო მწირი მიწები, ქაჩალი ტყეები,
დაკვირული სიმიდები, გადამხმარი ვენახები, კლდეები,
გვირაბები და დანგრეული ციხეები. ზეით-კი ამ ბუნე-
ბის კედლებს დაჭლიმოდა ფირუხა ცა და ყურს უგდებ-
და თითქო ქვეშ ყვირილას ყვირილს და გულ-ბრაზო-
ბას, რომელიც ამ დროს შეღებილიყო შავად და გამხ-
დარიყო უფრო საშიშარი. ოცი თუ მეტი დამრევალი
ცხენები აქაიქ ეყარენ მდინარის პირას და შხამედენ
წყალსა და ჰაერს. სტეფენსონის მანქანამ დაჰკივლა კი-
დედ უკანასკნელად და გაგვაჩერა პაწია სადგურთან.
ჩვენს წინ დაიხატა ახალი საოცარი სურათი. ხეობა
გაშლილა ოდნავ, მთა-გორები ჩამოზიდულან ილინც-
რად, დაუდგავთ დუქნები და სახლები, გაუყვანიათ
წვირიანი ქუჩები, დაუდგავთ ყველგან საწონი, კონტო-
რები და მადნის გორები, მოისმის საშინელი ჩოჩქოლი
და ხმაურობა, ყველაფერს ჩაუცვავს ირგვლივ შავ-ბნე-
ლს სუდარა; თვით ხალხი, თვით ცხენები და ხარები,
თვით უზარ-მაზარი თეთრი კირნარი კლდეებიც-კი შე-
ღებილან შავი მტვერით. ირგვლივ სიმყრალე, ირგვ-
ლივ სიშავე, ირგვლივ სიბნელე... ეს გახლავთ შავი-
ქვის სამეფო, ეს გახლავთ ჭიათურა!

იყო დრო, როცა სიზმრადაც არვის ახსოვდა შავი
ქვა, იყო დრო, როცა მხოლოდ ყორედ ავლებდენ მას
და გულ-მარსულობის დროს ეძახდენ ერთმანეთს: „უფო
შენ და შავი-ქვაო!“ ახლა კი შეცვლილან დრონი; რაც
წინად მიაჩნდათ წყევლად, იგი დღეს გამხდარა სიმდიდ-

რედ და ბედნიერებად; რასაც გუშინ ჰყრიდენ ღრეებში, მას დღეს დაეძებენ გამწარებული, ხვრეტენ კლდეებს, გლეჯენ მიწას, იღვრებიან ოფლში, ეზიდებიან მილიონ ფუთობით ევროპა-რუსეთში და ივსებენ ჯიბეს.. შავი ქვის ნაცვლად ყვითელი ოქროებით. სადაც გუშინ ჰკიოდენ ტურები, ღმუოდენ მგლები, ძვრებოდენ გვირაბებში ხალხი, ეგონათ ეს საშიშარი მიდამო ქაჯებით და მღვევებით დასახლებული, იქ დღეს გაუყვანიათ გზები, აუშენებიათ სახლები, დაუდგავთ მადნის გორები და დატკრიალოვს პაწია მატარებელი, რომელიც მიეზიდება ყოველ წლობით ოცსა და ოცდაათს მილიონ ფუტს მარგანეცს. ნეტა, ვინ შეაყვარა ხალხს ეს შავი-ქვა?! ვინ აუხილა მათ თვალები?! ვინ მოხიბლა ამ ღრეებში ბეჩავი მუშა და მსუნაგი მრეწველი, ვინ გაუჩინა ჩვენს ღარიბ გლეხებს სამუშაო და ლუკმა პური?! ეს გახლდათ „იავ-ნანას“, „ნადირობის“ და „თორნიკეს“ ავტორი, ჩვენი საყვარელი აკაკი. პოეტის ზენაარმა ოცნებამ იოცა შავი-ქვის ბზინვარება, მას წარმოუდგა იგი სასარგებლო მადნებად, წარმოუდგა ნათლად მომავალი სიმდიდრე და ბედნიერება; დასდო ღროებით ჩანგური მგოსანმა, დაითხოვა დროებით მუშა, წავიდა, აჩვენა მადნის მინუშები რუსეთს და ევროპიელთ, მოიწვია მცოდნე პირები და ამ მეცადინეობას მოჰყვა შედეგად ხელოვნური გვირაბები, მულმივი მუშაობა, გორად დადგმული მადნები და მილიონები; მას მოჰყვა შედეგად რკინის გზები და ევროპაში ცნობილი ქიათურა.

ახლა მიბრძანეთ, რითი დააჯილდოვეს ნეტა ჩვენი შუოსანი?! ვინ უთხრა ნეტა მადლობა?! ბრბომ, ხალხმა, მუშამ, ან მადნებით გამდიდრებულმა მრეწველმა?! არა-

ვინ... ხალხმა თუმცა უწყის, ვინც იყო ამ საქმის მეთაუ-
რი, ჩვენი პატივცემულმა ჭიათურის მწარმოებლებმა-კი-
არამც თუ პენსია დაუნიშნეს სამადლობელად, რი-
სიც ღირსი იყო ჩვენი აკაკი, არამედ ორ-ორი მანე-
თიც-კი დაიშურეს, რომ გამოეღოთ, მოეწვიათ ის პირი,
ვის მეოხებითაც ისინი ბოჭვენ მილიონებს, და დაელი-
ათ მისი უბრალო სადღევრძელო... ჩვენი ქებული პრეს-
სა და ზოგიერთა მოღვაწენი სულ იმის ცდაში არიან,
რომ მოსდონ მას ყოველ გვარი ცილი და უმიზეზოდ
გაჰკიცხონ იგი.

მაგრამ ესაა ხშირად ხვედრი ქვეშარიტ მგონისა!
დეე, თანამედროვე საზოგადოება ჰკიცხავდეს და გმობ-
დეს მირან-ცხებულთ, გულ-ახდილ, გამზედავ მოღვა-
წეთ! იცოდეს-კი ყველამ, რომ

„ვითა ბუღბული სტევენს მრავალ გვარად
და შორს გაისმის მისა კალბა,
ისე უმღერებს ჩანგ-მომარვითა
ამგვარსა კაცებს ჩამომავლობა!..“

III

სადგურზე ვნახე რამდენიმე ჩემი ნაცნობ-მეგობარ-
ნი, რომელთაც მიმიწვიეს პარიზის სასტუმროში, იგი-
ერთად-ერთია მთელს ჭიათურაში და ვერ დაიქადებს-
თავის სისუფთავით, თუმცა შიგ ყველაფერში პარიზული-
სიძვირეა. მაგრამ ღმერთმა ნუ გაგათევიოსთ იქ ღამე,
მკითხველო!.. ჩაწვები თუ არა ლოგინში, ყოველ მხრივ
მოიტანს თქვენზედ იერიშს ბალღინჯოს მესისხდე
ლაშქარი და რწყილების გულადი რაზმი; მაშინ უნდა
ნახათ თქვენი ხტუნვა და უსტვირ-უქამანჩო დავლური!

მაგრამ ეს ხომ არაა მაგალითი! მთელი ქიათურა წარმოადგენს ერთს წარმოუთქმელს სიბინძურეს და სიძვირეს. ჩვენ გვაოცებს მხოლოდ ადგილობრივ ადმინისტრაციის და მწარმოებელთა სხდომის კომიტეტის ამ გვარი გულგრილობა და თვალეზედ ხელის მიფარება.

სასტუმროს დერეფნიდან იშლება ვრცელი სუბათი მთელს ქიათურაზედ. იქ ზეით მთაზედ მოჩანს დატვირთულ ცხენების, ვირების და ხარკამეზიან ურმების ამაყად-ჩამავალი შეუწყვეტელი ძეწკვი; ყველას მიჰყვება თავ-თავის ჩალანდარი ერთი კიჟინით და კულზედ ხელის კიდებით, რომ არ გადუარდეს კლდეზედ თავის ცხენები და მით არ მოესპოს თავიანთი იმედი და შარხენელი. დაბლა წონის შემდეგ დაგროვილ მადნის გორებზედ აღიან ქშინვით დაქანცული პირუტყვები, სადაც ცლიან შავი-ქვიძ დატვირთულ ურმებს და გოდრებს...

IV

ჩვენი ცხენები შეუღვენ მღვიმევის აღმართს. გზა იყო ვიწრო და ქვიანი; ზედ ეყარა მუხლამდე მარგანეცის მტკერი, უცდიდა ქარს, რომ შეეღება შავად ყველაფერი. მზაში გვხვდებოდნენ გაუწყვეტლივ მადნით დატვირთული ჩოჩიალა ურმები, გოდრიანი ცხენები და ტომარხვირჯინიანი ვირები. ეს საბრალო პირუტყვები ეზიდებოდნენ ქშენით მძიმე ტვირთს. ძარ-გოდრებოდან კი სცვიოდან შავი-ქვა, ინსხვრეოდან და ხდებოდან შავ-მტვერად.

მკითხველო, მინახავს საშინელი გზები, ფეხით თუ ცხენით მივლია რაჭა-ლეჩხუმის ხრეწილებზე, ავსუღვარ და ჩამოვსუღვარ ფეხით საშინელი ტალახების დროს ბახმაროს მთაზედ, რომლის გზა წარმოადგენს ნამდვილ ჯოჯოხეთის თან-თანას, მაგრამ არსად არ მიგრძენია ის საშიშრება, რაც ქიათურას მადნების დაკიდებულ გზებზედ. ეს საოცრად დაკიდებული ვიწრო გზები მიყვებიან გარედან ფერდებს, ჩამოუთლიათ თითქო მთების გარეთა ზურგზე, ასე რომ ერთი მხარე რომ ებჯინება ციკაბო მთასა და კლდეებს, მეორე კი გადაჰყურებს ღრმა ჩაბნელებელ ხრამებს და ხევებს, სადაც მიშხუიან ღელეები და მდინარენი. ამ მხრივ არც ერთ გზაზედ არავითარი კედელი, არავითარი შემაკავებელი რამ არ არის. ასე რომ, საკმარისია, ოდნავ წაუსდეს ფეხი ან კაცს ან ცხოველს, რომ თავის ტვირთით თავ-და-ყირა გადავარდეს და ჩაინსხვრეს ხრამში და კლდეებში. ამ საბრალლო არსებათ ვერ იხსნის მაშინ დაღუპვისაგან ვერავითარი ზენაარი ძალა. ამ გვარი საშინელი მარცხი კი სამწუხაროდ, ხშირია ამ გზებზედ, რომელნიც ფრიად ვიწრო და მუდამ სავსე არიან მოსიარულე დატვირთულ პირუტყვებით და ადამიანით. მეტადრე საშიშია აქ ღამე მგზავრობა.

ჩემ თვალ-წინ გადავარდა კიდევ ერთი დატვირთული ცხენი და ეს სურათი იყო რაღაც საშინელი. შევლის დროს გაღუცდა ფეხი კიდევ მიმავალს საბრალლო პირუტყვს, და მოწყდა იგი უეცრივ მიწას, შეტრიალდა ჰაერში თავის ტვირთით და ერთი წუთის შემდეგ წითელი სისხლით შეიღება ქვები და ღელე. დაგლეჯილ-დანსხვრეული პირუტყვი წარმოადგენდა საზარელ სანახაობას.

ამ დროს გაისმა ჩემს გვერდით საშინელი ღრიალი. ეს იყო ცხენის პატრონი, რომელიც იშენდა თავში ხელებს და უსაზღვრო მწუხარებით მოსთქვამდა თავის იმედს, თავის ცოლ-შვილის მარჩენელს, თავის ცხენს. არა ვგონებ, ცოლის ან შვილის სიკვდილი ისე გაამწარებდა კაცს, როგორც ამ პირუტყვის დაკარგვა. საბრალო გლეხი! ამით სქამდა იგი ლუკმას, ამით არჩენდა ოჯახს, ამით იხდიდა მძიმე გადასახადებს, ამით მსახურებდა მტერსა და მოყვარეს, ახლა... ერთმა უხეირო ნაბიჯმა, ერთმა წაფორხილებამ გაღუგლო კლდეზედ ცხენი და მშვიდო! ბით ბედნიერებაე! დაბნელდა მისი იმედის ვარსკვლავი-გალატაკდა და დაეცა სულით ერთი მშრომელი კაცი, გაექრო მის ოჯახს კერა და მოეპოო ქადი და ლობიო...

მოაქვთ ქიათურაში მდნებიდან შავი ქვა ამ საბრალო ხალხს, მოეზიდებიან დიდის ტანჯვითა და ვაებით, ცდებიან ათას საბრხეს, მოდიან სასწორზედ, კაცსა და პირუტყვს სდისთ ოფლი ღვარ-ღვარად და ღეთისნიერი მწონავები ჰპარვენ ამ საბრალოთ ყოველ ათს ფუთზედ ორსა და სამ ფუთს, ერთი ფუთი ან ფუთ-ნახევარი ხომ აშკარად მიაქვთ პატრონის სასარგებლოდ; ეს იციან თვით ჩაღანდრებმა, მკვრამ რა ჰქნან, როცა ძალა აღმართს ხნავს!...

ყ

როგორც იყო ჩვენმა ცხენებმა აიარეს ვიბიკენქა და ნასაკირვის მდნები და ჩვენ წინ ვარდიშალავრცელი აზილფული ფლატო დაგლეჯილ-დაღარული დელეებით და მდინარეებით. თვალები საჩურად შეაჩერდნ ამ ფლატოზედ გადაქიმულ სოფლებს, კრამიტის შენობებს

ტყეებს, მინდვრებს, ყანებს, ხოდაბუნებს, სათიბებს და ჩვენ წინ გარღიშალა სოფ. მღვიმევი, მის გვერდით ჩრდილოეთით წირქვალი, ზოდი და დარკვეთი, დასავლეთით თაბაგრები, რგანი და ზელა-რგანი, აღმოსავლეთით პასიეთი და ითხვისი, სამხრეთით კი მღვიმევის პირ-და-პირ იმზირვია შუქრუთი და პერევისა; იქით შორს აღმოსავლეთით კი მოსჩანს ვრცელი უაკე შენობებით და ხოდაბუნებით, ესა დაბა საჩხერე. საერთოდ კი ამ ვრცელ ფოტოს, ვაკეებს და გორაკებს ჰქვია სა წ ე რ ე თ ლ ო. ეს ვრცელი ადგილები გლეხებით და აზნაურებით ეკუთნოდნენ თავად წერეთლებს, დღესაც კი... მაგრამ ამაზედ მერე. ეს ვრცელი აზილფული ალაგები წარმოადგენდნენ ფრიად საამურ პეისაჟს და უნებლიედ ჰხიბლავდნენ მზერას.

ეს მქიდროდ დასახლებული სოფლები რამდენად მწირია თავის ნიადაგით. იმდენად მდიდარია თავის მადრნებით. მათი გული სავსეა იმ ძვირფასი ლითონით, რასაც ეძახიან შაჟ-ქვას (მარგანეცს). ამ მხრივ მეტადრე ვანთქმულია მღვიმევი, შუქრუთი, ითხვისი და პერევისა, მათ მოჰყვება რგანი, ზელა-რგანი, თაბაგრები და წირქვალი, და ბოლოს კი დარკვეთი, პასიეთი, რომელთა მადნები ფრიად თხელია და მდაბალი ლირსების.

ამ სოფლების გულში წევს იმოდენა მადანი, რომ ადვილად გაალაღებს მთელს ევროპას რამდენიმე ასი და იქნებ ათასი წლის განმავლობაში. როგორც სივრცით, ეგრეთვე მდებარეობით და მაღალი ლირსებით, რამდენადაც ვიცით, მთელს ქვეყანაზედ ვერც ერთი შავი ქვის მადანი ვერ შეედრება ჭიათურის მარგანეცს. ხოლო სამწუხარო ისაა, რომ ამ ბუნების სიმდიდრეს ნაღებს და კარაქს აკლიან უცხოელები, რკინის გზა და ფულიანები.

მადნის პატრონებს და მუშებს კი რჩებათ მხოლოდ უგემური წაქი. რამდენადაც შევნიშნე ზემო-აქმულ სოფლების მადნებში მარგანეცის პლასტები ანუ შრეები მეტწილად მიჰყვება მიწაში ორიზონტალურად და ფრიად იშვიათად აღმაცურად. შრეების რიცხვი ყველგან ერთი და იგივე არაა: ზოგან ექვსია, ზოგან ხუთი, ზოგან ოთხი და ზოგან მხოლოდ სამი ან ორი. პლასტის სისქეც სხვადასხვაა — 7 გოჯიდან ერთ გოჯამდე. ხოლო საზოგადოდ შენიშნულია, რომ რამდენად უფრო ღრმად მიდის მიწაში მადანი და რამდენად უფრო ბევრი მიწა (მთა) აწვეს თავზედ, იმდენად მადანი უკეთესი ღირსებისაა. მასთან პლასტებიც სქელდებიან, თუმც მათი რიცხვი იგივე რჩება, რაც თავში იყო. თავში ხშირად ჰპოვებთ მჩატეს, დამწვარ მადანს, შაგნით კი აღჰოწდება მშვენიერი ხასხასა, მძიმე შავი ქვა. პიროლუზიტი ანუ ბიოქსიდი (bi oxyde Mn O^2) სამწუხაროდ აქ ხელთ არ მაქვს ჩვენი მარგანეცის ანალიზები, რომ ისინი გავაცნო მკითხველს: ვიტყვი მხოლოდ, რომ მე მივიღე ევროპაში მღვიმევის შავი-ქვის ორი სამი მინუში, რომლებსაც მე თვით გავუკეთე ანალიზი პარიზსა და მონპელიეში, ამ ანალიზებით აღმოჩნდა:

წმინდა ბიოქსიდი . . .	87-დან—	92 ⁰ / ₀ -დე (რაიცა უდრის
	54 ⁰ / ₀ —	57 ⁰ / ₀ წმინ. ლით. მარგან.
კაჟი	3,63 ⁰ / ₀ —	5,40 ⁰ / ₀ -დე
ფოსფორი . . .	0 12 ⁰ / ₀ —	0,21 ⁰ / ₀ -დე
რკინა	3,51 ⁰ / ₀ —	5 ⁰ / ₀ -დე.

ეს ციფრები შეამოწმა და შემდეგ სცნო მართლად მონპელიეს ენოლოგიის სადგურის სუ-ღირექტორმა და ცნობილმა ქიმიკოსმა ბ. შაბერმა. ამ მინუშთა ანალიზებმა აშკარად დამიმტკიცეს, რომ ჩვენი შავი-ქვა უუმდიდრესი მადანია მთელს ქვეყანაზედ, და მასთან როგორც

მარკანეცის ბიოქსიდი (და არა მანგანიტი ლესხვა, რასაც წარმოადგენს უპიკტესად სხვა მადნები და მეტადრე ესპანის მარგანეცი) ბევრად ადვილი სამუშაოა ქარხნებში და ადვილად გარდასაქმნელი წმინდა ლითონად ფერო-მანგანატების და სხვა რამეების საკეთებლად.

შეიძლება მართლაც იკითხოს ბევრმა, თუ რად უნდათ ეს შავი-ქვა და რად ეზიდებიან ამდენს ევროპაში? ამ მადანს ყურსვენ ქარხნებში და ურევენ უმეტესად რკინას, რითაც აკეთებენ მეტად მაგარს და გამძლე ლითონს (ფოლადს). რომელიც არ ფუჭდება წყალში და არ ეანგდება ჰაერზედ; ამ რიგად მისგან აკეთებენ ჯაე-შანოვან გემებს, ბორბლებს, რელსებს და სხვა მრავალ მანქანებს და იარაღებს. ხმარობენ ეგრეთვე სახარინის საკეთებლად, საღებავებისათვის, ეგრეთვე კიქეულობის გასათეთრებლად და კერძოდ პერ-მანგანატ-დებოტაოსისათვის, რომელიც იყიდება აფთიაქებში. ხმარობენ ხლორისათვის, აქვს კიდევ მრავალ-გვარი დანიშნულება და სხვა-და-სხვა.

ახლა გავიგოთ მოკლედ მარგანეცის ვითარება. გეოლოგიურად ჩვენის აზრით იგი უნდა ეკუთნოდეს იუროის და ქვა-ნახშირის ფორმაციას, ე. ი. იმ დროს, როცა წარმოსდგა რკინის მადანი. ჯერ სულ წინად რომის იმპერიის დროს მარგანეცს ხმარობდენ შუშეულის სათეთრებლად, ამიტომ უწოდეს მარგანეცის ბიოქსიდს პირო-ლუზიტი (ბერძნული ორი სიტყვისაგინ: ცეცხლი ლ ვრც-ხავ ანუ უკეთ შუშეულის სარცხი,) იგი უკარგავს შუშეულს მწვანე ფერს. პირველად ქიმიურად შეისწავლა მარგანეცი მეცნიერმა შეელემ 1774 წელს. ქვეყანაზედ იპოვება სხვა და სხვა გვარი მარგანეცის მადნები. მაგ. პიროლუზიტი, ბრაუნიტი, მანგანიტი, გაუსმა

ნიტი, პსილომელაანი, როდონიტი, გაუერიტი, მარგანეცის შპატი და სხვა. თვით მარგანეცი თავის ფერით ძლიერ წააგავს რკინას, ხოლო დანცემს მოწითლო ფერი, მეტად მაგარია; სჭრის ფოლადს, შეშვს და არ იზიდება ანდამანტით. მარგანეცს ურევენ რკინაში და აკეთებენ ფერო-მანგანებს, მარგანეცის ფოლადს ღთერთო თუჯს ანუ სარკოვან თუჯს. ეგრეთვე მას ურევენ სპილენძში და აკეთებენ ეგრედ წოდებულ მარგანეცის ბრინჯაოს. მარგანეცის მადანი იპოვება ამერიკაში (ჩილში), ინდოეთში, საფრანგეთში, ესპანიაში, გერმანიაში და რუსეთში, მაგ. ურალში და ეკატერინოსლავის გუბერნიაში, სადაც აღმოაჩინეს 1865 წელს და რომლის მადანში მხოლოდ 20-0/0 მარგანეცია იღებენ ყოველწლობით 60-65,000 ტონს (ერთი ტონი 62 ფუთია). მარგანეცის მოთხოვნილება იზრდება საოცარის სისწრაფით; მაგ. 1885 წელს გამოუღიათ და მოუხმარებიათ 142, 768 ტონი შავი-ქვა (მარგანეცის მადანი), 1890 წელს—422, 645 ტონი. 1893 წელს 440 129 და 1899 წელს კი 700,000 მეტი ტონი, ანუ 42 მილიონი ფუთი. აქედან 30 მილიონი ფუთი მარტო ჭიათურის შავი-ქვაა. როგორც მითხრეს მომავალ წლისათვის მარტო ჭიათურაში შეუქვეთეს და დაიბევეს 50 მილიონი ფუთი. ამ ქამად მარტო ჭიათურაში მზადდება ყოველწლობით 20—40 მილიონი ფუთი მადანი, მაშინ როდესაც სხვა ქვეყნებში, ყველა ერთად რომ შევაერთოდ, მხოლოდ 12,13 მილიონი ფუთი.

დღეს საყოველთაოდ ცნობილია, რომ სივრცით და სიმდიდრით მთელს ქვეყანაზედ ყველაზედ უფრო შესანიშნავი შავი-ქვის მადნებია ჭიათურას ირგვლივ მდებარე სოფლების მადნები. გეოლოგების ანგარიშით ამ

მადნების სივრცე აღემატება 126 კვადრატულ ვერსს და წარმოადგენს თითქმის ჰორიზონტალურ ზოლებს ანუ შრეებს, სისქით 0,7 1,2 საჟენამდე; რომ მივიღოთ მხედველობაში მარტო 0,3 საჟენი მაინც 126 კვ. ვერსზედ იზამს 15 მილიარდს, ფ. ი. 15.000 მილიონ ფუთ მადაანს; ასე რომ ყოველ წლოვით რომ 30 მილიონი ფუთი გამოიღონ, მაინც იკმარებს 500 წელიწადს. პასტის საშუალო სისქე რომ ავიღოთ 0,6 საჟენი, მაშინ იზამს 30 მილიარდ ფუთს, რაცა შეადგენს 1000 წლის მასალას. ეს კიათურის მადნები წარმოადგენენ პიროლუზიტს (MnO^2), და მანგანიტს ($Mn^2O^3(OH)^2$), რომელთა ლითონის სიმდიდრე აღის 5058-დე. მასში ფოსფორი კი მხოლოდ 0,16 ან 0,17⁰/10-მდეა საშუალოდ. არის ეგრეთვე შავიქვის მადნები თფილისის, ერვენის და ელიზავეტოპოლის გუბერნიებში, ეგრეთვე ართვინის და ბათუმის ახლო, ხოლო ისინი შედარებით მდარე ღირსებისაა. ამიტომ ჯერ იმათ არ მუშაობენ. *)

შავი ქვის მადნები, როგორც ვთქვით, საქართველოში გარდა იმყოფება საკმაოდ ამერიკაში (ჩილში), ინდოეთში და ევროპაში, მაგ. ესპანიაში, საფრანგეთში, რუსეთში და გერმანიაში. ხოლო ჩვენი მადნები გაცილებით ყველას სჯობია და მეტი ფასიც აქვს მსოფლიო ბაზარზედ. ჩვენი მადნების ერთი ღირსება კიდევ ის არის, რომ ადვილი სამუშაოა, და ჩამოტანაც ძლიერ ადვილი იქნება, რომ გზები ვარგოდე; მასთან რკ. გზის სიღებურზედ

*) როგორც ამბობენ ეხლა აღმოჩენილა სამეგრელოში სოფ. გორდში მშვენიერი მარგანეცი, მხოლოდ ერთ-პლასტიანი. რამდენად ხელსაყრელი იქნება მისი წარმოება,—აზის, თქმა ამ უამად მწელია.

ახლოსაა, შორავს მხოლოდ 2-დან 4—5 ვერსამდე; მასთან ხევებზე ყველგან გაკეთდება ვიწრო რკინის გზა, რის კონვენციაც უკვე აღებული ჰქონია თ. გ. წერეთელს მიმედია, მალე გავიგონებთ იმ ხევებში მატარებლის კვილის. ეგრეთვე ბევრს მადნებს ადვილად გაუკეთდებოდა ღარები და ფსელეები, რითაც შავი-ქვის ჩამოხიდვა დაჯდება და $\frac{1}{10}$ -დან 1 კაპეკამდე ფუთი. ეს უკვე შეუზღიანთ ევროპიელ მწარმოებელთ, ბ. პანასიეს და ემერიკს და აპირობენ გამართონ შავი-ქვის ჩამოსაყარი ღარები. ზემო-ჩამოაველილ სოფლებში მადანის ფასი სხვა და სხვაა; ყველაზედ უფრო ძვირია მღვიმევსა და შუქრუთში, ყველაზედ უფრო იაფი კი დარკვეთსა და პასიეთში. საზოგადოთ ქცევა მადნის ფასი (მიწის ზეითა პირი პატრონისა) აღის 300-400 მანეთიდან 2000 მანეთამდე და მგტ-ზედაც კი ზოგიერთ შემთხვევაში. ერთ ქცევაში შეიძლება გამოიღონ 300 ათასიდან 600 ათას ფუთამდე მადანი, რომ მიეცეთ ბაჟი ფუთზედ 1 კაპ. იხამს 300-დან 600 თუმნამდე ერთი ქცევის იჯარას. ერთი საყენი ქვა კეთდება პლასტის მიხედვით 4-დან 12 ადლზედ. ერთ კუბ საჯენში კი—2000 ფუთამდეა. მარგანეცი (მადანი), ამ ჟამად კეთდება რკ. გზის ტოტი ქიათურიდან ითხვისამდე, 4-5 ვერსის სიგრძეზედ, რომელიც მალე დამთავრდება, ხოლო არ ვიცით გადაეხდევნებათ ამ მანძილზედაც მწარმოებელთ საზიდავად ფულები. თუ დასჯერდებიან იმ 7 კაპეკს, რაიცა ხდებათ ფუთზედ ქიათურიდან შორაპნამდე, ე. ი. მხოლოდ 35 ვერსზედ, მაშინ როდესაც შორაპნიდან ფოთამდე, ე. ი. 122 ვერსზედ ხდებათ მხოლოდ $2\frac{1}{2}$ კაპ. ქიათურის ტოტის გაყვანაზედ მთავრობას დაეხარჯა მხოლოდ 400.000 მანეთი, რომელიც ერთ წელიწადში გაანაღდა; ახლაც კი იმ

გზაზედ გადააქეთ 20 დან 30 მილიონ ფუტამდე ყოველ-
წლობით, რაიცა 7 კაპ. გადახდით (წინად კი 10 კაპ.
იყო გარდასახადი) ყოველ-წლობით იხამს საშუალოდ
მილიონ ნახევარზედ მეტს მანეთს, ვგონებ მთელს ქვე-
ყანაზედ არაა მაგალითი, რომ რომელიმე რკინის გზის
ლიანდაგს შედარებით შამოქქონდეს ამოდენა შემოსავალი!
ამგვარი სასწაულები მოხდება მხოლოდ დალოცვილს
საქართველოში...

VI

ახლა ვიკითხოთ, ნეტა რას წარმოადგენს ის ხვეის
ორპირად მწკრივად ჩაბრუნებული მალაროები. რომელ-
თაც შავად დაუღრენიათ პირი? ეს გახლავთ ის ხელო-
ვური გვირაბები (შტოლნებიანი ტუნელები), საიდგანაც
იღებენ შავ-ქვას. იყო დრო, როცა ჩვენი წინაპრები
(ტროგლოდიტები) აკეთებდენ კლდეებში გვირაბებს და
მათში ემალოდენ ნადირს, მტრებს და წვიმა-სიცივეს.
ამ გვარი გვირაბები ახლაც მრავლად მოსჩანს ყვირილას
ხეობაზედ (ქიათურიდამ საჩხერემდე.) გავიდენ საუკუნენი
და ათასი წელნი, კაცმა მიატოვა მალაროები და ზეით
მიწის ზურგზე წამოასკუბა ლამაზი სახლები. მაგრამ ახლა,
ხედავთ! კვლავ შესდგომიან გვირაბების თხრას და ამრავ-
ლებენ მათ რიცხვს საოცარის სისწრაფით. ნეტა რისი-
ვის უნდათ ისინი! მათგან იღებენ ძვირფას ლითონს,
მადანს, რომელსაც ახურდავებენ ოქროებზედ, მაგრამ
ცხრა მეათედი ამ ოქროებისა ჩადის იმ კაცთა ჯიბაში,
რომელნიც სრულიად არ იწუხებენ თავს მადნის მუშა-
ობით, ატარებენ დროებას კლუბ-თეატრებში და ნებიჭ-
რობენ შუადღემდე ლბილ ლოგინებში. და ერთი მკა-

თელი მხოლოდ ცვიკა იმ მრავალთა მკლე ქისაში, რომელნიც დღე და ღამ მუშაობენ შავ-ქვასში, ეზიდებიან ოხვრით და ვიშაი მადანს და წყდებიან ტუნელში მიწის და ქვის ჩამოყრით, ან ვარდებიან კლდეებზედ.

—ახლა შევიხედოთ ტუნელში, შევიდეთ შიგ, ბნელა და საშიშრებაა. პაწია ლამპარი ძლივს ბეუტავს ჩვენს წინ; იქ შორს მოისმის ჩაკუნთი. ჰგავს იქ ხალხია, მუშაობენ, მოისმის ხმაურობა ეგრეთვე გვერდებიდან. სიგრიძისად ტუნელის ცა და გვერდები შემავარებულია მუხის ხეებით, რომ არ ჩამოინგრეს, არ დაიქცეს მალარო და არ დაიღუპოს ხალხი. ჩვენ ვიწვეთ უფრო წინ-წინ. ირგვლივ კვლავ ბნელა საოცრად. აგერ გაგვიარეს სიფრთხილით ორბა გამურულმა არსებამ, მიაგორიალებენ ხელის პაწია ურბით შავ-ქვას; აგერ გაგვიარა კიდევ ერთმა. ხმაურობა თან და თან მატულობს, ჰაერი გრილი, მძიმე და ნესტიანია; აი გმოჩნდა სიბნელეში პაწაწინა მბუტავი ნათელი; როგორცაა მივალწიეთ ბოლომდე. აქ სდგას უბრად ორი-სამი გამურული არსება და ურტყმენ წალკატებს შავ კლდეს. წვირილ-წვირილად იმტვრევა შავი-ქვა და სცვივა ძირს; საბრალო მუშები კი აგრძობენ სიბნელეში ავტომატიურად თავიანთ ერთ-ფეროვანს არა საამურს სრომას. აგრძობენ ამ სიბნელეში მუშაობას დიდის სიბრთხილით, რადგან საკმარისია მოგჯეს ზეიდან ერთი მომსხო ქვა, რომ იმსხვერბლოს კაცი; საკმარისია მოგჯეს გვერდიდან მოზრდილი ნატეხი, რომ მოტეხოს ფეხი ან ხელი. საკმარისია ჩამოწვეს ზეიდან მიწა და დაკეტოს გამოსასვლელი გზა, რომ ცოცხლად დამარხოს რამდენიმე მუშა. ამ გვარ სურათებს და უარესსაც მზეროთ თქვენ სხვა ტუნელებში. არის ზოგიერთი იმ რივად საშიშარი, რომ არ იცი, ან აგერ ჩამოწვება მთა და დაგ-

მარხავთ ცოხლად და ან აგერო. შეველ ამ გვარ გვირა-
ბებშიც კი. ვნახე როგორ მუშაობდენ შიგ ბედისაგან
დაჩაგრულნი, და ვკვირობდი, თუ რა ძალა ჰქონებია
სიმშინს და გაჭირვებას, მათ გაუმხნევებიათ კაცი, რო-
მელსაც დაბნელებია თვალეები და ვერ მზერს მის წინ
დასკუპულს სიკვდილს. ვკვარობ ძლიერ, თუ რად აძლე-
ვენ ნებას შტეიგერები, რომ იმუშაონ ამ გვარ საშიშ ალა-
გებში? ნუ თუ ყველას დაჰკარგვია აქ ადამიანური გრძნო-
ბა! ხარბ მწარმოებელთ კი ორიოდ გროშის დახარჯვაც
კი ენანებათ, რომ იყიდონ და მისცენ მუშათ ხის ბო-
ძეები, რათა მით შეაკავონ ზეით ცა და გადურჩენ მიწის
ჩამოწოლით ცოცხლად დამარხვას. მე ვნახე ეგრეთვე
ბევრი მადნები, მცტადრე შუქრუთსა და პერფისაში, სა-
დაც წინად ბარბაროსული გლეჯით ისე დაუქცევიათ, რომ
მათში თითქმის შეუძლებელია დღეს მუშაობა.

აი ამგვარ პირობებში შრომობს მუდმივ საბრალო
ხალხი; შრომობს კლდეებში და მთების სიღრმეში, სა-
შინელს სიბნელეში, შრომობს მიძივე, წამხდარ ჰაერში
და ხშირად იძინებს იქვე. დიახ, შრომობს აქ ადამიანი,
მზერს თვალ-წინ სნეულებას, სახიჩრებას და სიკვდილს.
და რას იღებს ნეტა ჯილდოთ? ხუთ მანეთს ან თუმანს-
დღეში? არა, მანეთს ან ექვს აბაზს... აი მისი ჯილ-
დო! ხშირად მუშაობენ ნარდათ, საჯენობით. მაგ.
ურიგდებიან პირველად 20 მანეთად ერთ კუბიკურ საჯენ
ქვას, რომლის ადლი როგორც საზოგადოთ 16 გოჯაა.
შემდეგ რამდენად უფრო ღრმად შედიან ტუნელში, იმდე-
ნი უფრო გამოღება ჯდება ძვირი; მუშები მზერენ არა-
სახიროდ ამ 20 მანეთს, ემუდარებიან მადნის პატრონს.
ფულის მომატებას, „გულ კეთილი“ პატრონიც უმა-
ტებს ხუთ მანეთს საჯენზედ, ხოლო სოხოვს ნაცვლად.

მცირე რა მეს; თხოვს, რომ მისი კუბიკური საჯენი იყვეს გაზომილი 18 გოჯიან ადლით, უფიცი მუშებრც თანხმდებიან, და ის კი არ უწყიან. ფუ რამდენი ემატება ამრიგად პატრონს. გრძელდება ბუშაობა, შედიან ტუნელში უფრო და უფრო ღრმად. მუშები კვლავ თხოვილობენ ფასის მომატებას, მგრძნობიარე პატრონიც უმატებს მაშინვე, ხოლო მისი ადლი ხდება ცხლა 19 გოჯა, მერე 20, მერე კიდევ 21 და არიან ზოგიერთი გულკეთილი მწარმოებელნი, რომელთა ადლი გაზდილა უკვე 22 გოჯამდე..

ნუ გიკვირს, ნუ ოცდები მკითხველო! მოიცადე პატარა. ამ თილისმურ ადლის ზრდა ჯერ არ დამთავრებულა; იგი იზრდება ყოველ წლობით, ყოველ თვეობით და რა სიგრძემდე მივა კიდევ, მხოლოდ ალაჰმა უწყის! აი ამ გვარი სასწაულები ხდება ჩვენს დალოცვილ იმერეთში, სადაც არამც თუ ხეები და ბანკის ვალები, თვით ადლებიც კი იზრდებიან! მაგრამ ადლის სასწაული განა შეედრება ქიათურის საწონთა სასწაულებს!... ამ მხრივ ქართველის ნიჰმა გადააქარბა თვით ცბიერ ევროპიელთა ოინბაზობას. გაგლეჯა და ექსპლოატაცია არის აქ ასული უმაღლეს წერტილამდე. აქ სცარცვენ მადნების მუშას, აქ ატყუებენ ჩაღანდრებს, აქ ატყუებენ ევროპიელ მუშტრებს, ურევენ მარგანეცში მიწას, ტალახს და უბრალო ქვებს; ატყუებენ ნაცვლად თვით ევროპიელნიც, მადნის ანალიზის დროს ჰჰარვენ 2-3⁰/₁₀, რაიცა შეადგენს ფრიად ბევრს მილიონ ფუთებზე; ჰჰარვენ რადგან ჩვენს მწარმოებელთ (გარდა პანასიესი) არა აქვთ არც თავის ლაბორატორია, არ ჰყავთ არც თავის ქიმიკოსი, რომ კონტროლი უყოს ევროპიელთ. მათი მერკანტილური ნიჰი

დახურდავებულა წვრილმან გლეჯაზედ, და დიდი, ევროპიული, სისტემატიური ექსპლოატაცია-კი ჯერ ვერ შეუგნიათ. როგორც მარწმუნეს ორიოდ ცნობილმა პირმა, ყოველ შაბათობით, ე. ი. ფულის მიცემის დღეს გულკეთილი მწარმოებელნი ჯერ ათრობენ თურმე მუშებს და მერე ურიგებენ ხვედრ ფულს; რა მიზნითაა ეს, ან რა ხდება ამ დროს, მიმინდვია მკითხველისათვის. ვკვირობ რად, არ სდევნიან და რად არ ალაგმავენ ამგვარ საზიზღრებას ადგილობრივი ადმინისტრაცია და სხდომის კომიტეტი.

ამის შემდეგ განა საკვირველია, თუ უმეცარმა ხალხმაც წაბაძეს მათ! საჯენის დადგმის დროს მადნის მუშა ცდილობს შეუერიოს უბრალო ქვა და მიწა და მეტი გამოიყვანოს, ჩალანდარი ცდილობს გადაართვას და ავერ სხვას მიჰყიდოს ერთი ტვირთი მაინც, ან ძირს რომ ჩამოვა, დაასველოს მარგანეცი წყლით, რომ წონაში მეტი მოვიდეს და რასაც მას მოჰპარვენ, ის გაიქვითოს. ერთი სიტყვით არის ერთი საყოველთაო ქურდობა, ცარცვა, გლეჯა, მოტყუება... არსად ელექტრონი მადნეში, არსად რელსები და ვახონეტკები მადნის გამოსაღებად, არსად ღარები და ფისელები, არსად შესაფერი სადგურები მუშებისათვის, არსად ექიმი და რიგიანი ქსენონიცი-კი; ერთი სიტყვით აქ სუფევს აზია თავის სიბნელით, სიბინძურით ტალახით, წვალეებით, მოტყუებით, გლეჯით და ქურდობით...

მიტანი:

(დასასრული შემდეგ)

ტფილისი

(გაგრძელება *)

მაზითის ძირში რომ მივიდა მეფე, ქალაქიდან, რომელიც უკვე აელო მეფეს (12 ენკენ.), დიდის ვაეზის ხმა მიესმა. მეფემ შეაყენა ცხენი და მწარედ მოთქმა იწყო:

— ოჰ ღმერთო, რასა ვხედავ და ან რა მესმის... ნაცვლად თქვენის სიხარულისა, დღეს საშინელება ტრიალებს თქვენზე, ნაცვლად თქვენის მხიარულის საკრავებისა, დღეს ატადის კალოს ხმა მესმის თქვენზედ მოსული, ნაცვლად თქვენის უჯავრელის სიმღერისა, დღეს თქვენი მწარე ტირილი ზეცაში ლალადებს; რამთენი თმა-გაწეწილი დედანი და ქალნი წივიან და კივიან ეხლა, ის ხმა შენ არ გესმის, ღმერთო! რამდენი კაცი ყელ-გამოჭრილი ეყრებიან ეხლა, ამაებს ვერა ხედავ, ღმერთო? ჩემო ძმებო, ჩემო შვილებო, ჩემო მე-

*) იხ. „გაგრძელება“ № VIII. 1899 წ.

გობრებო, ჩემო ამხანაგებო, ჩემო საყვარლებო და ჩემო სსსურველნო! მე თქვენთვის უნდა მომკვდარვიყავ და თქვენ ჩემთვის იხოცებით. აბა რილას მეფე ვარ, რით დაგიფარეთ?

მეფე რომ ასე მოსთქვამს, დანარჩენი ქართველები უკან უდგნენ და ცრემლით იღვრებოდნენ. ივანე მუხრან-ბატონი ეხვეწებოდა მეფეს დაჩუმებულიყო, გარნა იგი კვლავ მოსთქვამდა:

— რაც განძრახვა მქონდა, იმ დაწყობილებით რომ დავმარცხებულიყავით, ვიტყოდით, ღმერთმა არ ინებაო და ასე შესაწუხებელი აღარ იქნებოდა. რატომ ღმერთმა გუშინვე ჩემი თავი ომში არ მოაკვლევინა და ეს საშინელი უბედურება მაჩვენა? რა კარგი ბედნიერი სიკვდილი იქნებოდა ჩემთვის! არ ვიცი, ეს ამისთანა უსვინილისო ლალატი საიდგან რა უნდა იყოს, ვფიქრობ და ვერა გამიგია-რა?

მეფე იმ ღამეს საგურამოში დარჩა და მეორე დღეს ავიდა ანანურს და იქიდგან ბატატანთკარს, საცა დედოფალი დარია იყო შეხიზნული. მეორე დღეს აქედგან აიყარნენ და ბურდალიანთ კარს ავიდნენ.

აღამაჰმად-ხანმა პირველად მეფის სასახლე ნახა, გაუკვირდა, რომ ქართველთა მეფეს ეს როგორი მშვენიერი სახლი ჰქონიაო. შემდეგ გაძარცვა იგი და დაწვევინა. თვითონ კი წავიდა და „სამშაბათის აბანოში“ იბანა, გამოვიდა და სოღანლულს წავიდა. უღმობეღმა ყაენმა განადგურებინა და გააძარცვინა ქალაქი, დაატყვევებინა და ანუ გააჟლეტინა ხალხი. შემდეგ ბრძანა: საქართველოზედ თარეში წავიდესო. ყიზილბაშნი შეესივნენ ქართლს, იარეს ტირიფონამდის, აიკლეს და მიგობ-მოგობეს სოფლები, რომელთა მკვიდრნი მფებში

შეხიზნულიყუნენ. შემდეგ დაბრუნდნენ და მივიდნენ სოღანლულს. კახეთი გადარჩა. სპარსნი ლილოს არ გასცილებიან. ქვეყანა არბიეს ცხრა დღეს და შემდეგ ყაენი აიყარა, რადგან ერეკლეს შიში ჰქონდა, და წავიდა სპარსეთს.

ერეკლემ თვისი სახლობა თელავს გადაყვანა და ტფილისის ჩამოვიდა. შემოთანტული ხაოხი, შემოჰქარბა, დააბანაკა და ნუგეშსცა. მალე ქალაქი მოაღობინდა, ტყვეები გამოსყიდულ ფქმენს. *)

ტფილისის აღება

(მესტვირული ლექსი)

ნეტარ ქება როგორ ითქმის ამ თბილის ქალაქისა:
ზამთარი არის ბრძლისა, ზაფხული ზურმუხტისა;
კარს ახვევია ბადები, ჩარხი უბრუნავს წელისა,
შიგ წისქვილები უბრუნავს, კარ-შემოუვლის წყლისა;
ქალაქში აბასოები ბადალი ხმელეთისა,
ძირიღამ აშენებულნი აუზები არს ქვისა,
მალღიღამ გადაჭედნი წითელი აგურისა.

*) იხ. ა) ა. ჯ.-ორბელიანი, „მოამბე“, 1895 წ., № VIII; ბუტკოვი, ტ. II და III; არქეოგრაფიულ კომისიის აქტები, ტ. 1 და II; თეიმურაზ ბატონიშვილი, „ივერია“ (1891 წ., სტატიები 51—56), „საქართველოს ისტორია“ შ. ჯანაშვილისა, გვ. 470—472; ვ. იოსელიანი, Описание древн. Тифлиса, გვ. 21—22; დ. ბაქრაძე, Тифлисъ въ историческомъ и этнографическомъ отношеніяхъ, 71 და სს.

მე აქეთკენ მომაქცია, ისევ მიშველეთ, შენაო“.
გადიკითხა რუს ხელმწიფემ, შუბლზედ დაიდგა ხელთა:
„გაი შენ თბილის ქალაქო, რა ძნელი საქმე ჰქენია,
ხაზინაები დაჭკარკე და ოქროები ბევრია.
იანარლებს დამიძახეთ, ჯარი შეუყარათ ბევრია,
ზოგი ბოლოზედ წავიდეთ, დაუმონათ მტერია,
ზოგი დარბანზედ კავიდეთ, რად გავაწყოთ გემია,
ხაჯახანი დავიჭიროთ, ძაღლივით დავსჭრათ ყელთა,
ქალაქი დავიმოწილოთ, სულ საქართველო ჩვენია“.
ეს ამისი გამოთქმული სიტყვების ჩამომთვლელია,
ეველანი ერთად დაგლოცოსთ, რაც ქვეყანაზედ დგედელია,
მისი მაღლი შეგეწიოსთ მცხეთას რამ ხატო სვენია.

ბრძოლა თბილის-კრწანისში

(ლექსილამ ბედი ქართლისა).

...ბატონს თვის ჯარი კრწანისის მინდვრად
დაეებანაკა სზარსთან სამრად;
ზატარა კასი ადამაჰმადხანს
უზირებს შებმას ძლიერს, რისხვიანს.

ამ დროს გამოჩნდა სამხრეთ მტერი...

დაჭკრეს ნაღარა, გულნი შეზარა,
და მტერთ სამრად ჯარნი შეჭყარა.
ხმა ნადარისა, ეს ხმა ბრძოლისა
ვით არ ადგანთებს, გმირო ქართლისა!
მხდალსა განაშხნევს, მხნეს განადვიძებს
და მიჯნურსაცა სულს შეუშოთებს!

შექქმნათ მწარე, ძლიერი ჩემი:
წითა ნადირსა მშვიერი ლომი,
ქვეტნენ სპარსთა ივერთ მხედარნი
და მტკვარსა შერთეს სისხლისა ღვარნი!
ჩინივ ნიშნობან გაშწარებულნი,
ჩინივ ჩემებში ჭაქქუნებულნი;
თაშის ენისეულთ, შოტრავის ძე
და ბანანე კახთ-სამშობე
განუმტვიცმდენ შელავთა ქართველთა;
მუთის ირაკლის დეაწლი ეკველთა
შთაუღამს შელსა ვაჟაკობისას, —
მანც ვერ ქხედვენ ბოლოს ბრძოლისა.
რა ნახეს ქართველთ გატირდა საქმე,
მუის ჩაიკეტეს ქუდში თურმე,
ხრმაღს ხელი იკრეს მამა-მამურად
და დეჩრებენ თაჭისებურად.

ბინდმა გაჰყარა მებრძოლნი მტურნი;
გამარჯვებულნი დარჩნენ ივერნი;
მაგრამ რა მეფე ჯარსა უეურებს,
მას გამარჯვება არდა ახარებს:
ძვირად დაუჟდა იგი ირაკლის!
მრავალთ უმაწვილ-კაცთ, ნუკეშთა ქართლის,
დასდვენ აქ თავი მამულისათვის...

მუემ უბრძანა თვისთა მხსნელთ:
„გვიჯობს, რამ ახლავ ქალაქს შიფიქტეთ
და ციხე ჩვენი მჭსწრათელ გავამატრთ,
თვარემ ხვალ სიმხნით უჭრა გავაწეთ;
აღამაჰმადსან რა აქ გუნახავს,
ხომ იტობ, ჯარი დიდძალი ახლავს,
და, იქნება, რამ ციხეში დავხვედეთ.

ჩვენის ძალის ფაქტი შეეცოტა...
ვეელა ეთანხმა ამაში შევეს,

ქალაქს მოიქცენ იმავე დამეს

და მსწრაფელ ზღუდენი წარიყადისა
ექმნათ საჭურად ჯართა ქართველისა!

კათენდა დილა მზისა აღმოსვლად;

მაგრამ მნათობან შუქისა ნაცვლად

ბნელი *) მოჭებინა ტფილისის არეს.

ადამაჭმადხან მოადგა ციხეს;

სამი დღე და დამ ადგა მას ჯართთ;

მაგრამ ვერა-რა აწნა ვერსაით.

დადონდა სპარსთა შეფე ბორჯენილი

და, თურმე, ეოვლით იმედ მიხდილი

ქართლიდგან წასვლას დააზიწებდა...

მაგრამ იუდა ჟამს ეძიებდა!

აჟა მან იგი აწ მოიხელთა

და მუხთაღისა ანგართა ხელთა

აჭუარეს მამულს სიმტკიცის ბჭენი.

მან მტერთ უმსხვერწლა თვისნი მოძმენი!

სცნა რა ირაკლიმ ესე მუხთლობა,

მოემეთა თვისთა ესდენ დამცრობა,

მვისვე აღენთო ხელმწიფე გული,

მტერზედ ამაჟად გამზადებული!

მაგრამ ტუდ იუო ეოველი დონე:

ადამაჭმადხან, კვლავ თავ-მოძმონე,

შემოეზარა ციხისა კართა

და მოევლინა მსწრაფელ ქართველთა ჯარსა...

*) მოღრუბლული და წისლიანი დღე იყო 11 სექტემბერს.

მაგრამ მრავალიმ უკვე გაქუსლა
მთიულეთისკენ თავისი ცხენი.

(ალამაჰმადხანის დაბრუნების შემდეგ ერეკლე თელავი-
დგან გამოვიდა და გამოემგზავრა ტფილისს).

რა მოჰხლოდა ქალაქსა მეფე,
დიდხანს უჭვრეტდა ცრემლთა ადმჩქეფე!
ხალატნი მისნი კარდმონგრეულან,
სახლნი სამშობლო დანაცრებულან,
მიდამო ჰხედავს უპატრონობას,
აღობრებას და ნატამლობას,
დუმილი ჰსუფევს მის აკუ-მარე,
მხოლოდ ბუტბუტებს მტკვარი მწუსნარე.
აღავსო კვალად ერმან ტფილისი,
რა მობრძანება ჰსცნა ირაკლისი?
ქალაქი ისევ ჩქარად აშენდა,
თუმცა ადრინდელს მრავალი აკლდა! *)

*) თუმცა ბუტკოვი სწერს (ტ. III, გვ. 177 და 260), რომ ტფილისში 1783 წლამდის იყო 61,000 მეკომური და ამათგან 1795 წლის შემდეგ დარჩა მხოლოდ 35,000, გარნა ეს შეცდომაა. ამდენ ხალხს ვერ დაიტევდა მაშინდელი ტფილისი, რომელშიაც ტურნე-ფორის დროს (1701 წ.) იყო 20,000 სული მცხოვრები. ეს 61,000 მეკომური უნდა ყოფილიყო მთელს სამეფოში, რის საბუთსაც გვაძლევს თვით ბუტკოვი თავის მეორე ტომში (იხ. გვ. 340), საცა იგი ამბობს, რომ 1783 წლამდის საქართველოში (ამერეთში) იყო 61,000 მეკომური, ხოლო ალამაჰმადხანის მიერ ქალაქის გაობრე-ბის შემდეგ კი დარჩა მხოლოდ 35,000 მეკომურამდეო, ხოლო დავით ბატონიშვილის თქმით სპარსთა წაახსეს ტყვედ 10,000 სულიო და ქალაქებში დარჩა 3,000. ქალაქის აობრებაამდის აქ იყო 4,000 სახლიო, 1803 წელს კი 2,700—3,000-მდეო და მათში 30,000 სულიო.

ერეკლემ ამის შემდეგაც საჭიროდ არა სცნო სამხედრო სამართლით გაესამართლებინა ქვეყნის ორგულნი და მოღალატენი! ასეთი წინ-დაუხედაობა ხელმწიფე კაცისა სწორედ გასაოცარია! ნუ თუ არარატიანისთანა ვერაგი კაცები კიდეც საცოცხლებელნი იყვნენ, და ისიც მისთვის, რომ ეწერათ ყალბი ისტორიები და მათივე შემნდობელი მეფე გამოეყვანა ქვეყნის მოღალატედ, რომ ამ სულგრძელ მეფისათვის წამოესხათ ცხვრის ტყაპუჭი და ანანურის ტაძარში მასთან დაესკუბებინათ მისი ღვაწლმოსილი ამაღა კი არა, არამედ იგივე გაიძვერა და მატყუარა არტემა!

თუ ერეკლე შორს გამჭვრეტი და პოლიტიკის მცოდნე ხელმწიფე ყოფილიყო, ისე უნდა მოქცეულიყო, როგორც მოიქცა გიორგი ბრწყინვალე, რომელმაც ურჩსა და ქვეყნის მოღალატე მებატონეებსა და მოხელეებს თავები გააყრევინა ცივის მთაზედ და მათ მაგიერ გაანწესა სანდო და ერთგული კაცები. ამას მოითხოვდა სახელმწიფოს სიმტკიცე და მისი სარგებლობა. ერეკლე კი, ვიმეორებთ, ასე არ მოიქცა. მან ხელი არ შეახო მუხანათებსა და ქვეყნის მოღალატეთ, თუმცა ჰხედავდა, რომ უპირველესნი ამათგან მისნივე შვილნი *) იყვნენ. მეფემ სხვა-ფრივ ინება მათი დასჯა:

---

*) საკვირველია, რომ დარიასაგან ნაშობს ერეკლეს შვილებს, გარდა ალექსანდრე ბატონიშვილისა, არა ჰქონდათ არც სამხედრო და არც სამწერლო ნიჭი; ხოლო დარიას გერი გიორგი და მისი შვილები და შვილი-შვილები წიგნის მოყვარენი იყვნენ და სამხედრო საქმეც კარგად იცოდნენ, მეტადრე გიორგის მემკვიდრემ დავითმა, ამათ დასწერეს ზოგმა „კალმასობა“, ზოგმა საქართველოს ისტორია და სხ.

მან განიზრახა თვისი სახელმწიფო ჩაებარებინა რუსთა მეფისათვის. ერეკლე ეუბნება სოლომონ მსაჯულს:

„შენი ირაკლი ის ადარა ვარ,
პატარა-კახად რომ გინახვივარ!
აბა, რომელს შეიღს ჰქედავ დირსეულს,
რომ ექმნას გვერთხად მამულს დარღვეულს?...
(რუსთ ხელმწიფუს)
მსურს რომ მივცე მემკვიდრეობა!“

მწვავედ გამწარებული მსაჯული ეკითხება თავის თავს:

„იქნება მეფე ციხის გატეხას
აბრალებს მოემეუა მუხანათობას?“

და ამ კითხვის პასუხად ამბობს:

„მწარედ უშირებს ბატონი დასჯას
თავის შეიღების ამა ურჩებას:
გეჭობ, რომ იგი სამეფოს ქართლის
აძლევეს საფარს ქვეშ რუსთა ხელმწიფის“.

ეტყობა თვით ერიკ გულნაკლული იყო ერეკლეს ძეთაგან, რომ მის დატირების დღეს გულამოსკენითა აღმოიკენესდა „ვნახოთ შენ შეილთაგან რომელი იქმს ერეკლეობასა“.

განისვენა ერეკლემ (11 იანვ. 1798 წ.) და მის შეილებს ქიშობამ ბოლო მოუღო საქართველოს. ამერეთი შეუერთდა რუსეთს (18 ნოემბ. 1800 წ.).

ამ შეერთების ისტორია მოყვანილია ტფილისის გუბერნატორის სამდივნოს-მიერ გამოცემულს წიგნში *) (გვ. 1—7). მასში სწერია:

*) Сборникъ матеріаловъ для описанія Тифлисской губерніи, издаваемый при канцеляріи Тифлискаго губернатора подъ редакціей правителя оной К. М. Зиссермана, т. 1, вып. 1. Тифлисъ. 1870 г.

18 ნოემბერს 1800 წელს გამოცხადდა მანიფესტი შესახებ საქართველოს შეერთებისა რუსეთის მპყრობელობასთან უკუნითი გუკუნისამდე. ეს მანიფესტი 18 თებერვალს 1801 წ. წაკითხულ იქმნა სიონის საკრებულო ტაძარში, სადაც შეიკრიბნენი მოწვევისამებრ ლაზარევისა, ტფილისში მოსულისა რუსის ჯარით წლებნახევრის ამის წინაღ. ტფილისის მცხოვრებნი. მანიფესტის რუსულსა და ქართულს ენებზე წაკითხვის შემდეგ საქართველოს კათალიკოზმა ანტონიმ აღადიხადა სამადლობელი პარაკლისი მუხლმოყრით. მთელი დღის განმავლობაში ხარის ხმა ისმოდა ტფილისის ქუჩებში; ამ ხელად საკმაოდ შემოკრებილიყო ერი, გამხიარულებული მით, რომ „მისმა სურვილმა საკეთილო ბოლოს მიაწია“.

მეორე დღეს, 17 რიცხვს, კვირას, იგივე მანიფესტი გამოუცხადეს „ვანქის“ ეკლესიაში სომხებს, რომელნიც სცხოვრობდენ საქართველოს სატახტო ქალაქში, და აქ იყრა მაშინ მთელის სომხეთის პატრიარქი, თავადი იოსებ არღუთინსკი-დოლოგორუკოვი. შემთხვევით მყოფი ტფილისში, გარდა მრავალის ერისა, რომელიც შეკრებილიყო ტაძარში, იქვე დაესწრა მთელი ტფილისის დიდკაცობა: ბატონიშვილი, დედოფალი დარია, საქართველოს კათალიკოსი შტეტს ძე ანტონი, თავადნი და მთელი უმაღლესი სამღვდელთა. ეკლესია ვერ იტევდა მთელს ხალხს, რომელსაც მსურდა დასწრებოდა ამ ცერემონიას.

წირვის დასრულების შემდეგ პატრიარქი გამოვეცხადა ხალხს და უთხრა სიტყვა და სთხოვათ დაეცვათ ერთსულობა რუსეთის ტახტისადმი და ერთგულება იმპერატორისადმი.

მანუელის ტრიარქის სიტყვის შემტეგ წაკითხულ იქმნა მანუელის ტრიარქის რუსულად, ქართულად და სომხურად და გარდახდნის იქმნა სამადლობელი პარაკლისი.

იმავტ დღის საღამოჲ ეამს ქალაქი გაჩირალდნებულ იქმნა. დუქნები, აზიელთა ჩვეულებისამებრ, გამშვენებულ იქმნენ საფენებით და ყველა მცხოვრებნი დამღეროდნენ სხვა-და-სხვა სიმღერებს სადიდებლად უმოწყალების ხელმწიფისა და მადლს სწირავდნენ მონიქებისათვის მათდა მიმართ ესდენ დიდთა წყალობათა, და მხარულად აღმოსთქვამდენ, რომ ზგინი ახლან რუსეთისგან არიან.*)

მანიფესტის განცხადებამ, საზოგადოდ, მეტად სხისხარულო შთაბეჭდილება გამოიწვია ხალხში.

წლინახევრის აქ მცხოვრებს, სწერდა ლაზარევი ვნარინგს: — ჯერ არ მინახავს ისეთი სრული კმაყოფილება, როგორც დღეს არის. დღიდგან მანიფესტის მიხედვისა ყოველივე თითქო ხელახლა დაიბადა და განცხოველდა, და, შეიძლება ვთქვათ, რომ ჯავრობენ, თუ ესენი მოუხსენებენ ქართველებად; ესენი ამბობენ, რომ რუსები ვართო.**) უხაროდათ არა თუ ქალაქ ტფილისის მოსახლეთ, არამედ სრფლის მცხოვრებთაც. რუსის აფიცრებს, რომელნიც მანიფესტით წარგზავნილ იქმნენ საქართველოს სხვა-და-სხვა ადგილებში, ყოველ მხრიდან მოაქმონდათ ცნობა, რომ იერმა სხისხარულით მიიღო მანიფესტიო; მხოლოდ ბამბაკის მაჰმადიანთ არ გამოაცხადეს თვისი სხისხარულიო.

შეუერთდარა თვის მპყრობელობას საქარმჭელოს

*) გიორგი XII, დუბროვინისა.
**) კავკასიის საარქევოგრაფიო კომისიის აქტები, ტ. I, 516.

სამეფო უკუნით უკუნიკამდე, იმპერატორ პავლემ აღუთქვა ამ სამეფოს ერს ხელუხლებლობა უკვლავ უფლებათა, განსაკუთრებით, სრული უზრუნველყოფისა ყოვლის საკუთრებისა და დაცვა ერისა ყოველთა გარეშე, მოსევათა და შინაურ მოუწყობლობათაგან.*

ამისათვის, და შინაურ უწყისობათა მოქსასპობლად, უწინარეს ყოვლისა საჭირო შეიქმნა ადმინისტრაციული განახლება ქვეყნისა. განჩინებდესამებრ სამმართველო სენატისადმი 6 მარტს 1801 წელს, კახეთი, კოხთი, თითურთ და ქართლი საქართველოს ერთ გუბერნიად შეიქმნა. მაშასადამე ხანა საქართველოს შემოერთებისა—ამასთანავე არის დასაწყისი არსებობისა საქართველოს—აწ ტფილისის გუბერნიისა, გარნა კვლავ მოსწყობა ადმინისტრაციისა, სიკვდილეს გამო იმპერატორის პავლესი, დროებით შეყენებულ იქმნა, და დროებით შეყენებულ იქმნა აგრეთვე თვით გარდაწყვეთა კითხვისა საქართველოს საბოლოო შეერთების შესახებაც.

ცნობამ, მიღებულმა ტფილისში შესახებ იმპერ. პავლეს გარდაცვალებისა, დააღონა ქართველნი, რომელთაც ეგონათ, რომ მმართველობის ცვლილების გამო, წინანდელ წლების მაგალითისამებრ, საქართველოდგან გაწვეულ იქმნებიან რუსთა მხედრობანი და ქვეყანა კვლავ მიეცემა ძარცვასა და ბატონიშვილთა ქიშპობას.

შიში ერისა მით უფრო საფუძვლიანი იყო, რომ ქართველთა დასი, რომელსაც არა ჰსურდათ შეერთება რუსეთთან, ავრცელებდა ხმას იმის შესახებ, რომ, ვი-

*) მანიფესტი საქართველოს შემოერთების შესახებ.

თქვენი რუსის ჯარისხელ მოკლე ხანში დასტოვეს სანქსიონებზე. ამ გარემოებამ მოახდინა ხალხში ლეღვათქმცა-ლა. ლაზარევი რუსეთის რაოდენიმე ერთგულ პატრონ შემწეობით დააშოშმინა ერი.

რადგან იმპერატორი ალექსანდრე II პირადად სარეზერვაციონო საქართველოს რუსეთთან შეერთებისა, სახელმწიფო საბჭოს წინა დაუდო კითხვა: საქართველოს რუსეთის ქვეშევრდომად მიღება უსამართლოდ ხომ არ იქნება შესახებ ამ სამეფოს ტახტის მემკვიდრეთა?

ხელმძღვანელობითა უსუილურეს წირუთნეველობით, „სრულიად უვარყოფელმა საანგარო მიზეზისა“, სახელმწიფო საბჭომ სცნა, მაინც, საჭიროდ დაანარჩუნა ქვეყანა სვიპტრასა ქვეშე რუსთა იმპერატორებისა.

მოსე ჯანაშვილი

(წარმოდგენილი ა. მერკვილაძის-მიერ).

ეს სოფელი ერთი არგვეთის საუკეთესო სოფელთა-განია, საქარის საზოგადოებას ეკუთვნის და ოთხი ვერსით ჰშორავს დ. ყვირილას (ზესტაფონს). ქალატყე პატარა სოფელია, —სივრცით ხუთი-ექვსი ოთხ-კუთხი ვერსი თუ იქნება და მკვიდრის რიცხვით ხომ საკითხიც არ არის! —მაგრამ, რაც არის, —უნდა გითხრათ—სწორედ ლამაზი, კობტა სოფელია. ბუნების შნო და ლაზათი არ აკლია.

ამ სამზღვრები ადგილ მდებარეობით საქარის საზოგადოების ჩრდილო-დასავლეთ ნაწილშია მოქცეული და გარს შემდეგი სოფლები აკრავს: აღმ. ბელღევი და ზე და საქარა, სამხ. ქვედა-საქარა, დას. სახელმწიფო ეწერი — «ლალატყე» და ს. ზორვეთი, ჩრდ. ტყლაპი-ვაკე (საზანოს ნაწილია) და ბელღევი. ზოგან ამ სოფლებს შუაღელე-მდინარე ჩაუდის და სამზღვრებადაც უკეთ ეს ღელე-მდინარე ჩაითვლება: ჩრდ. აშორებს ბელღევს ერთ ნაიბზე ბრუტიან-ღელე; რომელიც მდ. ბუჯას ერთვის, და აქედამ-კი ბუჯა ჰფოთს ტყლაპი-ვაკესაგან. ამ მანძილზე ბუჯა დასავლეთისკენ მიმდინარეობს, დასავლეთ სამზღვარზე, იქ სწორედ; სადაც სამხრეთისკენ ხრის, ამას მდ. ძუსა ერთვის ჩრდილოეთიდან მომდინარე, და ამ „შერათულიდამ“-კი ამ ტყუბ-მდინარეს ძუსა-ბუჯას ჩოღლ-

ბური ეწოდება. ერთ მანძილზე ეს ჩოლაბური საზღვრავს ახუროუსსა (ზორვეთის ნაწილია) და მერე კი მარცხნივ შემოქანებული უვლის ქალებს თავს, ქვედა-საქარას შემოუვლის დაბლა, მოიხრება მარჯვნივ, დასავლეთისკენ იზამს პირს და არგვეთაღვანუიის საზღვარზე გადავლილი ყვირილაში ჩაქანება.

ზედა-ზარბს მოყვანილობა ქალი სერისა აქვს. აქედამ წარმოსდგება სახელ-წოდებაც ქალა-ტყე, ქალა და ტყე, ანუ ტყით დაფენილი თუ ტყიანი ქალა. ეს სახელი, იქნება ძველად ზედ-გამოჭრილიც, დღეს ნახევრად-ლა თუ მართლდება. ქალის რა მოგახსენოთ, ღ ტყეზე-კი ძალიან უკაცრავად არის. მაგრამ სოფელი კი არა, ქალებზედ ტყის ნატამალიც აღარ მოიპოება დღეს! ტყე აღარ დაუყენებიათ ზედ, აუღიათ და ქალებიც სახნავად გაუხდიათ. თუ ყოფილა ტყე ამ ქალებზედ, ეს ოდესმე წინად, უხსოვარ დროებში; და რომ ყოფილა, ამას ეკვი არ უნდა, ის გარემოებაც ამტკიცებს ამას, სხვათა შორის, რომ გაღმამოღმამ სერები და ზოგიერთი დაბლობებიც, როგორც უკვე ნახსენები „ლალა-ტყე“ ერთ ნაირი მუხნარით არის დაფენილი სულ, და შიგ-და-შიგ შუა გულზედაც ამასად წამოგვიშულა აქა-იქ საჩუროებლად დატოვებულად ასწლოვანი მუხები და ცხადია, ეს სერებიც ამ მუხნარით უნდა ყოფილიყო ერთს დროს შეერთებული.

ქალებში უმთავრესი სათიბია, ჩოლაბურის გასწვრივ. უკეთ რომ ვსთქვათ, ერთი ქალა იწყება ჩოლაბურის დასაწყისიდან და მიჰყვება სიგძურ მდინარეს, სახელიც სხვა-და-სხვა ადგილს სხვა-და-სხვა ჰქვია: აღმოსავლეთ. ნაწილს ბუჯასა და ჩოლაბურს შუა ნოიურია, შუაგულს სათიბი, დასავლეთ ნაწილს იონჯა, გაღმა მარჯვენა მხარეს ქალა-ტყე, ნასახლარი, გოგინაძის ყანა, ნასასახლელი და

მერე სარიყავეები დაიწყება, რომელიც სხვა სოფლის საკუთრებაა; (მარცხენა ნაპირას მდებარე ადგილებს საერთოდ ქალა-ტყე ქვიან). რაც ახსოვთ, სანამ სახნავე-საყანედ აიღებოდა, უმაღლ ამ ქალებზე სათიბი თესებულა და ღღესაც კი თუმცა ზედ ბალახის ნასახიც, აღარა სჩანს და ცელის ბირიც, ვინ იცის, რამდენი ხანია, აღარ მიჰკარებია მის მოცვეთილ ზურგს.— „სათიბს“ ეძახიან კიდევ. ეს ქალა სათიბი „ჯვარცმის“ ტაძრის საკუთრება ყოფილა, რომელიც ამ ქალის ცხვირში ღღესაც ისევ არსებობს, მაგრამ მონასტრად-კი აღარ, უბრალო ღარიბ ეკლესიად. მამონი კი ამ ბერ-მონაზვნები ყოფილან და დიდ-ძალი ყმა და მამულიც ჰქონია. იქვე ღელის ნაპარად ურიებიც სახლებულა მებეგრად და ამ ღელესაც სახელად ურიების-ღელე ღარ-ქმეფრა. ის სათიბიც, რომელ წელში კარგად აღარ ვიცე, სოლომონ მეორეს და დედოფალს მარამ დადიანის ასულს შეუწირავს ამ ტაძრისთვის და ზედ მდევ დეკანოზ-მერკვილაძეებისთვის უწყალობებია „სამქმოდ“. ეს სათიბიც და ბევრი სხვაც მისი ქონება ამათ სჭერიათ ხელში. ყველა ამ ტაძრის შემოსაჯალი ამ მერკვილაძეებს საკუთრებად ჰქონებიათ მიცემული. დეკანოზობა ამ ტაძრის სამკვიდრო პრივილეგია ყოფილა ამ გვარისა და ფიოქოს სამსახურშიაც ეს შემოსაჯალი რგებიათ. მაგრამ რომ გაუქმებულა მონასტერი ამ საუკუნის ოც-და-ათ წლებში, მისი ქონება ვინ იცის, ვის არ გაუტაცნია! ყმა ხაზანას შეხვედრია წილში ზოგი და ზოგიც გელათისათვის შეუწირავს დავით მიტროპოლიტს და ამ ქონებიღვან ჯვარცმას თვითონ აღარაფერი შერჩენია გარდა იმ პატარა ცხვირისა, სადაც იგი მდგარა,—ერთი ნაწილი, ასე სამიოდე ქცევა, „საყდრის გაღავენია“, გარს ყორე-შემოვლელი სა აფლაო და მეორე ნაწილი-კი ამდენისავე ზომის სახნავე საიჯა-

ბოლონჯა, მხოლოდ შერჩენია, ეს ვეღარ წაუერთმეყვით, ვერ ჩამოუერთმევიათ: სილამაზე კობტა ბუნების, მდებარეობის ლაზათიანი მოყვანილობა და სხვა.

სხვათაგანსებულ სათიბისა და ზედ მობმულ ქალებს ვარდა სხვაც არის ორიოდვე კიდევ ლელე-მღინარის გამსწვრივ ბუჯისა და ურიების ღელის „ლიპი“. ადღეს ეს ქალები ყველა საყანედ არის აღებული, ზედ სიმინდის მეტს სხვა თესლეულობას არას. სთესვენ, და კაი მოსაუალოც იცის სილიანმა აყალომ, თუ პირგამოზახებულს ამინდმა შიგ თესლის ჩაყრა. აცალა მუშას ან ცამ კბილი არ დაკრიჭა და მიწა არ გამოგვალა, ან და პირი არ მოძლო სულ და ნათესიც არ „დაღეშტრა“, ან კიდევ კვირიკობისთვის ქარსიცხემ არ მოჩალა, მოასწრაფა ნახუაფი და მოფშუტა ტარო!.. ამ მიწებს ერთი ახირებულნი თვისება სჭირთ: ავდარში ატალახდება, გზბიჟვინდება ნიადაგი და გვიანობამდე არ შრება, წებოსავით ედება ფებს, ყველაფერს და ვერც გაატანთ შიგ; და თუ გამოშრა, ხომ წერაქვითაც ვეღარ მოჭრითა რკინაც აღარ დაეკარება ზედ! და ამიტომაც მეტი დაჩიც სწყყენს და ავდარიც.

აი, ამ ქალებს თუ ორიოდვე ფხეკ-გვერდოს ჩსრების ფერდოებს და ზეგან ვაკესაც მივუმატებთ, სსსს-ნახ-საყანე მიწებიც სულ მთლად გვექნება ნახსენები; აი საყანეებიც: სატობავი, იონჯა, სათიბი, ნიოური, შერთული, ქალა ტყე, ლიპი, ქასრი, წვრილ-კაკალა, ქურციკის სეული, ლომას-სეული, ნავენახარი, წითელმიწა, ახო, დობილო, ლუტიძის ყანა, საქორია, ფერაძის-სეული, ლეყავას-სეული.

საზოგადოდ მიწაზე ვიწროდ არიან ძალიან, მაგრამ სკოფელს საყანედ მაინც ჰყოფნის კიდევ, ერთი მეორის-

გზნეობები სამუშაოდ და გამოდიან ანგარიშში, როგორც არის ვისაც არა აქვს, ის მეზობლისგან იზიარებს, იღებს უანუს სანახევროდ: ხშირად უსაკონსტრუქციო, საბოლოოდ მინუსს. ორი-სამი ქცევისაში — დაიწყო ჯახი-რბის საკუთარ მიწაზე, რომ წლის სარჩო, მოიყვანოს გლეხმა, ანუ როგორც იტყვიან, „საკუთარში რომ სარჩო მოუყიდეს მისთანა გლეხს, ძალიან ძვირია“ — ექვნი. ვისაც არ უყვია მიწა, წესისხლის ოფლით ან შიშვრით „ფთხობს“ არ მოუპარავს თავის საკუთარ თუ ვინმეს, თუ მომჭირნეთ არ მოჰკიდებია თავის ოფლს, ჯიბეს და ამნაირად გადაარჩენდნენ ფარებით ადგილზე არ შეუძენია, საბოლოოდ არაფერი უძებნია გამოსადეგარი, რომ სიკვდილითსა წინაღ მინუსს მოესვენა ორიოდ დღეს, გაქირვებულს და სიბერის დროს თბილ კერასთან „ღველვის ქაღი“ ეკუთვნა, იმას ვინ მისცა მაგდენი მამული, რომ საკუთარმა არჩინოს წლით-წლობით, — მის საკუთარ ხარჯს ტანჯვა-წვალებას თავი დავანებოთ! ბატონ-უმფობის გაყრისას და ყმების მიწის განადგურებისას, ყმებისთვის რომ შათი მოქმედალი ნაშიერის საყლთი-მამული არ მიუციათ! და იმთავით ხომ მას აქეთ კიდევ ინაშენებს? სანადგორო ამყოფა შიდა-სიკვდილს, დღეში, რასაკვირველია, აღარცა-ხემწიფო გლეხები არიან... ყველას უჭირს, ყველას და ამ წლის წლობამდე სულ სხვის ადგილში იკლავენ თავს, წელს იწყებენ შიგ. და გულს, „ჯახირობენ“ წვადობენ, ცოდვილობენ, მაგრამ ჩვენებს სოფელს ჯანად მინუს-არსკვირდებათ თოთხალი, „ლოწიალი“ და ესტუკა-კაზიკა.

საბალახოს აღარ ვიხსენიებ, არ არის, და მიტომ ამ მიწის სიძვირის ბრალია, რომ საბალახო ადგილებს, საბალახოდ გაშვებულ მინდვრებს აქ ვერ ნახავთ. საბალახოდ ვინ მოაცდის მიწას, როცა საყანედაც კი უჭირს იგი? მცე-

ნარეულობას დახვე ყანის რაპირებში, თუ წანათ, ნაჩაღვარ-
ში, უყებზე და უზაებში, თორემ სხვაგან ვერსად, და
ქოხელ-გვარ მცენარეს-კი; შალახ-ბუღახს, მხალსა და
შამბს იბოვით აქ; რაცკი არგეთში მოიპოვება, — კიდევ
ზედ. მტესაც, ყველა ხარშბს, ყველა კარგობს და პირაქტუ-
ფის მოშენებასაც, რაღა თქმა უნდა, არ მიკდევენ, რასაკ-
ვირველია, როგორც ნახჩრის, რამდენიმე სულის ყოლას
ჯოგობით, თითო-აროლა სულს ცხვარსა და ღორს, ან
კიდევ წვერილ-ფეხ ბატ-ქათამ-ინდოურს თუ არ მოვიხსენ-
ებთ.

სერი, როგორც საზოგადოდ ჩვეგანი, ძმწდალი ალა-
გვა და მამონ, როცა დაბლობში ღენჭყისა და კაცე ვერ
გაჩუღის ატალახებულზე, აქ ბინწყალი არ მოგეცხებათ,
ხეცა გამშრალი და ანტომაც სუცხოვრებლად უფრო
დასამხარია, მოხერხებულია სერი, საუკეთესო სამოსა-
ლო აღგიღებს წარმოადგენს თავის სიგრილით, ცივ-
ცივი კლდის წყაროებით. ამას გარდა, ვენახს თუ გარემოს
სამ ღზოს არ მოაკლებენ ესენი და ვენახისათვისაც
ხომ საუმჯობესოა, ხელ-საყრელია სერი. ხე-ტყეც თუმცა
ჭაღებზე სრულად აუკლიათ, მრუსპიათ და გაუწყ-
უიათ კიდევ, ამ სერებზე, უფრო მის გვერდო-ტხეკზე,
იქ, სადაც ნიადაგი სხვა თესლეულობისთვის უვარგისია,
აგერ-აგერ კიდევ შერჩენილა და ხალხიც ამ მწდალ,
ტყიან სერებს „ეტოვება“ სამოსალოდ თავის ბა-
ბოსთან-გარემო-ვენახიანად. აქვე იკეთებს ვენახს, აშენებს
გულ-მოდვინედ მამულს და ზამთრის სუსხისაგანაც ამ
ტყეში მოჭრილ შემით იზარავს შუა-ცეცხლზე მიფი-
ცხებულ გულ-მკერდს. მართალია, ეს ტყე საერთო კუთვ-
ნილება არ არის მთელი სოფლის, კერძო საკუთრებაა
ზოგიერთის, ამ მხრით ბედ-გაღიმებულსა, მაგრამ შემაზე

ზელ მოთბობილი არიან მაინც: სასყიდლად ხომ ემშობებათ და სოფლის სოფლად თრევა-ძანძალი და ღიტინი რომ არ ზუკირებათ, ეს ცოტა სიკეთეა? ხე-ტყის სიძვირე საზოგადო სენია მთელი არგვეთის, ჩვენი სოფელი გამონაწაკლი როდია და არც სხვაზე ნაკლები! და უტყეობაც ერთნაირად საგრძნობელია და სამწუხარო ყველასათვის, რომელი კუნტულიც უნდა აიღოთ მისი. მაგრამ ჩვენი პატარა სოფელი-კი ამ მხრითაც უზრუნველყოფილია თითქმის აქედან თუ გააქეთ შეშა, ჩხირი (ქილვი) ხარდაჭერი, სარი და წყნელი, თორემ შემოტანილ მაინც არ შემოაქვთ; შეშას გარდა იტყე არაფერია ნაკლებად საჭიროებ საჭილვედ და სარაგვად. ჯერ ხომ ვფიქრობ: აქ ჩხირზე აკრული იციან და უჩხიროდ, რასაკვირველია, მისი დატოვება მოუხერხებელიცაა და საზარალოც, და მერე კიდევ გარემო, ეზო, ბახჩა-მოსტანი შემორავული უნდა, და აქედან ამჟამად რა შემაწუხებელი სენიც უნდა იყოს უტყეობა ჩვენებური სოფლისათვის! ბევრი ექნებოდათ დღესაც ყველას ეყოფოდა კიდევ, მაგრამ უგუნურებამ: თუ უმეცრებამ ტყის ფასი ან მისი მოვლა-პატრონობა იცის!

ხე-ტყე აქაურებს მართალია საყოფი ჰქონდა ყველას, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, გულ-გატეხილი ადამიანი ექვიანია და ნათელიც აღარ სჯერა, ბუ ხმის ექვს არ ათეთრებს! ჩვენი ხალხი ექვიანია ძალიან: მას ხმდენად გატეხია ნდობა, რომ, რაც გინდ მის სასიკეთოდ მოქმედებდეს სხვა, მას მაინც არ სჯერა: ყველა ეს თვალთმაქცობა, თვალისა და ყურის ასახვევად, მის მოსატყუებლად ჰგონია უამოგონილო და ექვის თვალით უყურებს ყველაფერს — და აი სწორედ ამის ბრალია, რომ ხალხში მუდამ კუდი ხმა დადის, ტრიპლებს ამა თუ იმ განკარგ

გულებაზე; აუთ ენა არ დაიღვეო ქვეყნად და იქუნელსაც
 ხომ მისი სჯერაჲ ცუდი ხმა ცფონსა ჰპოებს! — ამას წინად
 და მტარდრე შარშან ხმა დაადღეს ტყეს „აკავებნო“ და
 დამფრთხალი ყველთ ერთბაშად მიესია ტყეს, მოუხვეს
 ხელი და უვისაც გაუჩნდა რამე, ეს „შუშა-ოქროსაფით“,
 ვინთაცს რამდენი ხნის მოვლილი, სულ ერთიანად
 ძიწს დაუშვეს. მოსპეს; გაანადგურეს — რაც ძველ დროის
 ხელეუკუმართობას გადარჩენოდა, იმას დღეს აეგო წესი
 ესე ააოხრეს და საცოდავად მოხრიკებული ფხეკები
 აღარაფრისათვის გამოსადეგარი აღარ არის; სულ შუქთად
 დაჭარვეს, მერე-კი იწუხეს, მგვრამ რაღა დროს!
 ხემოსხენებულ გარემოებას რასაკვირველით წილი
 უღვეს ამ ხე-ტყის მოსპობაში; მგვრამ მთავარი მიზეზი
 ამისა მიწის სიძვირეა, სივიწროვეა, სხანავე ადგილების;
 საყენების ნაკლებობა. ადგილზე; ხელმოკლედ არის და
 სადაც-კი გადახელებს მცენარეულობას; აღარ ზოგავს;
 ყველგან ხეხვის, ჩენავს, ახოსთლებს, ეკალს, ჩირგვს;
 ბურღს ჰკათავს, უყს აბრუნებს და ისე აცოდვლებს ამ
 წლის მოსაველს, წლის სარჩოს!

ცხოველ-მცენარე რომელი გინდათ, რომ სხვაგან
 იყოს, არგვეთში და აქ არა! ხე, ჩირგვი, ხელი, უველური
 თუ ხელით იღარგული, თუ სოკო, სხვაგან თუ არის
 არგვეთში, ანაქც ხარობს; ვარგობს; აქვე ნუხანთ ყო
 ველ ნაირ ცხოველს: ქვე-წარმავალს, ინადირ მხეცებს,
 ფრინველს ჩიტებს, მტაცებლებს, მგალოძლებს; თუ წყრილ
 მწერებს, მატლ-პებლებს, ბუზებს, კალიებს და სხვა
 უსახელოსაც ბევრს, რაც-კი არგვეთში ნაშიერობს
 მდინარეებში ბლომად არის: ბუჯა, ჩოლაბური, უროფ
 ბის-ღელე, ტყემალოური (წერილ-კაკალა), ბრუტდიანი-ღელე
 ლე, კაპრიან-ღელე და სხედ გადაჯგიმულ წიქვილებსაც

თვალს ვერ აურჩევთ, კისერს იტეხენ სულ უსაქბავობით! ჩვენები იჯრობით ჰქბავენ: დილას სადილისთვის ამოაცან-ცალეებს და სალამოს ვანშმისთვის, თუ ერთად სიმინდის დაფშვნა დაეზარა, ან და ძველი ფქვილის ქადი არ იამა და ახალ-ახალი მოინება. ზამთრობით ხომ ხინწკალსაც არ მოიღებს ფეხზე! ფეხი გამესვრება ტალახშიო და მდინარეზე როდი-ლა ჰკადრულობს საქბავის წაღებას! კარზე უბრუნავს ზოგიერთებს აგერ ეზოში მოჩხრიალე პატარა ღელეებზე ერთი-ორი ქვა, და შორს წაღებას რას გამოჩეხება?

ეს ღელე-მდინარეები მორჩილებია, პატარაა, მაგრამ კალაპოტი-კი კი მოზრდილი აქვს—იმერელივით ფუტ-ხურაა და გაუტანელი, ფხიკიანი და ყინიანი: ზაფხულობით რომ კენჭებზე ველარ ხტის დამშრალი და ძლივს-ლა მიწურწკულებს დაწრეტილი, მოდიდებული ამ განიერ კალაპოტშიაც აღარ ეტევა: გადადის ნაპირებზე და ქნლებში ზღვასავით აგორბული ზღაზენით მიიგლაგნება, და აქამდე რომ მიწას არ აჩნდა, ახლა მთა-ბარი მიაქვს, ჰგლეჯს ყველაფერს, არეს ღრიალით აყრუებს და ქვეყნიერებას წაღევას უპირებს. ეს ღელეები ჩოლაბურს ერთვის და ის კი ყვირილში ჩადის, გზაზე მრავალ სხვა ნაკადულებ შვერთებული. ბევრი წვრილ-წვრილი ღელეები ერთვის ადგილობრავ ნაწრეტი წყლისაგან შემდკარი, და ამიტომაც პირ გამოზაფხულს ყვირილაზე ადრე თბება და ამ სითბოს გულისათვის-კი საქვირითოდ ქვირითობის დროს თევზი ყვირილიდან ჯოგად შემოუტოვებს ხოლმე ამ შემთბარ, შემდორებულ წყალს, როცა მთავარი წყლები ჯერ კიდევ ნამქერით არის შეტბორებული, და აქ, ამ აქრილ დაწმენდილ წყალში ქვირითობენ ან, როგორც აქ ამბობენ, „ტობობენ“, თუმცა ტობს გარ-

და, სხვასაც ბევრ-ჯურის თევზს იზიდავს ამ დროს შემთ-
ბარი ჩოლაბუბი; თევზიც ძალიან გემრიელი იცის და ხალ-
ხიც ძალიან ეტოვება კიდევ.

ეს ერთად ერთი სოფელია მთელს არგვეთში, სადაც
კაცმა უწყლოლობა, თუ მისი ნაკლებობა არ იცის.
არგვეთში საზოგადოდ, სასმელი წყალი ნაკლებია ძალიან,
იშვიათია წყარო, რომ ხელი არაფრისა ჰქონდეს! წყურ-
ვილით ხახა ამოუხმება უცხო ადამიანს და აქაურ ნო-
ყო-წყალს-კი პირში ვერ ჩაიკარებს, აქაური ცივ-ცივი;
ანკარა წყაროები-კი სწორედ მთის ჩუხჩუხა ნაკადებს
მოგაგონებსთ! ჰაფა გრილია და ზოპიერი. მალღობი
ტყით დაფენილი სერები, ძირს ვაკეზე გაშლილი „ლალა-
ტყე“ ცივი წყაროები, ხშირი ღელეები და ახლოს
მდინარეები ჰაერს საკმაოდ აგრილებენ და ისედაც ლამა-
ზი შეხედულობა სოფელს თითქმის საზაფხულო, სააგა-
რაკო ადგილად ხდიან. მთის თოვლიან მწვერვალებიდან
გადმოვარდნილი ცელქი ნიავი, სხვაგან რომ ვეღარსად
იკიდებს ფეხს თუ იკავენს თავს არგვეთში. მოსხლეტილი
პირ და პირ ამ სერებს შემოუტოვებს... შემოუქროლებს
გარშემო ერთსაც, ფრთხ-მოწყვეტილი შევარდენივით,
გაფურჩულ მუხნარს და, აქ რომ შეეთამაშება ცაში მო-
თამაშე ხის ყლორტებიან კენწეროებს, ნორჩ კენწლებს
შეარხევს, აქვე—ახლოს ცივ მდინარის ჰველებში გან-
ბანილი, სიგრილესაც აქ სტოვებს მთლად მისი ნაზი
სიო, აქ აბარებს სულს მშობლის მსგავსს ძიძას, მალაღ-
ტყეს და, წელ-მოწყვეტილი მის დაშორებით, გაექანება
შერე ლაგვარდი ცის თოვლიანი კიდისაკენ!.. დასავლე-
თის გრილი ნიავი საკმაოდ აგრილებს აქ სიცხით აქო-
ქინებულ ზაფხულის ბუნებას, საცხე-პაპანაქებაში სულს
უბრუნებს შეწუხებულ სულდგმულს და აცოცხლებს

გულს მომაკვდავ დამიანისას, თუ ხანდახან აღმოსავლეთის ცხელმა ქარმა არ შეუქვენა და შეუხუთა სული!

ზაფხული ზომიერია, საკმაოდ გრილა და ზამთარიც არ იცის ცივი ძალიან. თოვლს სანახავად თუ მოგვაჩვენებს ხოლმე, თორემ შობამდე ძალიან ძვირად დადებს, რაც ეს ორიოდ-სამი წელიწადია, არ შეუქვენა,—აღარც ზამთარია უწინდული და აღარც ზაფხული!.. აღრე მთებს დათოვს და მის კალთებსაც თუ ჩამოთოვს, თორემ ჩვენამდე ვერ მოაწევს, ვერ მობედავს... აქ უფრო თოში (რთვილი) და ხოშკაკალა იცის. თოვას-კი ნაშობებს დაიწყებს და მარტამდის გაატანს,—რსიც ღრუ-გამოშვებით წამოთოვს ხოლმე: მოფიფქავს მიწას, მოფარავს და აიღებს ისევ.—და მარტიდან უფრო ხოშკაკალა იცის. პირ-გამოზაფხულსა და შემოდგომაზე წვიმა-ნიაღვრები და დამოკიდებული ამაზე წამქერი და წყალ-დიდობა. ზაფხულობით ახლა და ახლა, აგერ აგერ სეტყვაც შემოკვეჩია!..

ლახაბიანი სოფელია, სწორედ მოსაწონი და თითქმის ყველაფრით შემკობილი. ჩემით არ ვაქებ და სოფელ-ქვეყანად ნათრევი და წოწიალა მათხოვარიც ამასვე აზნობს. აქ რომ ამოსულა, ამ სერზე ბევრჯერ მოუხსნია ორ-მაგრად ბეჭებში ჩაკრული გულდა და გულდამშვიდებით დაუსვენია. სიამით უცქერია აქაურობისათვის, აღწერსით უმზერია შორს მოკველ-უცე კორტოხებისათვის, ჩუმად უმუსაიფნია გულში უტყვ-ბუნებასთან... გული დაუამებია, თვალისთვის წყალი დაუღვეინებია და.. აი დაშურებია კიდევ გამოთხოვება მისი სიმშვენეირით ნასიამოვნებს. „ჩემი დღე კარში დავთოთხავ... ქვეყნის-ქვეყნობამდი ვყოფილვარ, ბევრი ქვეყნებიც მომივლია, მაგრამ ჯერ ასე სოფელი არ მო-

მწონებია... და არც ასე შემკული სოფელი მინახავს ყველაფრით!“ უთქვამს ბოლოს, რომ მიუხედავად-მოდია და ამ მიდამოების სიტუარფე-სილამაზე გულში ღრმად ჩარჩენია... და მაინც ლამაზიც რომ არის! მაგრამ ბუნებამ რა ჰქნას? მარტო ბუნების სილამაზე არას იზამს, თუ ადამიანმაც თავის დალოცვილი მარჯვენა არ მიახმარა? ცოდნით გაშუქებული ქკუა-გონებით არ იკურთხა მარჯვენა და ბუნების სიმშვენიერეც სასიკეთოდ არ გამოიყენა! ბუნება ლამაზია, ლამაზი, მაგრამ ხალხი-კი გამრჯელი—მშიერი...

ნიადაგი მდინარის ნაპირებში სილიანია, ცოტა მოშორებ სილა-ნარევი აყალო, ქალებში—შავი აყალო, და სერებზე, საზოგადოდ, ზეგანზე ყველგან, თიხა ან კირ-ნარევი აყალო, წითელი აყალო, ანუ და სულ კირ-ნარი ან თიხ-ნარი...

მეუწნეობაა ერთად ერთი მოხელეობა, რომლის წყალობით თუ საშუალებითაც ამათ სარჩო-საბადებელი მოჰყავთ და წლითი-წლობით ძაღლ-უმადურად თავი გააქვთ... ხენა-თესვა, როგორც არგვეთის სხვა კუთხეშია—და უფრო შორსაც კიდევ—„ადამ-ჟამის“ კულტურის დაჟანგებული იარაღებით და დახავსებული წესრიგით სრულდება. სულ მუდამ ერთსა და იმავე პირს ჩასცივებიან, ყოველ წელს ამ ერთ-გოჯა-სისქე მიწას აბრუნებენ და სასუქის მიცემას-კი არ ეძებენ... მიწამ ვეღარ გასძლო, ნიადაგი მოცვდა, მოიქამა, ნოყიერება გამოეღია, გამწირდა, გამოფიტდა, ნაყოფიერებას უკალო.

ქალებზე და მძიმე მიწებზე ყველგან, განსაკუთრებით, სიმინდი მოჰყავთ. მძიმე მიწა უფრო წყლიანია, ნოტიო და ნიადაგში წყალს დიდ-ხნობამდე იკავებს,

გვიანობამდე არ შრება, არ იგვალება და სიმინდსაც ამისთანა ნიადაგი უყვარს და ხვავიც ბარაქიანი იცის ნოყიერ ქალებში. ამ სინოყიერეს გარდა აქ სიმინდის თესვა უფრო მოხერხებულა, საიოლოა, ვიდრე თეს-
ლეულობისა. — საზოგადოდ, აქ უფრო სიმინდსა ხმარო-
ბენ, ქაღია აშატი საჭმელი, და სხვა ხორბლეულობას
ხილად თუ დასთესენ. სხვა-და-სხვა რამე რომ დასთესონ,
ან რა სახეირო იქნება? სხვა იმას არ მოუცდის და შე-
მორავგითაც ხომ ვერ შეირავგავს ცალკე! და ისევ, მე-
ტი ჯანი არ არის, ერთი-მეორეს უნდა უყურონ და, რა-
საც ერთი დასთესს, მეზობლებმაც, რომ არ უნდოდესთ
კიდევ, ის უნდა დასთესონ მაინც. ვენახიც ხომ შეკრუ-
ლი უნდა? ამიტომაც ვენახს ისევ ეზოს აკრავენ და
გარემოსაც მიტომ ეძახიან კიდევ ვენახიან ადგილს,
მამულს... ზეგანი ქვიანი მიწა მალე წდება, წყალს
ნაკლებად იყენებს, ცოტას იტოვებს და ვაზიც ამის-
თანა ნიადაგში უფრო ხარობს: ღვინო მაგარი იცის,
ნაკლებ-წყლიანი, ვიდრე მძიმე მიწების ნოყიერ ნია-
დაგში, თუმცა მოსხმა მადლიანი მძიმე მიწაზე უფრო
იცის და გამოსავალიც ბარაქიანი. ამიტომაც ზეგანზე,
სერებზე და ფერდობებზე, როგორც მზატე მიწაზე, ვე-
ნახს აშენებენ, თუ არა სთესენ: პურს, ფეტვს, ბამბას,
თუთუნს, ჯიქურას საცოცხედ, კანაფს, ლერწამს და სი-
მინდსაც, მაგრამ თეთრი წვრილი სიმინდი უფრო ვარ-
გობს. ყველაზე უფრო-კი გავრცელებული ვენახის კეთე-
ბას. ვაზის შენებას მისდევენ და კარგი ღვინოებიც დგე-
ბა — და მერე კიდევ, სარავგადაც უფრო ადგილია სე-
რი ადგილი. — აქაური სერები და სამხრეთისკენ დაფე-
ნებულნი ფერდობ-გვერდოები თითქმის ხელ-მისმით, პირ-
მიყოლით ყველა საუკეთესო სავენახე ადგილებია. ვე-

ნახი, როგორც საზოგადოდ არგვეთში, დაბლარია და ხირზეა აკრული. წინაღ-კი აქაც მალლარად სცოდნიათ, ყველა ხეებზე შეშვებული, და დღეს კი თვით მალლარიც ოლიხზეა დათარგულებული, მაგრამ ისიც აღარცაა სად არის.

დღემდის მთელი არგეთის სიმდიდრე და მასთან ჩვენი პატარა სოფლისაც ღვინის მოსავალი იყო. თუ გამორჩებოდა რასმე აქაური კაცი თავის ხელს, ეს გამოსარჩენიც ერთად-ერთი ღვინო იყო: მითი იცვამიხურავდა—გლესი იყო თუ აზნაური, უხვდებოდა მტერ-მოყვარეს, მკვდარს მითი იცილებდა და ცოცხალს... სული მითი ედგა. უძღვებოდა ცხოვრების ყოველგვარ გაჭირვებას და სოფლის უკულმართს, როგორც იყო, ავად თუ კარგად უძლებდა... დღეს კი ამანაც უმტყუნა: ფილოქსერამ ვაზს სასიკვდილოდ ყურები ჩამოაყრევინა და... ჩვენებიც, ღვინის მოუსავლობით წელ-მოწვეტილები, ვალიდან და ვახშიდან ველარ გამოხუდანს წელი ველარ წამოუღიათ და სახე-ჩამომტირალნი ღამის მათხოვარს დაემგვანონ!!.. ცოტა არ იყოს, ამ წელში კი ღვინის მოსავალმა ბევრი მოიმადრია... შემდეგში ვენახის გამობრუნების—დროებით მაინც, იმედი მოგვცა და მტირალი სახეც ცოტაც არის, გამოგვიბიძარულა!..

სასლ-კაჩი, ქურ-მარანი და სხვა შენობები მარგულად არის ნაშენები, მარგულადვე შიგნით და გარედ მორთულ-მოწყობილი. იგივე ბოძებზე წამოყუნცული ხის სახლები; იგივე ფიცრულ-ძელური წინ მოხვეულით, ოთახ-მოდგმული კათხა, თუ უოთახოდ, წინ-კარით, რაც სხვაგან არგვეთში. იგივე სამ-ოთხ-თვალიანი ოდა, კასალი გული მუხა, ძელქვა ან თელა, აგერ-ეგერ კრამერ-

ტითაც ტუფრო ხშირად ყავრით დახურული. მდიდარი, კაი დაგანძული მოსახლე ჩვენში ის არის, თუ მქადი არ გამოვლია საქმელად. ეს ეშოვება საძლომად, ლობიოც ზედ-მისაწებლად—ხან და ხან თუ ქათმის ხორცითაც ვახსნილა, მაგას ხომ რაღა აჯობებს!—და ზეიდან დასაყოლებლად ღვინოც. აქამდე კი მით მოჰქონდა თავი, ღვინით ყოყოჩობდა მარგელი, მითი იყო გათამამებული და დღეს იმაზედაც ბოდის იხდის მოურიდებლად!...—ოჯახიც მარგულია, მარგულადვე გამრჯელი ხელ-მოსაქნარე დედა-კაცებით...

მკვიდრი სულ 40 მოსახლეა, გვარად: მერკვილაძეები (16 მოსახლე), რცხილაშვილები, ნიქაბერიძე, გურეშიძე, მესხი, სამხარაძე, ჩუბინიძე, ორახელაშვილი და გაბუნია. ტიპით, ხასიათით, ენით, საქცევებით და კილოთი, ტანით, ზნით, თვალ-ტანადობით და გუნება-ბუნებით ნამდვილი მარგველია: ზნე-ჩვეულება, რწმენა-ცრუ-მორწმუნეობა საერთო აქვთ ყველა არგვეთის მკვიდრთან; ზნეობრივი შეხედულება—მკვდრისა და ცოცხლის მოვლა-პატრონობა, თუ ჭირისა და ლხინის, საოჯახო ყოფა-ქცევა, დედა-კაცის და მამა-კაცის დამოკიდებულება ერთი აქვთ მათთან. ამ ზნე-ჩვეულებას-კი, როდესაც საზოგადოდ არგვეთს გადავავლებთ თვალს, მაშინ გავიცნობთ ყველას, თვით მარგველის ტიპს, თავის ცოდნა-უმეცრებით, რწმენა-ცრუ-მორწმუნეობით, სიმდიდრე-სიღარიბით, სახლ-კარ ჭურ-მარნით, ზნეობა-ხასიათით და გულის სიალალ-მართლითა და სიმრუდესიავით, მანამ-კი ეს ვიკმაროთ—ვიცოდეთ მხოლოდ, რომ აქაც, ამ მკირე სოფელშიაც, ნამდვილი მარგველები მკვიდრობენ—სხვა რჯულისა და შთამოვების ხალ-

ბი არგვეთში, ბაზარს გარედ, ვერ ხეირობს და მარ-
გველები ხომ წმინდა იმერლობაა!

სწავლა-განათლების საქმე, როგორც ჩვენი კურთხეუ-
ლი ქვეყნის სხვა კუთხეშია, ისე-კი არის და მეტი არა.
მილოლავს კუს ნაბიჯით, დამუხრუჭებული თამამად
ფრთებს ვერ შლის და თავის მადლიან სინათლის სხი-
ვებსაც შორს ვერ აწვდენს. „მოგვცათ ღვთის წყალო-
ბა,“ წერა-კითხვის მცოდნე კაცები! აქ იყვენ, — ასში
ორს მაინც ეცოდინება!...

სწორედ ის ცოდნა გვაკლია, რომელიც რამდენ-
ნადმე, გულსაც აჯერებს და კუქსაც სიმშვილის სახ-
მილს აცილებს, ადამიანს ხელში იარაღს აძლევს, შრო-
მის, გარჯის უნარს ანიჭებს და მარჯვენას უღონი-
ერებს, ესე იგი სამეურნეო ცოდნა, რომლის წყა-
ლობითაც, ნაკლებს ნიადაგს, რაც შეიძლება, მეტი
მოსავალი გამოვალდებიოთ, ნაკლების ჯაფით; ჩვენი მი-
წის მოხმარება შეგვაძლებიოს, ხვავის გაბარაქიანება,
და მოსავლის განაღდება. აქ არის ჩვენი ხსნა, აქ მხო-
ლოდ! ძვირფასი სავენახე ადგილები გავერნებულაი,
მდიდარი ნიადაგი შეუმუშავებელია, ურიცხვი მადანი
ხელ-უხლებელია და ჩვენ, მის ადამ-ჯამის პატრონებს,
სიმშვილით კუჭი გვიხმება!...

სამეურნეო სკოლები გვინდა, ზედ-მოდგმული სა-
ბაღოსნო ადგილით. ჩვენ სკოლასაც მოეძებნება, ეგუ-
ლება საბაღოსნოდ შეენიერი, სწორედ ზედ-გამოჭრი-
ლი ადგილი, აქვე ეკლესიის გალავანზე მობმული, სა-
ეკლესიო მამული „იონჯა“. ეს ერთი ნაჭერი აქვს კი-
დევ შერჩენილი ეკლესიას და დღეს ესეც იჯარით
არის გაცემული 27 მანეთში. აი, კაი იქნებოდა, ეს
ადგილი სასოფლო სკოლას დათმობოდა საბაღოსნოც

და ბევრის წილადაც აჯობებდა ჩქედან შემოტანილს
27 მანეთს მაშინ მძისე სარგებლდა... მაგრამ პატრონი
სად არის! მოთავე ვინ არის საქმის?... ქაქმე ის არის,
რომ სკოლის ასაგებად, რიგიანი მასწავლებლის მოსაწ-
ვევად, რასაკვირველია, ხელი უნდა გამოიღოს და თა-
ვი გამოიღვას მრევლმაც... მზა-მზარეულს ჩვენთვის აბა
ვინ რას გაიმეტებს!? სოფელსაც ხარჯი დასჭირდება—
და ამ ხარჯს ყველა ერიდება; სხვა, რაც გინდათ ის
უთხარით, მოგიწონებს, თუ არა ვრ დაგიწუნებს—და
ფულის შეღვევას-კი ნუ გააგონებთ, თორემ ზურგს შე-
მოგაქცევს, და ყველა ჩამოგეცლებათ, ყველას ფუ-
ლის დახარჯვა ძალიან აფრთხობს აქაურებს, თორემ
ისე, უფულოდ ყველა მოგგწონებს და ტაშს დაგიკრავს
სიამით. კამა ყველას უყვარს მუქთად, და ხარჯი-კი ეზაუ-
რებათ. მოგეცათ სიკეთე, მზა-მზარეულზე, ვეალებ-გა-
მოპრაწული ესენი არ იყვენ! მაგრამ სუფრა მზა-შარა-
ზე ვის გაუფენია? „შენი თუ არაფერი იხარჯებოდეს,
ლხინს ნურა გირჩენია-რაო!“ — ტყუილად-კი არ არის
ნათქვამი! ეს ბრიყვს უთქვამსო, იციან ხოლმე, მაგრამ
აქაურებზე—და გარეულებშიაც, ბევრი გამოჩნდება ამ
ანდაზის სიამით მკმეველი, ნაცხადებად თუ არა მალეუ-
ლად მიინც.

შესანიშნავი ადგილებიც არ აკლია ამ პატარა სო-
ფელს, მაგრამ მათში მხოლოდ ზოგიერთს დედასახელებთ,
შესანიშნავები, „ნაძრახ ადგილებს“ გარდა, სადაც, სოფ-
ლის ცრუ-მორწმუნეობით, იმალებიან, ვითომ მანენ
სულები ანუ „მამნები“ რდგორც აქ იტყვიან
სხვატ ბევრია:

1) ჯვარცმის ეკლესია, 2) ჯვარცმა (ხატია), 3)
თრმა (მოციქულის) თავი (ხატია), 4) ხელით ნაქარგი

გარდამოხსნა, 5) ბეშუაშვილის კოშკი, 6) საკვირაო, 7) ქვიტ-კირის ხიდი, 8) აბაშიძის წისქვილის ნანგრე-
ვები, 9) ნასახლევი, 10) სუროიანი საყდარი, 11) 730
ჩაფიანი ქური.

ისტორიული ნაშთები. სუროიანი საყდარი ჩოლაბურის
მარჯვენა ნაპირზე სდგას. ეს უბრალო რიყის ქვის და
ხვინქვისაგან არის ნაშენი. ორი კედელი კიდევ მთლად
შერჩენია, სამხრეთის დაქცეულია სულ და დასავლეთის
ჩამოქცეულ-ჩამონგვრეული (ზედა ნაწილი); ცა თუ თა-
ლი აღარა აქვს, მაგრამ ქვის ნაცვლად სუროთია დღეს
შეკრული: გარშემო ისე შემოხვევია და დაუბურავს,
რომ კედლებიც აღარ მოჩანს, და შიტომაც უძახიან
„სუროიან საყდარს“. ეს ყოფილა სოლომონ I-ის წი-
ნა-დროული მეფეების საყდარი „ჯვარცმა“ და საზაფ-
ხულო სასახლეც იქვე მდგარა ახლოს. ბევრს ახსოვს
ამ სასახლის „ქვიტკირში“ დატანებული გასკენილ ხის
საძირკველი დაურღვევლად, თავებ-შერუჯული, დიდი
მუხების ჩრდილში, მაგრამ დღეს აღარც ის მუხები
და აღარც ის საძირკველი. იქ, სადაც წინედ მეფის
სასახლე ყოფილა, დღეს ზედ მესხის დაფშუტული ჩა-
ლიანი ქოქოლადა დგას და, სადაც ოდესმე სიცოცხ-
ლე ჰყვოდა, ახლა იქ კვამლი-ლა ამოფუის, ხის მი-
მქრალბებული სიცოცხლის ცეცხლი ზე ის გვატყობიებს—
„სიცოცხლე სულ ჯერაც არ ჩამქრალაო!..“ აქ ჰქონე-
ბია მეფეს საზაფხულო ბინადრობა და ვარციხიდან წა-
მოსულიც პირდაპირ აქ მოვიდოდაო, იტყვიან ხოლმე.
ამ საყდარს წინ ქვიტკირის ჯებირი აქვს, სულ ცალი-
ერი დაცემენტებული კირი, — აღბად წყალს რომ არ
გადაეხეთქა!.. ამ ბეგზე ჯიხური ყოფილა წყალზე გად-

მომდგარი; მალალი სეფა, მუფის საფრილობლად... დღეს
ამ ჯიხურსაც შეახეს ხელი და შლიან...

პირდაპირ, გამოლმა, მალალ კოჭზე გადმოსკუბუ-
ლია მალალი, ოთხ-კუთხიანი კოშკი, თლილი ქვისა-
განაშენი, ზრმაღლებელს, წაწოწოლავებულ...
ვიც გადაგლევილი აქვს. ეს საყარსულო ყოფილა აღ-
ბად სასახლის და ერთად-ერთი კოშკია, თუ არ ვსცდე-
ბი, მთელს არგუეთში; ჩხარის მრგვალ კოშკს თუ არ
მოვიხსენიებთ.

ქვიტიკის ხადა წოლაბურზუნ გადებულნი და „სკუ-
როიან საყდარივით“ ესეც რიყის ქვისა და ხეივქვა-
კირისაგან არის მხოლოდ აშენებული, თითებ-გაშლილ
კვანჩხის მსგავსად მოყვანილი; წელ-აზურგულეული
კარგად გაგანიერებულ კუთხესავით, ოთხ ქვითვირ-
ბურჯზე დაშვებული, მაგრამ ორი ნაპირი მიწაშია ჩე-
სული და ამიტომაც ამათ უფრო სათავებზე ეთქმის, დე
ორი-კი იქით-აქეთ საწელურია. ვინ იცის, რამდენს
წელს გასძლებდა! მაგრამ მოუვლელობით გაცვეფილი
ისეა გათხელებული, თუ პატრონი არ გამოუჩნდა, მა-
ლე გაწყდება წელში... ერთგან წყალი გაუჩნდება შიგ,
მაგრამ მიმხედან პატრონი ვინ არის? არაფინ, ყარ-
და... „ერდი ღმერთისა,“ და „ღმერთს“-კი აშხს
გარდა სხვა ცხებერი აქვს საქმეს... ამბობენ... გალ-
მა-გამოლმა ბურჯში თითო თუნგი თეთრი მარხია, რომ
წახდეს, იმან გააკეთოსო, მაგრამ, რამ აღვიღოს, ვე-
ლარ ასახელებენ. ეს არ უთქვამთო, ზღამ სიხარბეს არა
ვინ წაეძლია და უკეთურებს ხინდიც ძალით არ და-
ენგვრიათო... ზოგი ამბობს თამარ დედოფლის აშენე-
ბულიაო: თითო-ერთი ქვა და ლეჩაქის ყურში გამო-
კრული კირი ყველას მიჰქონდათ, ვინც თან ახლდაო;

და, სადაც დასჭირდებოდა იქ დაყრიდნენ ქვასაოღა ვიზნ და ხილს ხელად ვააკეთებდნენ ზედ და გავიღოდნენო. ეს ხიდიც ერთ დღეს არის აგებულდი; იმდენი მსლტებელი ჰყოლია თანაო. მაგრამ ეს თქმულება უფრო თამაზ რის ძლიერებას ამტკიცებს, ვიდრე საძირებელ სიმართლეს. უფრო ლევან აბაშიძეს აწერუნ: მის აგებას; აი თქმულება:

დიდი ლევან აბაშიძე (დილიკაურელთ აბაშიძეების ძეგლი) დიდ-მეფე სოლომონის გულის ბიძა-ოყო; მოურავი იყო მეფის და, მეფე რომ მომკვდარა, სამეფოც იმას ჰავარდნია ხელში. მეფე ცოტა ღალბათი კაცი ყოფილა და სამეფოც არეულ-დარეული დაუტოვებია. დიდი მეფე სოლომონი სამი წლის დარჩენილა მამას. ავალს უჭრიდა თურმე ლევან აბაშიძეს და დედამაც მოარგდა, გადაუმალა ბაფშვი. ტახტი-კი აბაშიძეს ჩაუგდია ხელში და ყველა მოწინააღმდეგე დაუმორჩილებიჲ. მკითხველებისათვის თავები დაუყრევიანებია, სხვები ურთ დაუჩუმიებია ყველა და სამეფოს მოწყობას, მოწეს-ჩინებებს შესდგომია. აუშენებია ეს „ქვიტკირის ხიდი“ ჩოლბურზე, კიშურაზე „ვირი-ფოლას ხიდი“, „ქვიტკირის წყარო“ საბიბში და აბაშიძის „ქვიტკირის წისქვილი“ ჩოლბურზე (ხილს ზეით არის, იქვე ახლოს). რომ შექნილა ოც-დარვა წლის დიდი მეფე სოლომონი, ტახტი მოუთხოვია ბიძისათვის. ბიძა ვეღარ შელევია ტახტს—მეფობა თვითონ მოუნდომებია, და მოსვლიათ ჩუბტი. მეფეს მაშინვე ყველა აჯანყებული თავადობა მიმხრობია და ომი ხრესილზე (ოკრიბაშია) ყოფილა იქ მოუკლავთ ლევანი და, რომ უნახავს მეფეს მკვდარი, — „მიაყარეთ, მიაყარეთ მაგ ძაღლსო!“ უთქვამს. და მერე მიხიანაკეთებიც აღარაფერი ნდომებია გუჟმ

ვა, დაეყენებია წისქვილის რაფო გაუქრევიანების (ქვბთნ კირის უოფილა ყველა რაფიც და ზედვე გადმდგარწ წისქვილიც) და ხიდის დასანგვრევადც დაეყენებოზ ხდლო- ხი... ერთი პირი გადაეძროთ კიდევ, რიკულენი ჰქონ- ნოდა და ისიც მოეცილებიათ და ანგრუედენ თურმე სულ, მაგრამ მოსულოყო ერთი მიხრწნილი, სულ ყა- ქის ფრად გათეთრებულბ მოხუცი, იღლიებში ჯოხებ- მიცემული და უყვირია, უტირია, მოუთქვამს:

— „ვაი ჩვენს უბედურებას, ჩვენს მოსწრებას!! ჩვენ შავ-დლიანს, უბედურს, უპატრონოს, უმეფოს!! მეფე უფლისწული ხიდს, გზას ქე უნდა აშენებდეს, ვკეთებ- დეს თუ ქე არღვევდეს, აქცევდეს?! აქცევს, მაგრამ რას უპირობს ხალხს, სამეფოს... ან თვითონ თავის თავს... ან აქ, ან იქ, რა აცხოვრებს, რა?!.“

— შეგიძლია ეგ მოახსენო მეფეს? უკითხავს შოუ- რავს.

— როგორ არ შემიძლია!.. მაგრამ მეფესად არჩის, სად? მე ვინ მაჩვენებსო!!

— მეფე, აპა, მუხურაშიაო... უიფოც იბოლოცად

— უჰ! მე იმის ნახუა ქე სად შემიძლთჭ? აპა... ორბ ჯოხითაც ველარ დავიარებო, უთხრობიჯ გულ-დაწყევ- ტილს.

— მე წაგიყვან, მხოლოდ შენ ეგ უჩხარო. შერ უჩერებია მაშინვე ხალხი, ის მოხუცი შეუჯენია ცხენ- ზე და წაუყვანია მუხურას მეფესთანსე იქ მეფისთვისც მოხუცს შეუივლიზ, შეუტირია, და მეფესაც ხიდის- დარღვევა დაუშლია, მხოლოდ, რაც აეძროთ, ის აღხრ გაუკეთებიათ და იმ დღიდანაც, სხუა რაც დარჩენოდა დაუნგრეველი, ხელი აღარაფრისათვის უხლია. წისქვი- ლი-კი მერე ქაიხოსრო აბაშიძისთვის (საქარელი აბა)

შიძეების პაპა) ეწყალობებია (ბუში ყოფილა ლევანის),
შეურიგებია და მისი ქონებაც ყველა უჩუქებია და
მოურავობაც ამისთვის მიუცია. გაჩეხილი რაფი ამას
ხის რაფით შეუერთებია, გაუახლებია ძველი წისქვილი
1803 წლის მარტის 30-ს და ერთი ქვაც „ჯვარცმის-
თვის“ შეუწირავს, მერკვილაძეების საკმოდ.

საკვირავს — უწინდებური პატარა საყდარია. აქ ყოფი-
ლა დასვენებელი ანთომა მოციქულის თავი“ და საწი-
რავადაც მღვდელი თურმე ერთხელ აღიოდა კვირეში
ჯვარცმიდამ — და საკვებრაც მიტომ რქმევია. დღეს სა-
მე კედელია დაუქცეველი, ორი მთელია სულ და
ერთიც გაბზარული, მაგრამ ჯერ კიდევ დაუცილებე-
ლია. წინა კედელია მხოლოდ დანგვრეული და ცა სულ
ჩამოქცეული. ეს გაუთლელი, ყამირი ქვების ოთხ-
კუთხი შენობაა. ზოგიერთი იმ სიღრმეა, რომ ძირიდან
ცამდე უწევს; კედლებზე მხატვრობა ყოფილა, — დღე-
საც ემჩნევა, მაგრამ გამოცნობა აღარ შეიძლება, რად-
გან კირი ჩამოფხეკილა კედლებზე. ეს საკვირაო ჩვენი
საკუთარი ყოფილა, მერე აღარ უძებნიათ შეკეთება და
ხატიც აგერ ახლა „ჯვარცმაზე“ გადუსვენებიათ. დღესაც
ამ ორ ხატს „ჯვარცმას“ და „თომას თავს“ მერკვილა-
ძისას ეძახის ხალხი: „მტყუანს მერკვილაძის ჯვარცმამ
რესხოსო“, „მერკვილაძის ჯვარცმა არ გამიწყურესო“, ასე
იფიცავენ ხოლმე. ძლიერადაც მიაჩნიათ ძალიან. დასა-
ფრცავად და გადასაცემად აქ მორბიან და სამართალსაც
ამხატებს აქრეზინებენს დღეობაც ამ ხატის — თომას მო-
ციქულის სახელზე გვაქვს დადებული და სოფელიც მალაღ-
ახალ კვირეს (კვირაცხოველობას) იხდის.

სურვილი, რამდენი დღეა წელიწადში, იმდენი კოკა-
ლენი უნდა ჩავსათო შიჯე მამ შინდან ოცდაათი, თუ

თორმეტი ($2 \times 365 = 730$) ჩაფი ანუ ფუთი. ერთი ნი-
კოლოზ მერკვილაძის ვენახში მარხია, სხვაგანაც ყოფი-
ლან, მაგრამ დამტვრეულა და თავ-წასილულია.

კაცები: მიზალო მერკვილაძე—შესანიშნავი მეზღაპრეა
(ვაშკაცია ჯერ).

ნესტორ მერკვილაძე—ოც-და-ერთი წლის არის და
თვალ-ტანადობა შეიდი-რვა წლის ბავშვისა აქვს: ზერელ-
ქვერ-ღე ავადმყოფია და ეს ავადმყოფობაა მიზეზი კი-
დეც, რომ ზრდა მოშლია სხეულს და ტანიც ვერ აუყრია.

ექიმები: მასია ჩუბინიძე (მოხუცია) ბრახს ექიმობს,
რალაც ჭია ყოფილა და იმის შხამსა ხმარობს ცოფზე;
ასმევს ცოფიანისგან დაკბენილ ძაღლს და არჩენს; ძაღ-
ლი გადარეული (გაცოფიანებულნი) თუ ზრ იქნა სულ,
მისწრების მეტი არ უნდაო, მხოლოდ საქონლის: ხარისა
და ცხენის წამლობას-კი ვერ ჩემულობს; ადამიანსაც აქი-
მობს.

ხალხური ლექსები.

(შეკრებილი სოფ. არგვეთში აფრას მერკვილაძისაგან).

მ ა რ უ ლ ი.

აღაზანსა და იორსა

დავყოფ ჰირსა და ყლაპს ვუზამ.

ას ლიტრა შეილდსა მოვზიდავ,

ცას ისარს ვესვრი—ფშენას ვუზამ;

ქვეყანას ჰანღურს ამოვკრავ;

შევაშინებ და ბაქს ვუზამ:

ბიჭი ვარ ამისთანაი,

იცი, მე უნეს ქმარს რას ვუზამ?..

— ვაჟო, სად იყავ მანამდი,

ოდეს არ ვიყავ ქმროსანი!

დღეს ღმერთმა ქმარი შიბოძა,

ძალიან დიდი-ყმოსანი;

შინ მოვა, აბჯარს ჩაიცივამს,

გამოვა ქარქაშოსანი,

შვიდასს ჩამოჰყურის შენისთანას

შიშველი, პერანგოსანი.

ამ ჩემს ძმასა დაშვენდება

მწვანე ჩოხა სკალატისა,

ზე შილიფად შემორტყმული

ხმალი ოქროს ქარქაშისა,
 ომში შესვლა, შეტოვება,
 ხელთა მშვილდი აღმასისა...
 გული აქვს გაუდრეკელი —
 აგრე უნდა მამაცისა!

როგორ გაქო, როგორ გაქო!
 თეთრი სპილოს ძალა გაქო;
 მიიხედავ, მოიხედავ,
 აღმასისა თვალი გაქო;
 ბასრი ხმალი წელს გარტყია,
 მარჯვე ლახტი ხელთა გაქო;
 რაზმის ომში რომ შეხვიდე,
 სიკვდილისგან ზნე არ გაქო;
 მტერსა უშიშრად შემოჰკრავ,
 გულსა რიდი არა გაქო!..

ჭეონიები შეიყარენ, რჩევა მისცეს ერთმანეთსა. [ს; სოსიამ სთქვა: „თუ თქვენც მიჩნევთ, დაფატიეებ ძლიერ მტერ-
 მას ჰგონია, მრავალს მასმევს—თავს დაფუშეებ სეცის მესსა;
 მისსა ლამასსა უმანებსა ვაურევიებ ცხელსა ცრემლსა“.
 კაცობეი დაბაზს მივა, ბედაურ ცხენსა შებძანდა.
 —უმანებო! უგვლა შეახელ, ჭამს მიზირობს ჭეონია.
 —ბატონო, ნუ მიბძანდები, კიდალატებენ, კონია.
 —ჩემს დალატს როგორ გაბედავს ხოსიელეი ჭეონია?
 ჩავალ და ცოლს შირონს ვუცხებ“... გადმოიარა ბორია. *)
 ჩავიდა, სროლა შეიქნა... ორი კი მოხვდა, კონია!
 საწყაღ კაცობას, ნათოფარს, გადმოდებია ქონია;

*) ბორი—სოფელია ხარაგაულს ქვემოტ მდებარე.

ფიცხლად ბიჭები მიათრევენ, როგორც რომ ბეჭტის ღორიას;
მინდობიდა კაიტანეს, ვითამ გათლილი ბრწყლია.

ღაჯღა და წიგნი დასწერა, მტრედს გამობა მსარდა.

— „ეს დედა-ჩემის მიათვით: მე ვერ მოგივალ სხანდა;
ჩემი ცოლი ქმარს მიეცი, მე რომ მჯობედს თვალ-ტანადა;
თეთრი ფირფული უუვარდა, არ დაძლებს შავადა;
ხშირი თმანი გაიშალოს, ცრემლი გაუშვას ღვარადა“.

საქოფაძეო

ჩვეულება არ უმორწმუნეობა

ეს დიკში ილა ვჭამე,
ადგომას გამასსუნდა. —
ნურც მაცივებ, ნურც მაცხელებ,
ნურც მაჩვენებ ქვე-შავადს!

თქვენს ქალებს — ვირის თავი,
ჩვენს ქალებს — გვირის-ტავი!
თქვენს ვენახში — კიმზლა-კიმზლა,
ჩვენს ვენახში — მტევნა-მტევნა!

არული კუდიანებსა,
ჯვარი აქაურობსა!
თქვენი სვით და თქვენი სჭამეთ,
ჩემსს ჯვარი დაგვიწერეთ!

ჯვარი სწერია
შენი თვალისაგან!

შენი თვალი — ქვას,
შენი არმივი — ძაღლს!

ს ა მ ჯ ა ხ მ .

ვაი, ღედა, რა ვიგონო
აჭი ღედა-მთილისაო!
დაფუძეობა და კუტს მეძახოს,
აფდგობა და — ძუნძულასო,
თუ ვჭამ რასმე — უღაპიასკ,
თუ არა და — წუნისას.
მომიუენა ჭუჭულებსა,
გავატანე ძერასაო.
ღმერთო, შენ გამოათხრე
წუთი-სოფლას მზერასაო!

გამხიარულდი, ბუნარო!
შტეცხლობასა სწუნარო?
ხანდისხან მტერსაც ევედრე,
სულ ჩემს ამაჩა ნუ ხარო.

ჩვენო ერისთვის ბუნარო,
რაკა მარტკა ეუუხარო!
სტუმრები ბეგრი მთვადის,
მისხინძლობასა სწუნარო?
აღე, მისხინძელს უთხარო:
გულჩახარობილი ნუ ხარო!

ურმოულ შეშას მოკაური,
გამხიარულდი ბუნარო!

ჩემო ლეკურ-დამბახო,
სახსაკუნო ჩამახნო!

სატრფიალო.

ზირ-სახოცს გამოგიგზავნი,
ჩემი ხელით მოქარგულსა;
შიკ გაკიხვევ სულსა და კულს,
შენგან დამწვარ-დადაკულსა.

ეს სოფელი შენთვის მინდა,
შენ გიმზირო, ჩემო მზეო;
მაგრამ ფრთები არ მასხია,
გადმოფერინდე შენთან მეო.

აქედგანა და შენამდე
ვარდი მასხია ელამდე!
რო ვინმე გამომიშვებდეს,
სულ ფრენით მოვალ შენამდე!

ქვეშ მიმინო-შევადენი,
მალლა იბუდებს ბარია. —
ტან-წვრილო, ტანად ლერწამო,
გიურია შავი თვალია,
კიშრისა თმასა კინძრევდა
ზედან. ქვედანი ქარია...

ღმერთმან იცის, არ მენახოს
შენს უტურფესი ქალა!

ქალო, წითელ-პერანგა!
შენ რომ წახვალ, მე რა ვჭქნა?

ერთის ნახვით შემეფარდი,
ტულში დარდათ ჩამეფარდი.
ნეტამც, სულაც არ მენახე,
რადგან ასე შემეფარდი!

საუფარლო, მოგწერ წიგნსა,
მოკეხევეი, მოკვამ ჭირსა!

ღთხივ კუთხით მზეს ვეძებდი,
ერთი ვნახე, მეტი არა...
ვაჭ, თუ ტული შეუწუნდა! —
სუსტია და ვერ იარა.

გადავაგდე მარგალიტი,
ამოვიდა გუბე წყალი. —
ნეტა მომკლა შენს კალთაში,
შენი ხელით მასვა წყალი!
ამას მაინც იტუვის ვინმე:
„მისთვის მოკვდა ი სწყალი!“

რა ხანია, მტერისაგან
ჩემი თავი დამსმენია!
არც მასვა და არც მაჭამა,
სულამც შენთვის მამზერია;

შენი მხმა ტკბილი, ხან-ხანია
გაუსხლეტლად მასმენას;
შენ ჩემზე გულათ გამეოფა,
ჩემსას, მარგინ, გარჩეუნის!

მიუვარს შენი თმა ქუჩუნი,
შენს სიუფარულს ვერ ვაღდგურნი!

მეშინია ბოქსისა, გინტე
ცაწვადება დენსაოცა მცდარ
დაილოცა ბერი-ჭატი,

მარ გამტეხი იფიცისათა
მეშინია — მის გულსა

ჩემო შეგლელო, ჩემო მწველო,
ჩემო ცეტესლის მომდებულყო
შენ რომ ცეტესლო მიმივიდო,
მათხარე წრითა გავინელო!

ნეტა ინათ მაქცია—

კავებზე დატელებულა
ნეტარა ხიტად ლაქცია—
უხეშია კადმეუბოდე,
შაქარაგენულად მაქცია—
ენაქუ დაგადნებოდე.

აიარ-ჩამოიარე,

ჩემო თა-გუნდისათა!
სუფრას იფენი არ დამოკნე,
ჩემო ლეჩქამ-ტანისათა!

„სეტას ღვიფაზე“ სეტა ფანსერი
 ვარსკვლავებსაც დავენსე,
 მთვარემ კაცო მომიგზავნა
 — „სეტა, აქვიაფი, რაღა წარმანსე?“
 — „შენ მომიკვდე, არა მტალდა:
 ქარტის ქუდსა ვეკრავდი,
 ზედ მარგალიტს ვაყოლებდი,
 კრავლისი ქუდსა ვაყოლებდი.“

ზატარა საფარულთ,
 რისთვის მომიკალ გული?
 გლიამი გაბზარდე,
 ვით მისის ბუღბული;
 შაქარს ისე გატყვევდი,
 როგორც შველი დავაჭრი!

მე რომ ვეგდებოქს უჩის, ინდი
 ვსავლები ხელა-ხელა.
 ეგელა შენ გენატვალის,
 ხემო ციციხათელა!

სულთა შიგნა, მოკეწურა,
 სიტუვა ეწერა მრავალი.
 ვერც ფანსე მისი მომტანო
 არც არის ფენსე მავადი,
 ეშაქარს მხანავადი,
 ფრინველებს არის იმავადი.

წვიმა მოდის მასველებს,
დარდები არ მასვენებს...
იმას კი ვენაცვალე,
ვინც რომ ხშირად მახსენებს!

ყოველი ჩიტი ბუდეს ზის,
მიმინო კაკაბიანა.
ნეტამც ჩამაცვა წალები,
შენ წინა დამაბზიალა!

საყვარელმა ასე მითხრა:
„ძალით ვერ შეგიყვარებ;
შორით დაგწვავ და დაგდაგავ,
ახლოს არ გაგიკარებ!“

ქალო, შენი თეთრი კაბა
თეთრად გაგიხამებია,
ჩემი გული შენ მოგიკლავს,
სხვისი გაგიხარებია!

საყვარელო, სად მოგნახო,
სად დაგიგო ველთა მახე?..
ჩემი გულის მოსაკლავად,
ნეტა, სულაც არ მენახე!

ნეტარ, გოგო, დედა-შენს,
რო გაუზღიხარ შეილათა:
არც გინდა პირის დაბანა,
არც უმარული ხშირათა!

წელი მტკივა, გვერდებიო,
უცოლ-შვილო ვბერდებიო;

რა გენადვლება, იქროლოს
ზენა ქარმა და ქვენამ,—
იქნება ერთად შეგვყაროს
იმ ჩვენმა ბედის-წერამ!

გაზაფხულზე აყვავდება
ურუშა და ბაიაო;—
შენ რომ გლახა ქმარი გყავდეს,
მე რა გიყო, დაიაო!

ზემოთიდან წამოვიდი,
წამოვიდე ნამგალიო;—
გოგოებში გავერიე,
როგორც თეთრი მამალიო!

ქალო, წითელ კაბაზე
ნემსი დაგკიდებია.
თუ ჩემს გარდა სხვა გიყვარდეს,
ცეცხლიც წაგკიდებია!

ღვთისაგან პატივ-ნადებო,
რად გინდა ჩემგან ქებაო:
უფალმა მოგცეს სიმდიდრე,
ბატონთან პატივ-დებაო.

დედა-ჩემო, გამათხოვე,
რას მიყურებ, რასაო,—

გათხოვდნ ჩემი ტოლები,
გაუყენეს გზასაო!

პატარა გოგო ვიყავი,
პატარა თინიელაო;
პატარა ბიჭი შევირთე,
პატარა კვირიელაო!

ნეტა, ცა მომცა ქალღდათ,
ზღვა მელნად, და ტევრი კალმათ,
მზე მწერლათ, მთვარე მკითხველათ,
ვარსკვლავი სარონებელათ;
ეგ შენი თავიც აქ მომცა
სამსახურისა საგებლათ.

რა ღირსა შევი მელანი
თეთრი ქალღდათის წერასა!
დახედე კუდსა ანბავსა,
შევარდენი ჰყავს ძერასა;
გაუფრინდება, წაუვა,
გული დაუწყებს ძგერასა;
აქეთ ის კვდება, იქით ის
ვაი მათ ბედის-წერასა!

საყვარელი მისხვის მინდა,
სიცოცხლეში გამახაროს;
რომ მოვკვდები, დამიტიროს
ცხარე ცრემლი მომაყაროს.

ს ა ლ ხ ი ნ ი ჯ

დავლიე ღვინო, მან მომკლას, არა და—მისმა სურვილმა!

ღვინოს დაუღევ მარგუელსა, არც წყელს მატკენს, არც გულს.

მასწინძელი მასწინძობს გულითა მხიარულითა,
ახალი ჩქემა ღახა მარანში სიარულითა!

ვადდეგროქლოთ ის კაცი, ვინც! რომ იყოს მამაცი,
ცოლ-შვილს კარგად ინახავდეს და არ იყოს. წარმადი.

მ უ ზ უ რ ი

მ წ ა ლ უ რ ი

ოდელია სამარგულა, ჭო! უღვინობამ დაგვანულა, ჭო!
ოდელი-ოდელი-ოდელია, ოდელია ხანანა, ჭო!

ნამტალი, ჩემო რკინაო, გასჭერ, გამოძიე წინაო!
ჭებ, ჭობ! ჭებ, ჭობ! ეკა, ოკა! ეკა, ოკა!
ავხე, ავხე, ავხე, ავხე! ბიჭო, ჩემი შკატა ნახე!
ჭებუნა, ჭებუნა! ეკა, ოკა! ეკა, ოკა!

აღაღ მაქო, თაღაღ მაქო — დიდ-მინდობა ეხს მაქო
მუშა ბეგრი შევიწიე, ლუკმა-პური აღარ მაქო!

ხის წვეურში ჩიტი გვამდა; გიღლით ჩამოგიტანეო;
საწინაყელში რომ ჩაკარე, ჟეხით გამოგიყვანეო;

ქვეყნები რომ ჭეჭიერებს, ჩაფიას გამოვიტანო;
ამდენი შრომა გაუწიე, მაინც არ გამოიტანო.

ძილის პირები.

ამ ბატონების დედას უღვია ოქროს აგვანი;
შოგ უწევს ბატონიშვილი, უსხია ოქროს ქოჩორი.
მოახსენებენ ხანას... ხანახა ბატონებს!
ხანას გეტყვი, მოგახსენებ ხანავ, ბატონო!
ხანახა ბატონებს, ხაი-ხანა!
იას ვგრეფე, ვარდსა ვჭკონავ, იავ-ხანახა,
ბატონების მოსაფენად, ხაი ხანა!

აზორიზმები.

წუთი-სოფლის სტუმრები ვართ, ჩვენ წავალთ და სხვა დარჩება;
თუ ერთმანერთს აჩანს ვარგებო, — ამის შეტი რა შეგვრჩება?

სიმიდირე კაცსა გადარქეს, თუ მოერა თუორა,
ავრეთვე სიღარიბეში დაავიწყდება ღმერთია; —
გონიერ კაცსა რომ ჰქვიახო, მისთვის ორივე ერთია.

ქვეყანა სკარჯილოა, ზარმაცი სათაკილოა,
მისი საცოცხლე-სიკვდილი სატირალ-სასაცილოა.

კარგი კაცის შურ-მარილი გზასე ხიდად გაიდების,
რომ მოკვდება კაი კაცი, მკუდარი ცოცხლად ჩაიოვლების.

ზამოცანები.

(შეკრებილი ს. არგვეთში მისვანვე)

ავსაცა აქვს, მასაც აქვს, ბატონსაც და უმასაც აქვს.

სახლი.

აიანურ, ბაიანურ, წითელ კაკაინური,
შოიშლეკა, შოიწეობა, მოსწეინდება სიარული.

საათი.

ან ისმება, ან იტმება, ანც ხელით დასაჭერია,
თფითან გასმევს, თფითან გატმევს—კატისთვის ეგვლაფერია.

ტკუა-გონება.

ბოსტანშიდა თესლა ვიყსე, მწვანედ იყო ამოსული,
ნაფქვარ ხელი, ამოვიღე—სუტურ იყო შემოსული.

კიტრი.

ტავშალე ქვეყნის ოდენზე, დაგვეტე ფარის ოდენზე.

თვალი.

დედასა შვილი მოვსტატე, სხვას მივაბარე ეუფლას,
ისიტ იმასა სტიროდა, კაი რა ვუყო სხეულსა!

ნამყენი

დიდი ტყიდან გამოვიდა დიდი უზურბელა,
თავა—კვატუშელა, კუდი—ისრიელა.

კამბერი.

ერთი გოგავს, ერთი სოხავს.

— ურმის გოგრები და ფრხილები.

ერთ მინდორზე კვიცები იკადებიან.

მაგრატელი.

ერთსა ზატარა მინდორსა ერთი რამე ხტისა,
ყოველი კაცი ხელს ურტყავს, სისხლი არსად სდისა.

ბურთი.

ვხივარ კლდესა, ვაქნევ ხელსა,
„მოდი, მამიშენის მზესა!“

სარეკელა.

ზვეიღგანა მოდიოდ და კაპა-კუპა თხელასანი,
ვეელა იმას კრიდება ქვეითი და ცხენოსანი.

სეტყვა.

ზვეიღგანა მოწინისობს,—ვაი, დედა, ქურჭი დამჩხა!

კაკალი.

თვალში ხელი შევუვაგი, ამოიღო ნაცოხარა.

მაგრატელი.

თოკი სვამს, ხბო იბერება

კიტრი ბარდიანა.

თოფა ხისა, ტეფია—წელისა, ხესა მახვდა, ქვა მობრუნდა.

წისქვილი.

მოდგა და მოდგა ლაშქარო, მოდგა და მოიყარაო,
უჩხუბრად სისხლი გასდინდა, გადგა და გაიყარაჲ.

წურბელა.

ზატარა კელე-კუტაი, კელელზე მაესკუპაი.

ბზიყის ბუღე.

რამეა ერთი ძლიერა, უჩინარი და ხმიანი,
ზღვასა და სმელეთს დაიფლის, რომ შეიქნება ტრავლი.

ქარი.

რკინის ხარს ბამბის კუდი აბია.

ნევსი და ძაფი.

— სად მიზვალ, შე მოხუკულო?

— შენთან მოვალ, გამართულო.

ნამგალი და პური.

სახლში მივალ, დამაყრინ კაპა-კუპუ-კუპუნასა,
გამასმენ და გამომასმენ ცალ-გვერდულა ხაზუნასა.

კვერი.

ტუეში ხარი შემოვიდა,—გამო, გამო, კიშეკა!
ნახდის ყუა შიგ დატოვა, გამოვადა შიშკელა.

თბილის კია.

ფეხებს ვახვევ, მუცელს ვადებ,

ზირ-დაღებულს ლუკმას ვადევ.

დგიმ-სავარცხელი.

შეშეს ბოლო შავი შთაქვს.

ბოლოშავი — ფრინველია

შუგხედე: ენაში არის ჭამაში უღვაშოა.

სიმინდი.

შიგნით აქრო, გარედ — გერტხლი, გატედესი — დარა შენდების, კვერცხი.

შიგნით — ხერკლა, გარედ — კრეკლა,
„უჭუ“-ს საძახილებულა.

თოფი.

შიგნით — ტყავი, გარედ — ხორცი.

კუჭი.

ხე — ბრუნდა და ხე — მართალი, წვეროზე ხუთი მარცვლი.
ხელი და თრები.

ჯერ მწარეა, მერე ტკბილი, ბდლოს-კი მატირებელი.

ღვინო.

გურული ასახსნელები (გამოცანები)

(სოფ. გოგორეთში ჩაწერილი ალექ. მერკვილაძისგან).

რა კაცი რა კაცია, ცხრაი კაბა ტანს აცვია?

სიმინდი.

კახტა კაბელა, გაევა საბული.

ნევი და ძაფი.

ღუღს, ღუღს, ხვარხვარებს, მოსწეურდება, წელს დაღუღს.
ლობო და ქოთანი.

ერთი ჰატარა მანანა თავზე ტეტქლს იკიდებს.

ჩიბუნი.

ერთი ჰატარა მანანა შიგნედება-მოცოდება, კიბესთან შეიფარება
ცოცხი.

ერთს ხატარა მინდორში ჯორის თაფი ჰქვიდა.

ზარა.

უზივარ შუაში, არ მაქვს ფასი, დამტკერია უველა თვალში.

ცეცხლი.

საქარია კორკოტო სახლიდგანა მორბოდად.

ლოკოინა.

ზურგ-კეხი, მუცელ-ტაშტი, თვალ-კაფი, ფეხ-ტაიჭი.

კობორჩხალი.

ღიზარი მივა, გზას შიიჭრის.

მაგრატელი.

მივა-მოვა, კვალს არ აჩენს.

ნაეი.

მოვიდა გურთ მონვეკი, მისდუნკა სუნთლად სოფელი:

დამე და ძილი.

ოთხი მშა-კაცი ჯვარს ფაცვი, ვალაზარაკე სსვგ ხმაი.

ჩანგური.

ოთხი წევს და ასი ჰკორავს.

სხენი (ლომის გასაფენი).

ოხრაგუნ, დანრაგუნ, დომიწვი და დაწკაზუნ!

აკვანი.

ზირ-შიშველი, თავ-შიშველი, გარეშეა ვერ მიხვდები.

მშველი.

უმკრატლოდ გამოტრილი, უენდროთა შედებილი.

ქათმის ბიმილი.

ქვეყანას გადაცვლება, ჭურის ზირს არა.

ფული.

შიგნით—ჭეკა, კარედ—ელვა.

ფიშტო.

წაფა ტყეში, ჰეფეს, ჰეფეს; მოვა — დაეკლება.

ცული.

5 8250
1899

1900 წ ე ლ ს

ს კ ა კ ი ს

თვიური

„კრებული“

(წელაწადი შესამე)

გამოვა იმავე პროგრამით და იმავე პირობებით, როგორც 1899 წელს; ესე იგი გარდა საკუთარის ნაწერებისა დაიბეჭდება სხვების ნაწერებიც.

შანი იგივე ღირებულება:

გ ა გ წ ა გ ნ ა თ 7 მ ა ნ კ ე თ ი.

გაუგზავნელად—6 მან., ნახევარის წლით—4 მან.
თვიურად და კერძო №-რი—60 კ.

ფულის შემტანს ნაწილ-ნაწილად შეიძლება:
ხელას-მოწერისას 3 მან., პირველ მარტს 2 მან. და პირველ მაისს 2 მან.

რედაქცია იმყოფება დ. ყვარიალაში

ადრესი: დ. ყვარიალა „კრებულის“ რედაქცია და
თბილისა „წერა-კითხვის საზოგადოებში“.

რედაქციაში მოიპოვება სრულად 1899 წლის „კრებული“-ს წიგნები, გაგზავნი 7 მანეთად, ხოლო ახალ ხელის-მომწერთ დაეთმობათ 6 მანეთად.

„კრებული“-ს რედაქტორი და გამომც. პაპაძე.